

1398

DUPĂ CINCI ANI
DELA
UNIRE

Dece mergem spre dezastru

Două scrisori deschise adresate d-lui

OCTAVIAN GOGA

fost ministru

Insoțite de documente
BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE

ONISIFOR GHIBU

profesor universitar

membu corespondent al Academiei Române

CLUJ

„TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ“, SOC. ANON.

1924

Prețul 25 lei.

DUPĂ CINCI ANI
DELA
UNIRE

Dece mergem spre dezastru

Două scrisori deschise adresate d-lui

OCTAVIAN GOGA

fost ministru

Insoțite de documente

DE

ONISIFOR GHIBU

profesor universitar

membru corespondent al Academiei Române

CLUJ

TIPOGRAFIA NAȚIONALĂ, SOC. ANON.

1924

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201100713

După cinci ani dela Unire

Scrisoare deschisă dlui Octavian Goga.

• Iubite amice!

O înaltă și penibilă datorie de conștiință mă obligă să mă adresez pe această cale către tine.

Am urmărit cu interes articolele tale publicate în revista „Țara Noastră” asupra diferitelor manifestări bolnave ale vieții noastre publice și îți mărturisesc că constatările din aceste articole m’au umplut și pe mine, ca și pe atâția alții, de o legitimă durere și îngrijorare. Ele prezintă țara noastră la marginea falimentului, dela care aproape nu mai e nici o scăpare. Am cetit cu adevărată grijă cuvintele tale, după cari România se prezintă astăzi ca „o mașină hodorogită, cu șuruburile ruginite, mașină care nu umbiă” și am reținut cu spaimă sinistrele tale constatări că „cu tot aparatul nostru de Stat suntem într’o situație de grozavă descompunere”, că „ne nămolim tot mai adânc în barbarie” cu „destrămarea absolută” a tuturor ramurilor de viață publică, cu „criminala inconștientă”, cu „înfățișarea asiatică”, cu „resorturile noastre de viață cari par

cuprinse de o paralizie progresivă*, cu „decăderea morală care s'a abătut ca un înfricoșat flagel pe biata țară românească”, etc. etc. Incheierea ta că nu crezi „să fie un Stat pe continent care să prezinte un asemeni tablou de desagregare sufletească”, — oricât ar putea părea de subiectivă, nu poate să nu zguduie și pe cel mai nesimțitor suflet de român, făcându-l să se gândească serios la ce ne putem aștepta după astfel de premise.

În adevăr, dezolante stări! După cinci ani de zile dela întruparea celui mai măreț vis pe care l-a putut avea vreodată un popor, — iată-ne în cel mai penibil hal, care te face pe tine și pe atâția alții să vă exprimați temerea că „suntem iremediabil pierduți” și că „misiunea istorică cu care a fost însărcinată generația de astăzi a eșuat complet”.

Nu știu, în adevăr, dacă istoria universală va mai fi înregistrat vreodată în analele ei un astfel de paradox, care, vai, pentru noi este cea mai grozavă realitate, — ceea ce știu este că în constatările tale este mult, chiar prea mult adevăr.

Dar nu pentru a recunoaște aceasta m'am hotărât să-ți adresez scrisoarea prezentă, ci pentru a completa constatările tale cu considerații fără de care ele nu pot avea nici un efect binefăcător. Căci vei recunoaște și tu, că dela un doctor nu se așteaptă numai să-i spuie bolnavului cât de gravă îi e boala, ci se așteaptă ca, cu ajutorul științei lui minunate, să-l facă sănătos, și să ia măsuri ca în viitor el să nu

mai poată recădea în starea la care l-au adus anumite cauze de care bolnavul trebuie să-și dea seama.

În articolele tale tu nu arăți în mod practic nici remediile prin cari țara s'ar putea reface, nici cauzele cari au adus cu sine stările îngrijitoare de astăzi, — iar fără punerea în deplină lumină a cauzelor și fără indicarea mijloacelor de îndreptare, simpla constatare a re-
lelor nu numai că nu ajută nimic, dar ea strică și mai mult, provocând descu-
rajare și panică.

Cum ai avut curajul să iai vâlul de pe rană, ar fi trebuit să-l ai și pe acela de a mărturisi în mod sincer: *cari sunt cauzele stărilor dezolante de astăzi?* Căci dacă nu vor înceta cauzele, înzadar vom aștepta să înceteze efec-
tele lor.

Să-mi dai voie, deci, ca să insist eu în câteva cuvinte asupra cauzelor, contribuind în acest chip cel puțin la lămurirea, dacă nu și la îndreptarea situației.

Bardul deșteptării noastre naționale dela 1848, deplângând starea jalnică a poporului nostru de atunci, adâncit de „barbarii de tirani” într'un „somn de moarte”, avu curajul de a recunoaște, pe lângă această cauză încă una, și mai mare, și care ne era organică: „a pismei răutate” și „oarba neunire”.

Mi se pare, că și cauzele stărilor dureroase de astăzi trebuie să le reducem tot la aceste simptome scelerate ale vechei noastre vieți publice. În adevăr, nu Europa este de vină că noi am ajuns în cinci ani de zile la marginea

falimentului moral, nici Natura, cu eventualele ei lovituri elementare, ci de vină sunt tocmai factorii sufletești semnalati de Andreiu Mureșanu prin clasicele lui versuri, din cari noi totuși n'am învățat nimic. Noi am ajuns în halul de astăzi din cauza noastră înșine, din cauza ambițiilor noastre nesăturate, din cauza lipsei noastre de adevărat patriotism, din cauza aceluși blestemat geniu al dezbinării, care se întâlnește în măsura cea mai mare tocmai sus, la conducătorii țării. Pentru ambiții și interese personale o mulțime de oameni mari de ai noștri sunt capabili de orice mijloace, chiar dacă acestea ar duce la dezastrul țării. În loc ca ei să caute unirea cu orice preț a puținelor forțe reale de cari dispune această țară, ei caută par'că anume să le fărâmițeze și să le învrăjbească, pentruca astfel ei să se poată pune cu atât mai bine pe sine înșiși în relief.

Această pornire diabolică este vina principală a stărilor de astăzi, și până când ea nu va înceta, zadarnică va fi orice zugrăvire în negru a realității actuale.

În numele prieteniei noastre de două decenii, în numele luptei noastre comune pentru neam, atât pe timpul dominației ungurești în Transilvania, cât și pe timpul războiului mondial în Regat și în Basarabia, și după aceea din nou în Transilvania, dă-mi voie să-ți spun cu toată francheța, dar și cu toată durerea că, dacă astăzi stările de lucruri în special în Ardealul nostru drag, sunt așa cum le-ai zugrăvit tu, o mare parte a vinei o porți tu însuți.

Tu ai introdus în Transilvania, în locul politicii naționale a întregului neam, politica de partid, care a ridicat în posturi de conducere oameni fără nici o valoare și fără nici un scrupul și cari au înveninat viața publică și au dus-o pas de pas la dezagregarea pe care o constați tu acum.

De multă vreme îmi stătea pe conștiință să-ți spun și în chipul acesta public convingerea mea, pe care, de altfel, pe cale particulară nu ți-am ascuns-o niciodată. Era aceasta o datorie națională pentru mine, și ea nu izvorește din vre-o nemulțumire personală a mea, căci, cât mă privește pe mine, n'am nici o nemulțumire față de tine, și nici din vre-o ambiție a mea. Îți vei aduce, cred, aminte, că de două ori am refuzat să primesc a fi secretarul tău general, odată la Instrucție și altă dată la Culte, din simplul motiv, că nu mă simțeam destul de tare pentru a lua asupra-mi sarcini atât de grele. Dacă aș fi dorit vr'odată ceva pentru mine, mi-ar fi fost destul de ușor să-mi împlinesc dorințele, dar martor mi-e Dumnezeu, că în întreaga mea viață m'am ferit ca de foc de astfel de obiceiuri. Tocmai aceasta îmi și dă tăria morală de a putea vorbi cu oricine despre chestiunile publice, deschis, așa cum vorbesc astăzi cu tine.

Și pentru ca să nu pot fi învinuit că afirm cu ușurință lucruri grave, voiu aduce înainte o serie de probe despre activitatea unora dintre oamenii noi pe mâna cărora tu ai dat puterea publică în momentul în care ai aflat de

bine să te desparți de vechii tăi prieteni.

Tu vei ceti dovezile și vei judeca, și pe urmă vei face cum vei crede de cuvîntă, iar eu voiu avea o singură mîngăiere, aceea că *mi-am salvat conștiința*.

Știu că la cele ce voiu aduce înaintea, voiu primi drept răspuns, în loc de argumente și dovezi cari să folosească discuției, batjocuri din partea celor vizați și din a celor de aceeași moralitate ca ei, — știu că chiar revista ta va continua să mă ia în zeflema — oh, ce detestabilă armă de luptă, care cu otrava ei săptămînală a făcut în spiritul public din Ardeal mai mari ravagii decît loviturile necruțătoare ale presei ungurești din Budapesta pe timpul dominației străine, — dar nu-mi pasă! Cine luptă pentru adevăr, nu trebuie să se uite nici în stînga, nici în dreapta, ci numai înainte spre ținta ideală.

Voiu urma deci pe această cale, și numai pe aceasta.

Al tău, cu vechile sentimente
Cluj, 28 Februarie 1924.

Onisifor Ghibu.

Școala din Transilvania sub Consiliul Dirigent și sub guvernarea averescană

I. Motivele cari mă determină să iau cuvântul.

Indemnul la expunerile ce vor urma mi l-a dat, înafară de constatările de-soiante ale dlui O. Goga din revista „Țara Noastră”, ieșirea pe braț în contra operei de organizare școlară de pe timpul Consiliului Dirigent român al Transilvaniei și în contra mea personal, a dlui dr Octavian Prie, urmașul meu în postul de secretar general al Instrucției ardelenе sub guvernul averescan (22 Aprilie 1920—17 Decembrie 1921).

Pentru evitarea din capul locului a oricărui echivoc cu privire la neînțelegerile dintre mine și dl O. Prie, țin să declar categoric că ele nu-și au origina în vre-o supărare a mea pentru că dsa mi-a luat locul, ci în convingeri intime de ordin politic și școlar.

În ce mă privește pe mine, plecarea mea din postul de secretar general, de parte de a fi fost vre-un motiv de nemulțumire, a fost, dimpotrivă, o bine-

facere, deoarece eu eram bolnav și încă înainte de concedierea mea din post mi-am prezentat în repetite rânduri demisia dlui *dr Iuliu Maniu*, care însă a insistat cu toată stăruința pe lângă mine ca să nu plec dela postul meu până ce opera de organizare școlară, la care avusesem o parte însemnată, nu va fi terminată. Din acelaș motiv refuzasem în toamna anului 1919 să fiu secretarul general al Ministerului central din București, după cum îmi propusese dl O. Goga.

La acest motiv se mai adăogau și alte motive de ordin principiar: eu, și împreună cu mine, toți funcționarii superiori ai Resortului de Instrucție, eram ferm convinși că școala din Transilvania are nevoie să fie administrată încă ani de zile de aici și să nu se dea la București. Aceasta nu în înțeles separatist sau autonomist, ci în înțelesul ca Resorturile, autonome până aci, să se încopcieze la Ministerele respective dela Centru, dar să rămâie deocamdată mai departe în Cluj. Când, în Capitală, la un moment dat, în primele luni ale anului 1920, se creiase chiar printre deputații ardeleni un curent care cerea mutarea imediată a Resorturilor la București, noi ne-am opus categoric, punând în vedere celor în drept, că în caz contrar, vom trage toate consecințele pe urma convingerilor noastre.

Dacă eu aș fi vrut să fac „politică” din chestiunea aceasta, mi-ar fi fost foarte ușor să-mi asigur și pentru mai departe postul de secretar general, căci propunerea mi se făcuse, dar eu am refuzat-o categoric.

Iată schimbul de telegrame între mine și dl Iuliu Maniu cu privire la această chestiune :

*Domnului secretar general de
Culte Dr O. Ghibu,
Cluj*

Nr. 156. Cabinetul primului-ministru
Vaida, 7/3 (Martie) 1920.

*Binevoiiți a mă încunoștiința telegrafic
dacă sunteți aplicat a primi postul de
secretar general administrativ la departa-
mentul Cultelor și Instrucțiunii pu-
bliche pentru afacerile din Ardeal, Banat
și Ungaria, pentru cazul dacă Corpu-
rile Legiuitoare vor primi proiectul de
lege care este deja înaintat spre deli-
berare? Sediul va fi în București, în
consecință va trebui să va deplasați aici.
— E superflu să accentuez că aș
ținea foarte mult ca să continuați
Dvoastră prea frumoasa operă a orga-
nizării învățământului nostru din Ar-
deal.*

(ss) Iuliu Maniu

Răspunsul meu la aceasta telegramă
fu următorul :

*Dlui Iuliu Maniu, președintele
Consiliului Dirigent, București
Cabinetul primului-ministru.*

Cluj, 8 Martie 1920.

*Răspunzând la telegrama D-Voastră
No 156, am onoarea a Vă face cuno-
scut că, consecvent convingerii mele că
învățământul public din Transilvania,
tocmai în vederea unei unificări solide,
mai are nevoie să fie condus câtăva
vreme din imediata apropiere, nu pot
primi postul de secretar general la Bu-*

curești, de unde, în împrejurările actuale, nu se poate influența școala din Transilvania în măsura cuvenită. Cu unul care am avut prilejul să cunosc de aproape toate nevoile acestei școli, mă simt obligat a Vă ruga și cu acest prilej să faceți atenți pe cei în drept asupra primejdiei la care expun viața noastră culturală și națională de aici, lipsindu-o de o conducere cu caracter local provizoriu. Este o greșală fatală ca asupra școlii de aici să se decidă într'un senz contrar părerii unanime a conducătorilor de până acum ai ei. A face din școală o uneală politică este un joc primejdios.

Mulțumindu-Vă pentru încrederea pe care mi-o acordați, Vă rog să primiți expresiunea sincerului meu devotament.

(ss.) Onisifor Ghibu.

Pentru orice om de bună credință este, cred, mai presus de orice îndoială că plecarea mea dela Resortul Instrucției publice nu putea fi socotită ca o „cădere dela putere“, pentru care să trebuiască să port cuiva Sâmbetele, ci era urmarea firească a unor convingeri intime, la cari nu puteam renunța, și cari n'aveau a face nimic cu dl Prie personal.

Eu eram absolut convins că desființarea administrației școlare ardelene este o imposibilitate practică timp de câțiva ani încă, și în consecință nu voiam să mă pretez la aventuri din cari, cu știrea și conlucrarea mea, să iasă păgubită cultura. „Unificatorii“ au izbutit, ce e drept să proclame împotriva noastră „unificarea“, dar n'au fost în

stare s'o ducă la îndeplinire decât după trei ani, la 1923. Istoria mi-a dat deci deplină satisfacție.

II. Incetarea Resortului de Instrucție ardelean.

După această paranteză, să revenim la discuția pe care atacurile dlui Prie o impune în interesul clarificării administrației școlare de pe timpul Consiliului Dirigent și a celei de pe timpul guvernării averescane, care a urmat acesteia.

Când la plecarea noastră din fruntea Resortului de Culte și Instrucție publică, dl *dr V. Branisce*, șeful aceluiași Resort și cu scriitorul acestor rânduri, am predat conducerea afacerilor publice școlare dlui O. Prie, acesta s'a simțit dator să declare solemn înaintea noastră și a directorilor de serviciu, și apoi, în aceeași zi, din nou, în fața tuturor funcționarilor Resortului, că acesta a săvârșit o „muncă uriașă“, pentru care „*orice ar fi, numele conducătorilor lui vor fi înscrise cu litere de aur în Cartea Neamului*“. A doua zi, dl *G. Bogdan-Duică* îmi zicea, după o convorbire cu dl *Enache Ionescu*, fost delegat tehnic al Ministerului de Instrucție pe lângă Secretariatul general din Cluj: „*Trebuie să fiți mândri de felul cum vă apreciază Bucureștii. Enache s'a pronunțat elagios despre ce ați făcut voi la Resort*“.

Peste câteva zile dl Prie repeta aceleași cuvinte spuse la preluare, în fața întregii învățătorimi din județul Co-

jocna, în sala prefecturei din Cluj, unde aceasta era adunată la conferințe.

Aprecierile acestea nu ne-au măgulit, deoarece nici odată nu lucraserăm în viața publică orientându-ne după felul cum ne judeca lumea, ci exclusiv după convingerile noastre personale. To uși cuvintele urmașilor noștri ne au cauzat o bucurie, căci vedeam în ele garanția, că opera abia inițiată de noi, va fi continuată în acelaș spirit în care a fost începută.

După mai puțin de patru ani, dl Prie, revenind, în revista „Țara Noastră“ din Cluj (13 Ianuarie 1924), asupra oamenilor despre cari a spus și a repetat cuvintele de mai sus, a aflat de bine a-i caracteriza, dimpreună cu opera săvârșită de ei, în acest chip:

„După haosul înfinit în care se găsea școala în anul 1919, — după lipsa aceea de prevedere și de perspective, credeam că s’au topit pentru totdeauna vechii protagoniști ai Consiliului Dirigent și nu o să mai spună nimănui că au avut și ei cândva de a face cu Instrucțiunea publică. În schimb iată-i pe teren, sănătoși și temerari, ca și când nu i am cunoaște și n’am ști ce au făcut și cât le plătește vrednicia.“

Iată-ne, așadar, deodată, după scurgerea abia a câtorva ani, trecuți de acelaș judecător, din Cartea de aur a Neamului, la vecinica osândă, fără să ni se mai pomenească nici măcar numele!

Ei bine — dacă numai de atâta suntem vrednici, cât afirmă dl Prie acum, — fie! Dar atunci trebuie pus în lumină deplină omul care a isbutit să organi-

zeze el învățământul ardelean pe baze superioare și care are modestia de a afirma despre sine: „tot ceea ce e astăzi organizație școlară, normalizare, putință de funcțiune, este opera noastră („*Tara Noastră*“, 1924, pag. 51).

Să vedem deci mai deaproape pe dl Octavian Prie, autorul acestei opere!

III. Cine a fost d. O. Prie pe timpul dominațiunii ungurești.

Când în primăvara anului 1920 dl Prie fu anumit secretar general al Instrucției, dsa era o figură aproape cu totul necunoscută dincolo de hotarele Blajului, unde era profesor la liceu. În timp de 17 ani, cât funcționase acolo, nu se remarcase decât doar ca autor al unor piese de teatru și al unui *Manual de limba maghiară*, pentru care recenzentul ministerial, renegatul dr. Iosif Siegescu, a aflat de bine să-i aducă următoarele elogii: „Pot afirma în mod categoric, că dl O. Prie a făcut cu această carte a lui *un mare serviciu învățământului maghiar*. ... Declara, că bucățile de cetire ale cărții sunt pline de spirit patriotic... și cartea întrece toate cărțile de limbă maghiaro-române, așa că ea însemnează un progres față de manualele de aceeași materie“. (Vezi *Hivatalos Közlöny* (Monitorul oficial al Ministerului de Instrucție ungar, 1911, Nr. 21).

Mărturisesc sincer că am încercat în toate chipurile să aflu în activitatea de dinainte de război a dlui Prie vre-un merit cultural care să poată fi apreciat și din punctul de vedere românesc în

cuvinte atât de elogioase, cum a fost apreciată cartea d-sale din punctul de vedere unguresc, dar mi-a fost cu neputință să gădesc vreunul.

De asemenea mi-a fost imposibil să gădesc vre-un criteriu românesc, drept, după care cineva să-l fi putut socoti în adevăr vrednic de a i se încredința un post atât de important în conducerea țării, cum fu acela pe care Politica inaugurată la 1920 pe socoteala Ardealului nostru, i l-a dat.

Ce însemna în viața școlii românești din Transilvania dl Prie înainte de 1920, despre aceasta ne putem da seama dacă vom aminti, că dsa nu s'a simțit dator să ia parte nici la conferința profesorilor români ținută la Alba-Iulia în ziua de 2 Decembrie 1918, a doua zi după unirea Transilvaniei, nici la Congresul profesorilor ardeleni ținut la 19—21 Decembrie 1919 în Sibiu, unde s'au exprimat părerile și desideratele profesorilor cu privire la organizarea învățământului național și unde au ținut să-și spuie cuvântul majoritatea absolută a profesorilor ardeleni. Așa prețuia dl Prie școala românească și nizuințele spre cultură ale poporului său scăpat abia din lanțuri, și atâta ținea să dea el de bună voie acestei școale!

Cât de mult îl prețuia la rândul ei școala pe dl Prie, despre aceasta vorbește foarte elocvent faptul că, cu prilejul numirii primilor directori la școlile secundare și normale din Transilvania, cei cari îl cunoșteau mai de aproape, s'au opus categoric ca dsa să fie numit în vre-un astfel de post din cauza

lipsei totale de interes manifestat totdeauna față de chestiunile administrative școlare, precum și din cauza sentimentelor dsale dubioase, datorite legăturilor cu Siegescu și a lipsei de conștiențiozitate în îndeplinirea datoriei.

Dar, pentru a nu luneca în aprecieri, cari ar putea fi socotite ca dictate de cine știe ce resentiment postum, mă voiu sprijini în tendința mea de a stabili competența dlui Prie în materie de politică și de administrație școlară, pe documente, a căror valoare este mai presus de orice discuție, întrucât ele emanează dela d. Prie însuș. Documentele acestea datează din vara și din toamna anului 1919, adecă tocmai din timpul când se puneau mai întâi în practică principiile politicei școlare ale conducătorilor Ardealului desrobit. Era aceasta o epocă de elan sfânt, în care tot ce avea această țară mai bun fusese pus în mișcare pentru a înjgheba aici, pe ruinele unui trecut milenar plin de vitregități, o viață nouă. Luni de-a rândul s'a desfășurat de către conducătorii învățământului românesc din Ardeal, o activitate intensă de organizare școlară, menită a dovedi întregii lumi, că poporul nostru a fost vrednic de soarta la care a ajuns și că e capabil de cultură în sensul cel mai larg și mai nobil al cuvântului.

În mai puțin de zece luni (Decembrie 1918—Septemvrie 1919), — într'o vreme când părți întregi ale țării erau ocupate încă de inamic sau de aliații noștri și când pacea, care avea să ne recunoască drepturile asupra patrimoniului revendicat de noi, încă nu era

încheiată — noi am pregătit până în cele mai mici amănunte posibile viața primului an de școală românească. La momentul dat, în toamna anului 1919 noi am deschis, pe lângă vechile școli primare ale celor două confesiuni, deodată, nu mai puțin de 1306 școli primare de stat cu limba de propunere românească, 20 de licee românești, cu profesori parte aduși din vechiul Regat, parte formați de noi la cursurile din vara aceluși an, — apoi 40 de școli civile românești și 8 școli normale, — apoi am naționalizat, în măsura în care a fost cu putință, 11 școli de arte și meserii, am deschis 6 școli comerciale de stat, — am reorganizat în câteva luni de zile Universitatea complet românească din Cluj, operă, care, după cum spunea, la 16 Decembrie 1921 actualul rector al universității noastre, dl N. Bănescu, „a fost o sfidare a timpului celui mai potrivit“ („Infrățirea“), și, în sfârșit am organizat o administrație școlară stabilă prin numirea alor 22 revizori școlari și prin organizarea a patru directorate regionale ale învățământului de toate gradele. La opera aceasta, inițiată și condusă de noi, a colaborat tot ce-a avut mai bun Ardealul și vechiul Regat, așa că noi cu drept cuvânt am socotit-o nu ca opera noastră, ci ca o operă a întregii generații căreia Provedința îi rezervase fericirea de a pune noi temelii vieții acestei țări.

Să vedem: care era părerea dlui Prie despre politica școlară oficială a Ardealului românesc dela 1919, sau, cu alte cuvinte: ce-ar fi făcut dl Prie, dacă

Provedința l-ar fi pus pe dânsul la conducerea învățământului, începând cu ziua de 1 Decembrie 1918, când, la Alba-Iulia se așezară temelile noii vieți a Ardealului?

IV. Două documente despre ideile politice-scolare ale d-lui O. Prie.

Răspuns la aceste întrebări ne dă dl Prie mai întâi într'o scrisoare pe care dsa i-o trimitea la 23 Iulie 1919 dela Cluj, unde era profesor de limba germană la cursurile pregătitoare de profesori, regretatului *Gavrilă Precup*, care pe atunci era directorul învățământului secundar la Resortul Instrucțiunii publice în Sibiu, — și, pe urmă, într'un prim-articol iscălit și publicat de dsa în gazeta „Unirea” din Blaj, la 21 Septembrie 1919.

Iată amândouă aceste documente:

Dragă Gavrilă,

Mă folosesc de ocazia bună că merge Drăgan la Sibiu și țin să te mai pun în clar cu lucruri, cari te interesează de aproape.

Cu multă durere sufletească constat deci că totuș eu am avut dreptate cu articolul din „Unirea”, când am scris de condițiile de primire la cursurile de profesori. Drăgan și memorandumul prezentat de cursiști îmi dau dreptate deplină, deși Ghibu atunci a fost crâncen de mânios pentru expunerile mele.

De atunci am ținut să nu mai ies în publicitate cu multe altele, despre cari numai cu greu m'am hotărât să tac — deocamdată. Aceasta însă nu mă îm-

pedică, ca pe tine, care încă ești acolo, să nu te fac atent la anumite lucruri, cari după cum eu le văd, deschid o adevărată prăpastie învățământului nostru din Ardeal.

Țin să spun că la toamnă nu vom putea lua toate școlile, fiindcă *nu vom avea — profesori*. Cursurile acestea nu vă vor da contingentul necesar, după ce cei mai buni le părăsesc neavând nici o perspectivă sigură în viitor. Dar și în cazul dacă vor rămânea, se vor îngrozi de examene, neavând cărți și temându-se că mai ales colegii din țară nu vor judeca situația cum trebuie, desorientați fiind asupra rostului lor, și necesităților școlare și îi vor trânti cu nemiluita. Oameni cu cariere sigure, cu situații bune și ambițioși nu se expun la eșecuri de aceste și nu bucuros s'ar înapoia cu rușine în parohiile de unde au plecat de regulă cu un gest de domn mai mare.

Mai e și greșala, că acest curs pregătitor a fost încredințat profesorilor dela licee, cari nu vor mai avea cuvânt la cvalificarea din anul ce vine, când aceste le vor face profesorii universitari numiți.

Aceia cine știe ce măsuri vor aplica la cvalificarea lor și nu li se va părea că sunt prea puțin aleși. Celce scapă de pe anul acesta tremură de pe acum pentru anul ce vine. Natural, că își caută de drum mai bine de pe acum.

Al doileal *salt mortal* este chemarea largă a profesorilor din țară. *E o greșală radicală*, care va provoca conflicte pe toată linia între cei invitați și

ai noștri profesori de aici, dar conflictul va fi și mai crâncen între părinți și profesorii noi, căci va fi greu să fie dascăl pe un pământ necunoscut, între oameni necunoscuți și într'un sistem de școală veche, care ție îi e terra nova.

Ghibu pornește din idei preconceptuate și vrea să facă tabula rasa din tot ce există, începând d'a capo și nu se gândește, că orice reformă trebuie să țină seamă de legile evoluției firești, cari reclamă timp și cumpăneală. Căci e ușor a distruge ceva existent, dar a zidi din nou tot, e ceva peste puterile noastre. Păcat că i-s'a dat o mână atât de absolut liberă peste școală și nu s'a creat un senat, care să judece planurile și să analizeze toate perspectivele. Li admir într'adevăr curajul și pașii îndrăzneți, pentru cari nu tot omul ar avea îndrăzneala să ia o responsabilitate atât de uriașă, care la caz de nesucces ori chiar dezastru, i-ar pricinui uriașe neplăceri. Sunt experimentări prea din cale afară de periculoase și școala ne e cu mult mai scumpă decât să privim nepăsători la acest joc foarte primejdios. Înțeleg rostul uniformizării învățământului de pe întreg teritoriul românesc și amestecarea personalului didactic de dincolo și dincoace, dar pentru un plan atât de mare se cere timp și excluderea oricărei măsuri artificiale, care mai mult strică, decât direge.

Și nu înțeleg pentruce voi sunteți atât de încântați de țara românească, încât stați să invitați și doicele dincoace? De ce atâta disconsiderare pen-

tru profesorimea noastră de aici? Le dați câte un post de director pe la periferii și credeți că Doamne ce satisfăcuți mai sunt și mojiții aceștia că vezi Doamne au ajuns să fie odată domni și ei? Ați numit și la Universitate profesor de greacă din țară, ca și când Bichigean nu ar putea băga în buzunarul dela vestă pe toți profesorii de greacă nu numai din țară, dar și din fosta Ungarie. *Noi ardelenii ne săpăm groapa cu mâna proprie*, de dragul unor ideologi, cari plutesc prin nori. Voi priviți la oamenii, cari sunt mai bine îmbrăcați decât noi, sunt mai pieptenați. Dar ian comparați și munca noastră și faceți un pic de asemănare între nivelul liceelor noastre și cele din țară! Comparați că un profesor de aici nu și-a ocupat postul, ca să treacă apoi ca avocat ori știu eu ce lăsând catedra în arândă la alții. Voi jigniți profesorii noștri de aici și nu știți pe cine chemați. Ne scoateți din atmosfera aceea de muncă și avânt, ca să ne introduceți una necunoscută nici chiar de voi. Introduceți o rivalitate și sămânați germenii unor lupte, cari vor demoraliza numai și nici decum nu vor fi înălțătoare. Nu-i vorbă colegii de dincolo au peste tot pregătire foarte aleasă, dar e vorba de *școala lor*, care totuși *mai mult samănă a Orient, decât a noastră cu tradiții și rădăcini foarte adânci*.

3. Ați publicat concursul pentru catedrele universitare și s'a jucat o farsă. Eu nu vorbesc cece spun unii că la acele au fost designate deja persoanele. Dar e curios, că s'a constituit un

comitet (senat) din 20 persoane, 12 din țară (cine i-a numit, în ce mod s'au constituit) și 8 de aici — recomandați de cei 12. Ce-i asta?

La Sibiu cred oamenii că lumea-i proastă și nu vede că și-au creat domnii o formulă ca să apuce la catedră și să nu se zică că s'au numit ei pe ei, ci au fost vezi Doamne „cooptați” de un senat compus tot din ei și prietenii lor.

De ce n'a avut guvernul curajul să numească însuși persoanele pe baza concursului publicat și de ce lasă pe unii să-și facă halaripurile cum le place?

Of, că de abia apuc să scap odată la aer de aici. Te rog și în zilele proxime voi și scrie oficios d'ui Braniste, trimiteți odată sasul la germană, căci eu rost aici nu am. E ceva firesc, ca profesorul de universitate să-și cvalifice elevii și sasul meu va ști măsura mai bine decât mine. Eu acasă la aer liber, în atmosfera aceea candidă, în care am petrecut 17 ani ca profesor și unde din îndurarea lui Dzeu voi mai munci, căci tot eu sunt și la Blaj, poate mai mult decât aici.

Scuză de atâta vorbă, dar e bine să-ți mai scriu câte un lucru, care se face de regulă fără tine, după cum s'au publicat și condițiile de primire la cursuri — fără tine. — Vorbit-ai cu Maniu în chestia noastră? Te salut cu drag și răspunde-mi la cea din urmă.

Servus

Cluj, la 23 Iulie 1919.

(ss.) Dr. O. Prie.

Să trecem la documentul al doilea, și anume la articolul dlui O. Prie, în care face o analiză a situației în pragul primului an de școală românească în Transilvania.

* * *

Iată acest al doilea document în care găsim urme despre Politica școlară a dlui Prie:

„In fața anului școlar ne prezentăm astfel: Școlile confesionale românești sunt aproape pe deantregul părăsite. Învățătorii confesionali au fost reclamați de Stat și ei s'au și plasat pe la școlile orășenești ori sătești ale Statului.

Fiindcă școlile confesionale românești sunt cele mai multe la sate — chiar și la satele cele mai puțin zărite de raza soarelui — pe urma împrejurărilor schimbate, satele au rămas în covârșitoare majoritate fără învățători și natural, fără carte românească.

Asta înseamnă, că nația românească în anul de față nu va avea dela cine să învețe carte și va trebui să aștepte cu paciință anul ce vine, ori alții cari vin, cari să-i aducă mântuirea, de cumva îi vor aduce-o.

Școli secundare avem o mulțime. Avem chiar atâtea, de câte evental cu un calcul bun nici nu aveam nevoie — deocamdată.

Școli secundare sunt multe, elevi însă puțini. In clasele superioare de abia câțiva vor frecventa prelegerile, căci sucrescență, ca să putem umplea sălile uriașe de învățământ, nu avem.

Școlile superioare — universitare și academiile vor fi și mai puțin frecventate. Mulți, cei mai buni tineri pleacă în streinătate cu stipendii, alții își văd de drum la Căminul din București și Iași. Pe degete îi vom putea număra pe cei dela Cluj, unde nu știm cum se vor împărți, ca să ajungă la fiecare baremi de sămânță.

Față cu aceste neajunsuri mai sunt și altele de ordin organizatoric și pedagogic. Nu e lămurită nici situația de drept a școlilor contesionale și mai ales îndatorirea confesiunilor de a îngriji școlile sale, ca să nu sufere instrucția publică acolo, unde Statul nu ajunge, ca să o provadă.

Nu s'au dat până acuma — deși suntem la începutul anului școlar — îndrumări precise privitor la un plan de învățământ unitar, care să fie impus până ce se va alcătui planul cel mare, obligător pentru întreg teritoriul României.

Profesorii din Ardeal sunt și ardeleni și din vechiul Regat. Cei de dincolo nu cunosc structura învățământului nostru, ai noștri nu cunosc pe cea de dincolo. Vă face fiecare ce cugetă că e bine, fără a fi vre-un normativ, care să pună capăt unei stări, ce duce cu siguranță la — anarhie școlară.

De școlile de specialitate nu mai amintesc, căci sunt foarte convins, că acolo desolarea și desorientarea e și mai completă.

Perspectiva e cât se poate de tristă pentru preparandii și seminarii teologice, unde numai pe lângă stipendii

mari se vor mai afla tineri, cari să o ia pe cariera lateinerului înainte.

Viata noastră culturală stă aşadară în faţa unei probleme uriaşe, care reclamă energii şi inteligenţă, ca să-şi afle rostul.

Ceeace s'a făcut până acum a fost lucrul cel mai uşor. S'au preluat şcolile, instituţiile culturale ale fostului stat, trebuie să presupunem însă, că în momentul preluării cei cu răspunderea şi-au avut şi un plan pozitiv de a înlocui şcoala ungurească cu cea românească în mod efectiv. Nu e permis să admitem, că în momentul acela oamenii s'au cugetat numai la învăţătorii noştri confesionali, pe cari să-i ia de pe sate şi să-i pună în şcolile statului, lăsând mulţimea mare dela ţară fără învăţătură.

Avem noi vre-un program cultural şi care este acela?

Pe terenul cultural nu putem admite experimentări. Orice şovăire, orice ezitare e un dezastru. Calculii trebuie să fie precişi şi să izvorescă din orientări mari, bine chibzuite. E vorba de temelia culturii româneşti din Ardeal, *unde oamenii sunt deprinşi cu şcoala şi ştiu să preţuiască binecuvântarea învăţăturii*. Nu vom tolera nici o revenire la stări atavice. Trebuie să clădim mai departe pe ceeace este. Nu Turcie vom zidi aici în mijlocul Europei, ci stat cultural înfloritor, care să ne câştige respectul şi admiraţia lumii culte.

Stăm în faţa unui templu păgân, pe care l-am năruit. Vorba e dacă suntem capabili să clădim un altul şi cum are să fie acela.

Din acest motiv țin, că a fost o greșală, când dl Ghibu s'a refugiat dela resort în scaunul liniștit al profesurii de universitate. *Dl Ghibu trebuia să rămână la resort pânăce opera e completă și mersul bun al afacerilor asigurat.*

Asta fiindcă de numele dlui se leagă succesul ori nesuccesul politicei noastre culturale de pe timpul acestor prefaceri și dlui îi revine și răspunderea pentru situație.

Dr. Oct. Prie.

* * *

Să analizăm puțin ambele aceste documente. Ceeace bate mai înainte de toate la ochi este nota de critică negativă față de tot ceea ce am făcut noi. Nimic nu-l mulțumește pe dl Prie; totul e rău; totul menește o dezastru. Dl Prie, care pe timpul luptelor de apărare a școalei românești față de tentativele contelui Apponyi, nu știu să fi avut curajul să iasă vreodată pe teren întru apărarea ei, se plânge acum, că în primul an de libertate națională a Ardealului „nația românească nu va avea dela cine să învețe carte, ci va trebui să aștepte cu paciință anul ce vine, ori alții cari vin, cari să-i aducă mântuirea, de cumva i-vor aduce-o.”

În adevăr, *horribile dictu!* Ardealul, care n'a murit sub unguri, moare acum, în primul an de viață națională, — acum când are Universitate românească, zeci de licee, mii de școli primare la

sate și la orașe etc, etc, etc. Se poate un spectacol mai trist ?

Și Ardealul moare, fiindcă îndrumarea culturii lui a ajuns pe mâna unui om care vrea să facă o *tabula rasa* din toată moștenirea ungurească, fără să ție cont de legile firești ale evoluției, care ne-ar obliga să lucrăm după ideile Ilustrității Sale dr. I. Siegescu dela Budapesta.

În Ardeal i s'a dat o mână absolut liberă peste școală unui om, care a făcut greșala radicală de a aduce în Transilvania profesori din România veche, ale cărei școli seamănă mai mult a Orient, în comparație cu școlile noastre cu tradiții și rădăcini foarte adânci. Acel om vrea să unifice învățământul ardelenesc cu cel din Țară încă din primul an de viață românească a Transilvaniei, ceea ce nu poate fi socotit decât ca un salt mortal pentru această provincie nenorocită.

Singura speranță este, că sceleratul nu va reuși să-și realizeze planul, prin care vrea să sape groapa Ardealului, deoarece nu va avea oamenii necesari pentru un astfel de plan prăpastios. Căci aceia la cari el a făcut apel, — cursiștii, — vor fugi dela datoria pe care și-au luat-o asupra lor, din cauza multelor nemulțumiri personale, pe cari s'ar putea să le aibă într'o țară, care ar trebui să asigure tuturor o viață tihnită, fără a cere cuiva vr'un sacrificiu.

După toate aceste măsuri și idei este evident, că anul școlar ne va rezerva cele mai dureroase surprinderi: satele românești, în covârșitoarea majoritate,

vor rămânea fără învățători și, natural, fără carte românească; uriașele sale de învățământ ale multelor — chiar prea multelor licee, vor rămânea goale din lipsa de elevi; Universitatea din Cluj va putea număra pe degete pe pușinii ei studenți cari nu vor ajunge nici de sămânță tuturor profesorilor — și alte și alte perspective tot așa de negre.

În adevăr, omul fatal ne-a expus la un salt mortal, impunându-ne ceea ce este „peste puterile noastre.“

Cum să mai salvăm situația în momentul acesta istoric, când totul se năruie?

Orice om, cu cât de puțină logică, ar fi găsit, după constatările sinistre de până aci, fără nici o greutate soluția, — singura soluție: înlăturarea imediată a vinovatului și înlocuirea lui, la cârmă, cu un om real și echilibrat. Totuș, dl Prie era de altă părere: singura soluție este ca acest cârmaciu să rămâie și mai departe la conducere, până la sfârșit, — până ce opera începută va fi completă și mersul regulat al afacerilor asigurat!

V. Politica școlară a Consiliului Dirigent

Ei, bine, din fericire toate coșmarurile cari îl obsedau pe modestul apostol de pe malul Târnavei, erau simple halucinații.

Opera școlară dela 1919 fusese așa de bine chibzuită și întemeiată, încât, în împrejurările date, nimeni n'ar fi putut face mai bine. Căci, cum am mai

spus, această operă nu era a unui om, ci era a întregii generații a Unirei.

Fiecare om, care a crezut că are o idee folositoare școlii, a fost ascultat cu dragoste și pus la lucru, și numai din această colaborare desinteresată a ieșit acea măreață operă pe care cărcotașul dela Blaj o socotea peste puterile noastre chiar și în momentul când ea lua ființă.

Nu, — nu era un haos în capetele noastre, cum afirmă postum dl Prie, — căci din haos n'ar fi putut să iasă o operă atât de încheată, încât să n'o mai poată distruge nimeni din cei cari au venit după noi. Dimpotrivă, noi am avut o politică școlară clară și organică. Ea a putut să fie, pe ici pe colo greșită, ceea ce pentru vremuri revoluționare ca acelea în care am lucrat noi, este ușor de înțeles, dar un lucru nu poate fi tras la îndoială de nici un om de bună credință: noi am lucrat după un plan limpede și real, oricât de îndrăzneț ar fi fost el.

În ce mă privește pe mine, personal, care 'sunt socotit de dl Prie ca principal vinovat, — eu n'am avut nevoie să fac pe terenul politicei școlare a Transilvaniei experimente hazardate, din simplul motiv că eu știam foarte bine în momentul în care am ocupat postul de secretar general, ce este administrația și organizația școlară. Fusesem doar timp de patru ani și jumătate conducătorul învățământului primar ortodox din Transilvania până după izbucnirea războiului mondial și ca atare am luptat fără nici o teamă și fără nici o rezervă pentru reorganizarea și

pentru salvarea școalelor românești și a spiritului național nu numai în contra guvernelor ungurești și a exponenților lor, ci uneori chiar și în contra autorităților noastre bisericesti-școlare, cari își plecau capetele înaintea primejdiei, fără să se mai opue, când se mai puteau opune încă.

Și-apoi, mai știam și ce este școala din Țară, despre care tocmai de aceea n'aveam motiv să mă înspăimânt, cum făcea dl Prie. În cei doi ani de neutralitate a României, eu, care mă refugiasem la București, n'am făcut altceva decât am studiat, din cărți și din proprie intuiție, situația și organizația școlii din Regatul liber. În primăvara anului 1915 am vizitat, cu autorizația Ministerului Instrucției, timp de trei luni de zile, pe banii mei, peste 150 de școli de diferite grade și categorii în întreg cuprinsul țării, dela Turnu-Severin până la Bazargic și dela Sulina până la Dorohoiu și Pomârla, culegând informații despre întreaga viață școlară.

Și în sfârșit, în cei doi ani de războiu, 1917—1918, eu am participat la întreaga operă de organizare a învățământului național din Basarabia. Ca membru al „Comisiei școlare moldovenești“, transformată la un moment dat în Ministeriu de Instrucție, eu am avut un rol activ în toate lucrările acelei comisiuni, fie ca raportor, fie ca președinte al diferitelor comisuni speciale, fie ca director al cursurilor de învățători, fie ca profesor la diferite școli secundare și la Universitatea populară din Chișinău, etc. Ba, am avut

chiar fericierea, pentru care nu sunt vrednic să mulțumesc lui Dumnezeu, ca să fiu delegat de „Comisiunea școlară a Basarabiei“ la Români de peste Nistru, pentru a iniția și acolo organizarea pe baze naționale a învățământului celor aproape un milion de frați ai noștri, dați cu totul uitării până atunci. M'am achitat cât m'am priceput mai bine de această îndatorire și, în zilele de 17—18' Decemvrie 1917, am înființat la Tiraspol o „Comisie școlară moldovenească“ pe lângă Zemstva ținutală de acolo, după care Congresul național ținut în acele zile, a hotărât pe baza proiectului elaborat și prezentat de mine, introducerea alfabetului latinesc în locul celui rusesc, în toate școlile din teritoriul românesc al Transnistrianei, apoi introducerea limbei românești în școlile din satele moldovenești și în școlile secundare cercetate de elevi moldoveni, apoi crearea de școli normale și de seminarii moldovenești etc. (Vezi broșura: *Deșteptarea Moldovenilor de peste Nistru*, Chișinău, 1917, pag. 61 ș. u.)

Când, deci, în Decemvrie 1918, la câteva zile după adunarea dela Alba-Iulia, fusesem chemat de Consiliul Dirigent al Transilvaniei ca secretar general al Resortului de Culte și Instrucție publică, nimenea n'a fost surprins de această însărcinare care mi se dădea și nici mie nu mi-a părut acesta un noroc neașteptat. Dacă nu mă înșel, nici chiar dl Prie nu era surprins de numirea mea, și, mai ales, nu era rău impresionat de ea. Ba, îmi place a crede, că dsa își va mai aduce aminte

de o vizită pe care mi-a făcut-o la Resort, în Sibiu, cu care ocazie mi-a zis: „Dumnezeu te-a adus, dle Ghibu! Îți spun sincer că numirea d-tale a făcut o impresie excelentă la toată lumea. Nu se putea o numire mai bună“,

*

Evident, că ar fi o prezumpție dacă aş afirma că Resortul de Instrucție, ca atare a avut dela început un program politic-școlar elaborat până în amănunte. Așa ceva ar fi fost imposibil, pentru că nimeni nu putea prevedea toate amănunțele unei opere menite a se realiza în vremuri revoluționare. Dar dacă Consiliul Dirigent n'avea fixate decât jaloanele politice școlare, eu, din parte-mi pot să afirm, că aveam și amănunțele ei clare nu numai în mîntea mea, ci și așternate pe hîrtie. La 1915, când mă găsiam la București, fusesem însărcinat de dl *I. G. Duca*, pe atunci ministru al Instrucției, să-i prezint o icoană a școalelor din teritoriul românesc de dincoace de Carpați, dimpreună cu propuneri privitoare la măsurile pe cari va trebui să le ia Statul român după ocuparea Transilvaniei. Am prezentat atunci dlui *Duca* un lung memoriu, care cred că se poate găsi și astăzi în arhiva Ministerului, și la acel memoriu am adăugat și observațiile și propunerile pe cari le-a făcut pe marginea lui, dl *G. Bogdan-Duică*, cu care m'am consultat asupra problemei în întregime.

*

În astfel de împrejurări, întrebarea pe care și-o pune la sfârșitul lui

Septembrie 1919 dl Prie că: „avem noi vre-un program cultural“ — era cu atât mai deplasată, cu cât în cursul celor zece luni de activitate a Resortului, dsa a putut să vadă bine dacă un astfel de program există sau nu există. Că un astfel de program a existat, despre aceasta dsa putea să știe din lărga publicitate care s'a dat din capul locului măsurilor noastre. Ele fuseseră publicate în *Gazeta Oficială* a Consiliului Dirigent și în zărele din Sibiu („*Patria*“ și „*Renașterea Română*„), precum, ocazional, și în marile cotidiene dela București, pe cari nu vreau să-i fac dlui Prie ofensa de a crede că le-a cetit, ele venind din Orientul nu prea agreat la Blaj. Politica noastră școlară o cunoștea toată lumea interesată din Transilvania, pentrucă noi n'am crezut că trebuie să lucrăm cu ușile închise: noi am comunicat tuturor proiectele noastre tocmai pentruca ele să poată fi criticate și prin aceasta să poată fi îndreptate. Eu am comunicat profesorimii din București încă la 24 Martie 1919, într'o conferință pe care am ținut-o la *Cercul profesorilor secundari* de acolo, întreg proiectul nostru de organizare a învățământului, și el a fost discutat de către cei prezenți cu multă simpatie și cu mult interes.

Acelaș lucru l-am făcut la congresul *Uniunii corpului didactic* din întreaga Românie, ținut la Iași, în Iulie 1919. Și n'am ascuns nici Ministerului Central gândurile noastre și nici publicului mare. Și când a trebuit, nu mi-a fost frică să iau atitudini hotărâte chiar

împotriva părerilor unor oameni foarte respectați de mine, cum a fost d. e. cazul cu dl *N. Iorga*, care s'a declarat în contra preluării și naționalizării integrale a Universității din Cluj. În ziarul „*Dacia*” dela București am declarat încă la 30 Martie 1919 că noi vom naționaliza această Universitate și am dat acolo toate amănuntele programului nostru de activitate cu privire la organizarea ei, — amănunte cari au fost realizate până la cel din urmă de „*Comisia universitară*” constatătoare din profesori dela toate universitățile românești și condusă cu multă înțelepciune de dl *Sextil Pușcariu*, delegatul numit de noi.

VI. Critica dlui O. Prie

Critica dlui Prie, astfel, cade întreagă, dela sine, căci opera începută de noi nu putea fi, în împrejurările date, mai bună. Nimeni n'a dat alte soluții decât cele puse de noi în practică. Dacă cineva ne-ar fi dat sfaturi mai bune, am fi fost atât de înțelepți să le primim, — și dacă nu de altceva, măcar din egoism, ca să ne putem lăuda pe urmă cu pene străine . . .

Nici chiar dl Prie n'a dat în scrisoarea și în articolul dsale alte soluții, sau dacă i-am face concesiia de a recunoaște că a dat soluții, apoi ar trebui să spunem că a dat cele mai rele soluții posibile. Căci, după dsa, n'ar fi trebuit să luăm școlile dela unguri, căci n'aveam nici elevi, nici profesori, — apoi n'ar fi trebuit să aducem profesori din Țară, pentru a nu strica atmosfera particulară a Ardealului, — apoi n'ar fi

trebuit să căutăm unificarea învățământului, iar în ce privește numirea profesorilor universitari din Cluj, n'ar fi trebuit să facem apel la opiniile specialiștilor, ci ei ar fi trebuit numiți de-a dreptul de către Consiliul Dirigent, (în care caz dl Prie, candidat la catedra de Filologia română, spera să fie eventual apreciat cu mai multă indulgență de cum a fost de către Comisiunea universitară, care a trecut la ordinea zilei peste candidatura dsale, lăsându-i, probabil, timp ca mai întâi să învețe ortografia românească, în care se poticnea la fiecare pas).

Cât de reale fuseseră măsurile noastre de organizare, și cât de neîntemeiate toate prognosticurile sinistre ale dlui Prie, despre aceasta a dat suficiente dovezi chiar primul an de școală, început în Octomvrie 1919.

În toate orașele, în cari până aci școlile primare fuseseră ungurești, s'au deschis în condiții destul de bune școli românești, ai căror învățători îi pregătiserăm anume la cursurile de vară ținute în orașele mari ale Transilvaniei cu profesori aduși în mare parte din vechiul Regat. Liceele și școlile normale fuseseră deadreptul luate cu asalt de mulțimea elevilor. Astfel, ca să dăm un singur exemplu, la Cluj, unde nu fusese înainte un liceu de stat maghiar, noi am înființat un liceu românesc pe care l-am deschis în primele zile numai cu cinci clase, pentruca, după alte câteva zile el să trebuiască să-și deschidă și celelalte clase, cari nu fuseseră prevăzute de noi.

În ce privește Universitatea din Cluj,

care-i cauza dlui Prie cele mai mari griji, ea înregistră deja în primul an un număr de 2152 studenți, — număr neatins supt Unguri, în timp de 47 de ani, decât o singură dată. Iar inaugurarea solemnă a Universității, la 1 Februarie 1920, în prezența MM. LL. regale, a reprezentanților tuturor statelor aliate și neutre, în cadrul unor serbări unice în felul lor, a depășit cadrul solemnităților obișnuite: ea a fost un important act politic, prin care Diplomația mondială sancționează prin prezența ei oficială la Cluj, însaș Unirea definitivă a Transilvaniei. —

Nu mai vorbesc de obligațiunea morală pe care dl Prie mi-o impunea, la sfârșitul articolului dsale, de a rămânea la postul meu până la terminarea operei de organizare. Nici în acest punct dl Prie n'a fost un bun proroc. În schimb, aici a fost cu atât mai bun politician: îndată ce i s'a dat posibilitatea să mă înlocuiască dsa, a uitat și prorocii, și principii și tot, și s'a avântat cu curaj spre sferele pe cari nici-odată n'a visat să le ajungă. Vorba cântecului:

Dă-mi Doamne ce n'am gândit.

Să mă mir ce m'a găsit!

De câtă consecvență logică și de câtă omenie era capabil omul care avuse până aci atât față de mine, cât și față de sine însuși toate atitudinile posibile și imposibile, aceasta se poate judeca și din următorul amănunt:

În Februarie 1920, când la București Parlamentul se ocupa cu gândul să desfășureze Resorturile de Instrucție din

provinciile noi, consultând eu pe directorii de serviciu dela Resortul din Cluj asupra oportunității unei astfel de măsuri, am ajuns cu toții la convingerea că măsura este prematură și că ea amenință cu un adevărat dezastru învățământul ardelean abia înjghebat. În consecință am adresat atât primului-ministru, cât și președintelui Camerei, o telegramă iscălită de mine, ca secretar general, și de directorii generali *I. Ursa, G. Precup, V. Stanciu, I. Mateiu și P. Roșca*, atrăgându-le atenția asupra inoportunității măsurii și punându-le în vedere că în cazul că s'ar trece peste părerile noastre, vom trage toate consecințele. Era aci o convingere unită cu tăria de a-i suporta toate urmările.

Când a citit dl Prie prin gazete telegrama noastră, s'a bucurat de perspectiva locurilor vacante la Resort și s'a grăbit să plaseze în *Unirea* din Blaj (24 Februarie) niște cuvinte atât de grobaine despre noi și în special despre mine, încât în numărul următor, dela 2 Martie, directorul liceului din Blaj, dl *Aug. Caliani* s'a simțit obligat să declare în numele intelectualilor din Blaj că notița din chestiune „a jignit foarte mult bunul simț al intelectualilor din Blaj, fiind plină de termeni zeflemizatori și batjocoritori la adresa acelor funcționari, cari și-au luat asupra lor greaua sarcină de a organiza din temelii întreaga noastră instrucție publică. Cel mai mulți dintre intelectualii Blajului, — continuă dl Caliani — au avut ocaziune în repetite rânduri, să se convingă despre munca titanică ce o să-

vârșesc funcționarii-șefi dela Resortul Cultelor, numai ca să poată pune baze solide viitorului cultural al neamului nostru. De aceea terminii supărători din numita notiță au jignit mult sentimentul obștesc, care știe că datorește recunoștință și nu batjocură celor ce stau în serviciul culturii românești. În numele intelectualilor Blajului — termină dl C. — țin să declar că numita notiță nu numai că nu exprimă vederile Blajului, ci apariția ei a stârnit în primul loc tocmai în Blaj resens și desaprobară generală". Luând act de scrisoarea dlui Caliani, redactorul „Unirii”, dl Z. Pâclișanu, a declarat că notița din chestiune s'a tipărit în absența dsale din Blaj și că dacă dsa ar fi fost acolo, ea nu s'ar fi publicat, cu atât mai ales, că — zice dl Pâclișanu — „îmi dau și eu perfect de bine seama despre serviciile imense aduse culturii românești de funcționarii superiori ai Resortului nostru de Culte și Instrucție publică, ale căror merite sunt îndiscutabile”.

Cu un astfel de suflet și după astfel de precedente se apropia dl Prie de altarul sfânt, dela care avea să îndrumeze educația poporului român din Transilvania.

VII. Politica școlară a dlui Prie „la putere”.

Nu este prea greu de închipuit ce serviciu putea să aducă învățământului și educației din Transilvania un om cu ideile și cu sentimentele pe cari le-am văzut în scrisorile, articolele și faptele dlui Prie, mai ales dacă ne gândim

că lozinca de căpetenie a guvernului sub aripile căruia dsa ajunsese „la putere“, era „unificarea“ Ardealului cu România, — unificare atât de detestată de dl Prie.

Nu voiu încerca aici să fac o expunere a activității Resortului pe timpul dlui Prie, nici nu voiu afirma că acea activitate este lipsită de orice valoare. Voiu recunoaște bucuros, că în multe privințe, Resortul a lucrat și sub dl Prie destul de bine, dar acesta n'a fost meritul dsale, ci al directorilor de servicii și al funcționarilor, cari au continuat să lucreze un timp oarecare în acelaș spirit și cu aceleași metode pe cari Resortul lea avut dela întemeierea sa.

În ce privește contribuția personală pe care a adus-o dl Prie la activitatea Resortului, ea a fost de cea mai contestabilă calitate. Mai întâi de toate, dsa a făcut în tot timpul numai lucruri pe cari le reclama interesul partidului politic căruia aparținea dânsul.

Astfel dsa, care ne obiecționa că am deschis prea multe licee, nu se sfii să deschidă încă două licee în plus pentru hatârul duor partizani ai dsale, și anume unul la Reghin, pe seama deputatului guvernamental Fl. Bogdan, care mersese până acolo cu interesul pentru cultură, încât dădu liceului chiar numele dsale, făcând de răs înaintea Sașilor și Statul român, și cultura românească. Căci la un moment dat publicul îl sili să dea jos firma de pe liceu, pe care „titularul“ o păzise luni de zile cu poliția, care-i fusese pusă la dispoziție de cei de sus.

Al doilea liceu fu deschis la Cohalm,

tot de dragul unui deputat guvernamental. Se înțelege, că aceste licee au fost și au rămas niște parodii de școli secundare, fiindcă nu este de ajuns simpla ambiție personală a unui demagog pentru a înjgheba o școală bună.

Conduc de același instinct de conservare a partidului, dl Prie făcu toate șicanele posibile funcționarilor superiori cari nu voiau să adopte convingerile dsale politice. Astfel dsa are meritul de a fi destituit din postul de director regional din Sibiu pe merituosul academician *Andrei Bârseanu*, și de a fi dimis din postul de director al învățământului secundar, pe regretatul *Gavril Precup*, cauzându-i prin aceasta o supărare care l-a și dus la groapă, — apoi pe dl dr. *I. Mateiu*, directorul învățământului primar.

Din atitudinea dsale politică dl Prie nu-și făcea nici un scrupul. Astfel dsa nu se dădu îndărăt dela încercarea, care i-a și răușit, de a vâri în politica de partid pe învățători. La alegerile de deputat dl Prie își angaja ca agenți electorali învățători, pe cari avea să-i răsplătească apoi din belșug cu situații pe contul țării. El însuș s'a aruncat în valurile politice militante, alegându-se, prin mijloace cari au rămas memorabile, deputat. Din cauza acestei duble ocupații, dsa n'a petrecut în Cluj nici $\frac{1}{3}$ parte din timpul celor aproape 20 de luni, cât a condus Instrucția din Ardeal, ci a fost vecinic pe drumuri, prin cerc, pela alegeri, la Parlament, unde însă, după cât știu, nu și-a ridicat glasul nici o singură dată.

În ce privește principiul fundamental al politicii școlare cu care a venit dl Prie, peste noapte, la conducere, adică „unificarea“, este ușor de înțeles cam cum și-o închipuia aceasta autorul scrisoarei în care mă ținea de rău pe mine că aduc profesori din Vechiul Regat și că voiesc unificarea grabnică: de îndată ce dsa a simțit că poate spera să-mi ia locul, m'a declarat pe mine „regionalist“, iar dsa a apărut în rolul de „unificator!“ Omul care scria că prin contactul cu România pe teren școlar „noi ardelenii ne săpăm groapa cu mâna proprie“, — omul care mă acuza pe mine că deschid prin aceasta „o adevărată prăpastie în vătmântului nostru din Ardeal“ expunându-l la un adevărat „salt mortal“ — vine acum să îmbrățișeze el, pe de a'ntregul, politica pe care a combătut-o și pe care noi am căutat s'o realizăm numai treptat-treptat.

Va putea surprinde pe cineva faptul, că omul care opunea școalei din Vechiul Regat, „care seamănă mai mult a Orient“, școala noastră ardelenescă „cu tradiții și rădăcini foarte adânci“, — ajuns odată să dispună el de soarta școalei ardeleni, a dat iama în ea, desfigurându-o, de dragul lozincei goale și demagogice a „unificării“, până a nu o mai recunoaște și tăindu-i rădăcinile fără nici o remușcare?

În adevăr, de dragul politicii, toate tradițiile școalei ardeleni fură sacrificate: școalele primare confesionale românești au fost statificate „pe loc“, fără întrebarea autorităților bisericești, pe cari nici chiar Ungurii nu le-au ig-

norat într'un mod atât de brutal. Prin aceasta școlile primare au ajuns într'o situație de absolută anarhie, de efectele căreia se resimt până în ziua de astăzi, neștiindu-se nici azi cine le e stăpân și cine are obligațiunea de a le întreține. Apoi, învățământul primar românesc, care consta din 6 ani de școală regulată și din 3 ani de repetiție, s'a redus, de dragul unificării, la 4, respectiv 5 ani de școală, ca în Vechiul Regat, în vreme ce învățământul primar unguresc a rămas tot de șase ani, plus trei ani de repetiție, iar școlile săsești au rămas până în ziua de astăzi cu 9 (nouă) ani de școală regulată.

Nu mai vorbesc de statificarea nesăbuită a școlilor comunale, care, pe lângă că a îngreuiat bugetul Statului, a desființat și un principiu sănătos în crearea și conducerea învățământului, — nici de părăginierea în care a lăsat dl Prie chestiunea școlilor de ucenici industriali în legătură cu cari noi inițiaserăm crearea alor opt căminuri în cele opt orașe mari ale Transilvaniei, pentru cari și alocaserăm opt milioane de coroane, cari stau, în unele orașe, până în ziua de astăzi neutilizate.

În ce privește învățământul normal românesc, dl Prie, în opoziție cu întreg Resortul și cu unanimitatea directorilor de școli normale, l-a redus dela 8 ani, la 6 ani, ca să fie deopotrivă cu cel din Regat. În acelaș timp, școlile normale ungurești și săsești au rămas tot cu vechiul număr de ani de școală. În ce privește învățământul secundar, dl Prie a mers cu unificarea dincolo de

ce cerea ea, și anume a desființat printr' o singură trăsătură de condeiu liceul clasic ardelenesc, introducând numai tipul modern și tipul real.

Dl Prie, care ne detesta pe noi că n'am creat un senat „care să judece planurile și să analizeze toate perspectivele“ (în realitate noi am investit cu atribuțiile unui „Consiliu general al Instrucțiunii“ pe Comitetul Uniunii profesorilor secundari, care a elaborat Programa de învățământ și și-a dat avizul cu privire la proiectul de reorganizare a învățământului — și aveam în studiu organizarea sistematică a acestui Consiliu, pe care numai lipsa de timp ne-a împiedecat să-l chemăm la viață în toată puterea cuvântului), — dl Prie — zic — ia în cele mai dificile chestiuni, cum e aceea a clasicismului, măsuri din cele mai grave, fără să mai întrebe absolut pe nimeni. (Observați admirabila consecvență a dlui Prie, care pe deoparte ne acuză că n'am înființat un consiliu al Instrucțiunii, iar pe de alta ne desaprobă pentru că în legătură cu crearea Universității, în loc să fi lucrat de capul nostru, am înființat cu specialiști „Comisiunea universitară“ !)

Am mai putea obiecta dlui Prie destule merite — negative, ca d. e. oprirea pe loc a chestiunii Arhivelor Statului, inițiate de noi și în fruntea cărora noi numiserăm pe dl Z. Pâclișanu, — chestiune care nu s'a reluat decât la 1923, întârziind astfel cu ani de zile înjghebarea unei instituții de așa mare utilitate națională; — apoi oprirea pe loc a operei de deplină încheiere a Uni-

versității din Cluj, pe seama căreia noi am votat suma de 50 de milioane Lei în scopul de a-și crea și înzestra toate instituturile de cari avea nevoie. Totul a fost oprit pe loc și din cele 50 de milioane Universitatea n'a văzut în timpul dlui Prie nici un ban pentru scopurile ei.

Cât privește unificarea administrației școlare, pe care promitea că o va realiza în câteva săptămâni, dl Prie n'a făcut absolut nimic în cursul celor 20 de luni. Când, la 17 Decembrie 1921, dsa părăsi Resortul, lăsă lucrurile exact în aceeași situație în care le preluase la începutul gestiunii sale dela noi.

* * *

Aceasta este, pe scurt, activitatea dlui Prie ca conducător al școlii din Transilvania. Nu putea fi scopul meu de a prezenta aici o icoană amănunțită a gestiunii d-sale, ci numai acela de a o marca. Dar pentru a putea avea totuș o idee exactă de metoda de lucru a dlui Prie, — metodă aplicată la fel în tot ce a făcut dsa, — nu mă pot reține de a nu aduce un exemplu tipic, despre care am mai vorbit și cu o altă ocazie, dar care merită să fie reînviat cu atât mai mult, cu cât dl Prie a revenit și dsa asupra lui (vezi *Țara Noastră*, Nr 7, 1924) și cu cât dela data de când m'am ocupat eu de el și până astăzi, chestiunea a evoluat mult.

VIII. Chestiunea Colegiului Latin — Casa Invățătorilor.

Este vorba de *Colegiul Latin*, — acea instituție universitară creată la 1919/20 de Consiliul Dirigent, pe care dl Prie,

condus pe de-oparte de un sentiment de răzbunare împotriva mea, pe de alta de obligațiunea de a-și satisface pe niște aderenți politici, l-a desființat la 1920, într'o formă care merită să fie fixată pentru totdeauna ca un exemplu clasic de anarhie și de vandalism.

Ca unul care am creat și condus la început acel Colegiu, din care Consiliul Dirigent și Universitatea țineau să facă o instituție de educație a tinerimei după modelul colegiilor engleze și al școlilor normale superioare din Apusul latin, am luat în momentul oportun atitudine în contra faptului ilegal și anti-cultural al dlui Prie, hotărît să lupt până la sfârșit pentru biruința ideei, pe care, de altfel, nimeni n'a cutezat s'o combată. Dl. Prie și cu cei din jurul lui mi-au făcut onoarea de a mă stigmatiza pentru aceasta ca fiind interesat personal în chestiune. Pentru a-i lua orice posibilitate de a-și susține cu astfel de argumente ideea nenorocită, eu mi-am prezentat din capul locului demisia din postul de director al aceluia Colegiu, post în care am ajuns în mod absolut întâmplător — (vă închipuiți ce oribilă crimă ar fi fost dacă eu, profesor de pedagogie la Universitate, aș fi avut dorința de a ajunge director al unui colegiu universitar!), și pe care, în cursul luptei, eu l-am oferit pe rând dlor profesori universitari D. Călugăreanu, Marin Ștefănescu și, dacă nu mă înșel, și altora.

Pentru a avea suficient temei în lupta mea pentru interesele superioare ale educației tinerimei universitare, acum

doi ani am tipărit sub titlul de *Universitatea din Cluj și Institutele ei de educație*, un lung memoriu de peste o sută de pagini, pe care l-am prezentat însuși Maiestății Sale Regelui, și în care am dovedit mai presus de orice îndoială apucăturile frauduloase prin cari dl Prie a desființat o instituție universitară unică în felul ei în întreagă România, pentru a-și putea răsplăti pe niște agenți electorali ai dsale. Am arătat în acel memoriu cum dl Prie nu s'a dat în lături de a falsifica acte publice și de a înstrăina, cu bună știință, averea Statului, introducând totodată germenii demoralizării și ai anarhiei în sânul învățătorimei din Transilvania.

Memoriul meu, la care dl Prie n-a putut răspunde până în ziua de astăzi nici un singur cuvânt (abstrăgând o zeflema — specialitatea favorit a dlui Prie) n'a rămas fără răsunet: Ministerul de Instrucție s'a văzut nevoit să deschidă o anchetă care să verifice cele susținute de mine și să facă apoi propuneri. În comisiunea de anchetă au fost doi inspectori delegați de minister (dd. *G. Iuga* și *Al. Stoenescu*) și doi profesori delegați de Universitate (dd. *Al. Lăpedatu*, actualul ministru al cultelor, și *dr I. Minea*). Această comisiune a cercetat cu deamănuntul chestiunea ridicată de mine și a conchis în senzul vederilor mele, cerând ministerului retradarea *Căsei Învățătorilor* care a luat locul Colegiului Latin, pe seama Universității, așa cum a fost pe timpul Consiliului Dirigent.

Deoarece dl Prie și oamenii dsale au

plasat prin presă și prin congrese fel de fel de neadevăruri pe această chestiune, din care ei și-au făcut o simplă platformă politică, în timp ce ea este o importantă problemă culturală și națională, și deoarece ei o folosesc pentru a lovi în mine personal, voi lăsa să urmeze, fără alt comentariu, răspunsul pe care l-am dat eu Comisiunii de anchetă la toate întrebările pe cari mi-le-a pus atât în legătură cu Colegiul Latin, ca atare, cât și în chestiunea mea personală, care a fost încontinuu adusă în publicitate sau târâtă în fața Justiției.

Iată, aşadar, răspunsul meu, din care se va vedea pe deoparte admirabilul talent organizatoric al dlui Prie, pe de alta absolutul său devotament pentru binele public și îndiscutabila sa solitudine pentru cultură și pentru omenie.

IX. Distrugerea unei înalte instituții de educație, de dragul politiceii de partid.

Onorată Comisiune de anchetă,

Adânc convins, pe deoparte, că desființarea instituției universitare „Colegiul Latin” a fost nu numai o lovitură gravă adusă înaltelor probleme educative ale Universității noastre din Cluj, ci în același timp și o gravă ilegalitate, — pe de alta că încurajarea din partea Statului a pornirilor violente ale mișcărilor învățătorești este o gravă prejudiciere a învățământului nostru public și a armoniei sociale, m'am simțit îndemnat a mă adresa către Însoși Maiestatea Sa Regele cu un memoriu, prin care arătam necesitatea reînființării

Colegiului Latin și a aducerii în ogași normale a mișcării învățătorești abătute dela legalitate și normalitate. În audiențele pe cari le-am avut atât la M. S. Regele, cât și la A. S. R. Principele Moștenitor am avut fericirea să văd pe deplin apreciate punctele mele de vedere, — despre cecece am și raportat la 6 Iulie a. c. Rectoratului Universității noastre printr'un memoriu pe care îl anexez în copie.

Sunt bucuros că, după o lungă așteptare de peste patru luni de zile, mi se dă astăzi, în sfârșit ocazia, de a dovedi înaintea D-voastre temeinicia tuturor afirmațiunilor făcute de mine în Memoriul către M. S. Regele, și, ca consecință logică: necesitatea reînființării Colegiului Latin și a revizuirii radicale a chestiunii Casei Învățătorilor.

I.

La prima întrebare pe care mi-o puneți: „*Cine este proprietarul de drept al Casei Învățătorilor?*”, — am onoare a Vă răspunde categoric: *Proprietarul de drept al Casei Învățătorilor este Statul.* Aceasta se poate constata mai presus de orice îndoială din Extrasul din Cartea Funduară, apoi din Contractul încheiat între fostul Stat Ungar și orașul Cluj și în sfârșit din înseși Statutele C. I., unde la § I. acest lucru se recunoaște în mod explicit. Clădirea C. I. a fost ridicată în întregime pe cheltuiala fostului Stat Maghiar, pe un teren pus la dispoziția Statului de orașul Cluj, cu condiția ca acea clădire să se folosească pentru

Casa învățătorilor, susținută de „Fondul Eötvös“ din Budapesta. În cazul că Statul ar da altă destinațiune imobilului, — spune contractul, — orașul va avea dreptul a revoca cesiunea, a relua în posesiunea sa nelimitată terenul cedat și a cere îndepărtarea clădirilor ridicate pe el, eventual a le rescumpăra și a le plăti pe prețul stabilit de judecătoria. În schimb Statul își rezervă și el dreptul ca în cazul că ar da C. I. altă destinațiune decât cea originală, să poată cumpăra dela oraș terenul pe un preț stabilit de judecătoria.

Tebuie să relev faptul cu totul important, pentru discuția din chestiune, că Statul n'a avut nici un fel de contract cu „Fondul Eötvös“ în ce privește acest imobil; contractul a fost între orașul Cluj și între Stat; față de „F. Eötvös“ Statul n'a avut nici un fel de obligațiune de drept care ar privi chestia proprietății și care ar putea fi invocată de cineva.

Dar chiar și dacă ar ar fi avut Statul vre-o obligațiune față de „F. E.“ — precum de fapt n'a avut, — acea obligațiune ar fi încetat dela sine pe urma unirei Transilvaniei cu România. Căci „F. E“, care era în fond o societate cu pronunțate tendințe de maghiarizare (cf. Memoriul meu adresat Regelui, pg. 21 și urm. *) nu mai putea pretinde nici un fel de drept la viață pe teritoriul țării noastre. Dovadă că nici societatea din Budapesta și nici sin-

*) Apărut sub titlul : Universitatea din Cluj și institutele ei de educație, Cluj 1922, 140 pag.

guraticii membrii ai ei rămași pe teritoriul nostru n'au avut curajul să-și afirmе ca atare vre-un drept în țara noastră.

Chiar și dacă cineva ar considera „Fondul Gh. Lazăr“ ca o continuare de drept a fondului „Eötvös“, — ceea ce este după afirmațiunea Senatului Universității din Cluj, o *erezie în drept*, — sau dacă o autoritate în drept ar fi acordat „Fondului Gh. Lazăr“ exact aceleași atribuții pe cari le-a avut soc. regnicolară „F. Eötvös“, — chiar și atunci „F. Gh. Lazăr“ n'ar avea nici un drept asupra imobilului din chestiune al Statului. Și în aceste cazuri tot numai orașul Cluj ar avea dreptul să reclame, bineînțeles numai în ce privește destinațiunea casei, nu și proprietatea, — dar și atunci cuvântul din urmă și dreptul din urmă rămâne tot al Statului, care poate schimba destinațiunea casei după cum află el de bine. Dar „F. Gh. Lazăr“ nu este o continuare de drept a „F. Eötvös“, din simplul motiv că așa ceva nu se poate concepe din punct de vedere de drept, și prin urmare nu numai că nu este *proprietarul* Casei Invățătorilor, dar nici dreptul de folosință pe care îl avea „F. Eötvös“ din Budapesta nu-l poate reclama pe nici o bază, fiind el o simplă deghizare a unei asociații provinciale de învățători.

II.

La a doua întrebare: „Pe ce întemeiați dv dreptul de folosință exclusivă și perpetuă al Universității asupra Casei Invățătorilor? — răspunsul meu este următorul:

Când Statul român a luat în stăpânire dela fostul Stat maghiar multele instituții culturale, pe cari avea să le puie acum în serviciul cauzei sale, el a procedat cu noua sa avere în deplină libertate, așa cum îi dictau interesele lui specifice. Astfel el a schimbat destinațiunea a o mulțime de institute de pe timpul Ungurilor, cari institute nu mai corespundeau nouilor stări de lucruri, și li-a dat o nouă destinațiune, potrivit scopurilor sale. În cazul nostru, Statul român neavând nici un fel de obligațiune de drept față de nimenea, a aflat de bine a înființa în imobilul său, cunoscut înainte sub numele de „Casa Invățătorilor”, un institut superior de educație a studenților în Litere și Științe, menit a fi, pe deoparte, o anexă dintre cele mai importante a noii Universități, pe de alta a pune într'un contact cultural intim tinerimea noastră universitară cu tinerimea universitară a țărilor latine și anglo-saxsone, de care până aci fusese cu totul despărțită.

În ședința sa din 4 Februarie 1920, fostul Consiliu Dirigent, care era pe atunci guvernul legal al Transilvaniei, a înființat acel institut în mod legal și cu caracter definitiv, după cum se poate constata atât din litera cât și din spiritul raportului scris de mine, — care eram pe atunci secretar general al Resortului de Culte și Instrucțiune publică —, și prezentat în ședința plenară a C. D. de către dl *dr V. Branișce*, șeful aceluia Resort, — raport aprobat în întregime de C. D.

Hotărârea aceasta a Consiliului Diri-

gent a fost interpretată în mod cu totul greșit de către toți aceia cari s'au ocupat până acum de ea. Atât din motivarea propunerii, cât și de hotărîrea luată de către C. D., fie că o admitem în redactarea sa din procesul verbal al ședinței respective, fie în cea pusă pe act de dl V. Branisce, caracterul înființării *definitive* a institutului din chestiune, este mai presus de orice îndoială. Dacă cineva mai are totuși vre-o îndoială în această privință, ar trebui să se asculte sub jurământ cele două persoane care au stilizat hotărîrea C. D., — una în procesul verbal al acestuia, alta pe actul No. 3721 din 1920 al Resortului de Culte și Instrucție publică, și adevărat dl *Dr. Lucian Borgia*, fostul Secretar general al prezidenției C. D. și *Dr. V. Branisce*. Din parte-mi, ca unul care am scris raportul și propunerea din chestiune, declar pe cuvântul meu de onoare, neinfluențat de nici o altă considerație, decât de adevăr, că atât propunerea cât și hotărîrea relativă la crearea instituției din chestiune, era de *natură definitivă*. Cum s'ar și putea înțelege înființarea *provizorie* a unei instituțiuni universitare de o importanță atât de mare, tocmai în zilele grandioasei inaugurări a Universității din Cluj în prezența MM. LL. Regale și a reprezentărilor tuturor puterilor din Europa și America, — act care ținea să afirme în fața lumii întregi caracterul veșnic al vieții noastre politice și culturale de aici? Și cum s'ar putea înțelege și însărcinarea dată Universității de a organiza acel institut potrivit unui scop deplin precizat, dacă înființarea

acelui institut n'ar fi fost hotărâtă în mod definitiv? Rezerva din adresa Resortului cuprinsă în cuvintele: „Până la alte dispoziții“ nu se referă la *înființarea* Colegiului Latin, căci o astfel de organizare ar fi fost o absurditate, ci ea însemnează că „până la alte dispoziții“ *conducerea* acestei instituții, deocamdată se dă Universității. Rezerva aceasta era pe deplin justificată prin faptul că C. D., în momentul înființării acestei instituții care nu mai putea fi amânată nici din cauza că însăși Universitatea o cerea aceasta cu insistență (cf. *Memoriu* pg. 27), — nu era destul de lămurit asupra celei mai practice soluții cu privire la conducerea ei și, în consecință își rezerva libertatea ca la momentul dat, când eventual ar fi în măsură de a da o soluțiune mai corespunzătoare, să o poată da, fie organizând institutul definitiv în cadrele Universității, cum sunt colegiile engleze sau americane, fie dându-i o organizare de Stat, așa cum o au școlile normale superioare din Paris și Pisa, — fie o organizare intermediară, așa cum e aceia a institutului similar din Budapesta, cunoscut sub numele „Institutul Eötvös“. Acest „până la alte dispoziții“ nu însemna așadar că cel dintâi arivist în politică poate și este în drept a desființa însăși instituția, ci, cum am spus, că c estia conducerii definitive a ei se va hotărî numai după o experiență de câțevaovreme.

Conform decretului Regal No. 1536 din 8 Aprilie 1920 Onor. Minister de Instrucție nu era în drept să schimbe

hotărârea prin care s'a înființat Colegiul Latin. *Hotărârea din chestiune putea fi schimbată numai de Consiliul de Miniștri sau de Parlament.* Tot astfel nu i se putea lua nici Universității, printr'o simplă hotărâre a Ministerului de Instrucție, un drept care i s'a dat din partea guvernului legal al Transilvaniei. O astfel de măsură nu putea fi luată cu atât mai vârtos că *Senatul Universitar protestase categoric împotriva tendinței manifestate în prealabil de Secretariatul General din Cluj de a i se lua ceea ce i se dăduse cu o destinație precisă, și că el declarase, că „nu poate ceda acel Cămin Studentesc de care are absolută nevoie.“* Atitudinea Ministerului de Instrucție este surprinzătoare nu numai fiindcă calcă autonomia Universității, ci fiindcă în acelaș timp calcă un principiu de drept stabilit de către Senatul Universitar în chestiunea de sub litigiu. În Memoriul său No. 98—1920 (cf. Memoriul meu pag. 12) Senatul Universitar a taxat în mod categoric de „*erezie în drept*“ punctul de vedere al noilor pețitori la proprietatea Colegiului. Cum se poate ca o concluzie atât de radicală a întregii Universități, într'o chestiune care o privește de aproape și asupra căreia i-se ceruse anume avizul, Ministerul de Instrucție, fără a cere cel puțin avizul Serviciului său contencios, să se lase sedus de opinia laică a unui simplu secretar general politic, și să aducă o hotărâre diametral opusă celei stabilite pe bază de drept? — (Aici îmi permit a Vă atrage atenția asupra falșului din actul No. 25428—1920 al

Secretariatului General și a Vă ruga să binevoiți a stabili faptul și a trage apoi concluziile, cari se impun.)

Prin această măsură arbitrară a Ministerului a fost jienit și dreptul și autonomia Universității și prestigiul ei științific și interesul cultural al neamului, întrucât în locul unei instituții de ordin cu totul superior, fără de care Universitatea noastră nu-și va putea împlini misiunea sa de-a crește pe viitorii profesori secundari în spiritul unui apostolat național-românesc și latin, — a înființat o instituție de ordin mult inferior, care chiar în cel dintâi an de funcționare a ei a dat dovezi de incapacitate și anarhie.

Ca profesor titular de pedagogie la Universitatea din Cluj și ca unul care am propus din capul locului înființarea Colegiului Latin și am făcut și proiectul de organizare a lui, stabilind mai târziu și legături între el și clegiile similare din țările latine ale Apusului [cf. Memoriu pg. 51], țin să declar din toată convingerea mea că, oricând știință și oricând pedagogie s'ar face dela catedra universitară, fără un institut special de creștere, fără un clegiu, ținta noastră cea mai înaltă nu va putea fi atinsă. Dacă în chestiunea educației viitoarelor generații de profesori se trece atât de ușor și peste punctul de vedere al Universității și peste convingerile cele mai intime ale profesorului de pedagogie, care este cel dintâi chemat să se pronunțe într'o astfel de chestiune, — dacă totul se judecă numai în funcțiune de interese și de partid ale potentatilor politici, atunci

să nu ne mai mirăm de rezultatele înspăimântătoare pe care le întâlnim pe toate terenele vieții noastre publice și cari amenință cu disoluție însuș Statul acesta creat cu atâtea suferinți și cu atâtea sacrificii. Dacă Colegiul Latin ar fi fost desființat de un alt Minister, lucrul s'ar mai fi putut înțelege cumva, dar ca el să fie desființat chiar de Ministerul Instrucțiunii publice, — aceasta pentru mine, ca pedagog și ca om cu destulă experiență în administrația învățământului, este ceva ce nu pot înțelege nicidecum. Dacă Universitatea a numit faptul acesta din punct de vedere juridic „erezie în drept“, eu din punct de vedere cultural și educativ nu-l pot califica și înfiera decât prin cuvintele „crimă națională“ spuse de primul Rector al Universității, dl Sextil Pușcariu (cf. Anuarul I. al Universității din Cluj pg. 18). Orice fel de considerație ar fi avut Ministerul în chestia Casei Inv., lui nu-i era permis sub nici un cuvânt să comită această crimă. Chiar dacă învățătorii ar fi avut toate drepturile cele mai indiscutabile asupra Casei Inv. — precum de fapt nu le-au avut — și atunci, Colegiul Latin odată înființat, Ministerul n'ar fi avut dreptul moral a-l desființa într'o vreme când pentru interes public superior se expropriează fără nici o considerație chiar avutul particular.

*

Din cele de până aci rezultă în mod neîndoios că *hotărârii Ministerului de Instrucție, prin care desființează Colegiul Latin, îi lipsește atât temeiul*

moral, cât și temeiul legal. În consecință Consiliul de miniștri este dator să anuleze această hotărâre și să dispună cele ce urmează în mod firesc din această măsură.

Să vedem acum: *pe ce s'a întemeiat Ministerul de Instrucție când, desființând Colegiul Latin, a dat Casa învățătorilor pe mâna „Fondului Gh. Lazăr”?*

Răspunsul la această întrebare l-a dat anticipativ Universitatea, când a răspuns la hârtia cu iscălitura falsificată, a Secretariatului General din Cluj. Dar acest răspuns nu cuprinde totul. Ministerul s'a mai bazat pe încă ceva și anume pe cuvântul oficial al organului său din Cluj, adecă al dlui Octavian Prie, care pentru a-și putea asigura pe teren politic sufragiile învățătorilor, a indus pur și simplu Ministerul Central în eroare cu privire la situația de drept a chestiunii Casei Învățătorilor.

Ori cât de gravă ar părea această afirmațiune, ea este perfect întemeiată, după cum voi dovedi, în cele următoare.

Dupăce Universitatea, prin Memoriul ei No. 98/1920, a dovedit dlui Prie în mod neîndoios „erezia în drept”, dl Prie a lăsat chestia Casei Inv. baltă timp de mai bine de două luni de zile. Între aceia situația dsale politică părăndu-i-se tot mai șubredă. — căci în ciuda tuturor sforțărilor depuse, dsă nu isbuti nici după două încercări să ajungă deputat, — se gândi să dea totuși învățătorilor Casa, pentru a-i câștiga pentru scopurile politice dsale. În

consecință dl Prie a prezentat Ministerului Central un raport înfățișând chestia Casei Inv. *în colori false*, numai ca să poată ajunge la concluzia favorabilă dsale. În acest raport, înregistrat la Ministerul de Instrucție sub No. 1240.0/1920, dl Prie spune următoarele:

Având în vedere etc. etc.... „decidem“ următoarele:

1. Casa Inv. de sub No. topografic amintit se restituie *celor în drept a intra în posesiunea ei*, adecă membrilor Asociațiunii similare „Fondului Eötvös“, cu menirea ca în cadrele statutelor să servească scopului exprimat în statutele acestui fond la p. 3.

2. Comitetul Central al Asociației Inv. este îndrumat ca dela data acestui decis, în 30 zile, să convoace congresul general al personalului didactic din învățământul popular (grădini de copii, școli primare, civile și normale) corpul administrativ școlar popular (revizorii și funcționarii dela revizorate) și catineții în posturi sistemizate, fie că sunt învățători activi, fie că sunt în pensie și se prezinte acestui Secretariat spre aprobare proiectul de statute al Casei Inv., ținând seamă de cadrele cuprinse în statutele fostei Soc. a Inv. „Fondul Eötvös“ din fosta Ungarie și în regulamentul organic (intern) al Casei Inv. aprobat de Ministerul Instrucțiunii în 3 Decemvrie 1912“.

În motivarea acestei hotărâri dl Prie zicea:

„În urma preluării Imperiului, deodată cu disolvarea și dispariția multelor societăți și asociații filantropice și

culturale cu caracter specific unguresc, au rămas fundațiuni și fonduri a căror menire este datorită Ministerelor românești să o fixeze în congruență cu interesele noului Stat și să le pună în serviciul organizațiilor în drept.

Astfel rămânând ca Ministerul Instrucțiunii să decidă asupra menirii clădirii din Piața Ștefan Cel Mare No. top. 1426/3, *proprietatea fostului „Fond Eötvös”* din Budapesta, a crezut că este just și echitabil dacă restituie aceasta Casă corpului învățătorilor și funcționarilor din învățământul popular, pentru care a fost clădită de Statul ungar.

Informat astfel în mod fals, Ministerul, de perfectă bună credință, convins că edificiul C. I. este proprietatea „F. Eötvös”, a hotărât „*restituirea edificiului corpului didactic din învățământul popular*”, așa cum propusese dl Prie, dar cu o condiție esențială și anume ca: „*în statutele ce se vor înainta spre aprobare să se asigure Universității dreptul de a conduce educația elevilor.*” Prin această măsură Ministerul, tendențios informat despre proprietatea Casei, pare a fi vrut într'adevăr să asigure Universității tot ceea ce în situația de drept în care se credea că se află, putea să-i asigure. *Dacă el ar fi fost informat în mod cinstit de către organul său din Cluj sau dacă, cel puțin, el ar fi studiat chestiunea în mod serios pe baza documentelor, — sunt sigur că n'ar fi călcat peste Universitate și n'ar fi desființat Colegiul Latin, ci l'ar fi lăsat așa cum fusese făcut, dovedind în același timp învățătorilor*

că pot fi pe deplin satisfăcuți cu acest aranjament, care le asigură primirea cu precădere a fiilor lor în C. L.

Așadar, deși Ministerul, convins că imobilul C. I. este al învățătorilor, hotărăște restituirea edificiului în seama corpului didactic, el totuși menține caracterul universitar al instituției. Acesta este un punct pe care țin să-l fixeze cu toată preciziunea. Prin această măsură Ministerul stă de fapt *aproape* pe același punct de vedere ca și Consiliul Dirigent, care a transformat C. I. într'un institut de educație universitară — deosebirea constă numai în aceea că Ministerul în loc să dea și administrația acestei instituții în mâna Universității, o dă în mână „proprietarului” presumpțiv al Casei în care este adăpostită instituția, — lucru logic și „legal” îndată ce se ia ca bun raportul Secretarului General din Cluj. Ba se pare, că Ministerul a vrut să menție și caracterul de Colegiu al instituției, care obține până în ziua de astăzi în actele oficiale ale Directoratului General de aici sub numele de „Colegiul Latin”. (D. e. în Proiectul de Buget 1922—23, întâlnim poziția: „Directorul Colegiului Latin, 12.000 lei anual”). Această convingere mi-a întărit-o însuși dl *G. Popa-Lisseanu* cu prilejul unei audiențe pe care am avut-o în ziua de 22 Maiu a. c. la dl ministru *Anghelescu*. Dl *Popa-Lisseanu*, autorul propunerii făcute fostului ministru *Negulescu* relativ la restituirea C. I., a mărturisit cu acel prilej înaintea dlui ministru că, C. I. este „instituție universitară” și că ea este a Universității

ca și mai înainte, iar nu a învățătorilor, cari au numai *administrația* ei.

Atât din textul ordinului ministerial, cât și din declarația aceasta, reiese clar că, deși data învățătorilor, C. I. avea să fie, și după restituirea edificiului în mâna învățătorilor, atât în fond cât și în formă, o instituție universitară, iar nu altceva. Acesta este punctul de vedere destul de limpede al Ministerului Central, dar nu și al organului său dela Cluj. Intre concepția Secretarului General dela Cluj și între a Ministerului, deosebirea este radicală; Secretariatul General prevede o „casă a învățătorilor” ai cărori pe timpul ungarilor, în vreme ce Ministerul schimbă din fundament acest caracter al instituției, punând în planul 1, menirea ei universitară și numai în planul al 2, pe cea filantropică, preconizată de di

Prie

Dacă în administrația noastră școlară ar exista o ierarhie de fapt, — dacă principiul autorității n'ar fi o simplă vorbă, — dacă n'ar stăpâni cea mai desăvârșită anarhie, o urmare logică a hotărârei de mai sus ar fi fost ca Ministerul să fi fixat în mod amănunțit modalitatea practică după care să se fi făcut restituirea, iar Secretariatul General, însușindu-și punctul de vedere al autorității centrale, să ia măsurile cari se desfac din aceasta, adică să se îngrijească pe cale legală ca să se alcătuiască un proiect de statute al Societății sau „corpului” care a fost arătat ca proprietar al imobilului, — care proiect să fi fixat limpede atât drepturile cât și atribuțiile

proprietarului imobilului, care este în acelaș timp și administratorul Colegiului Universitar, cât și acelea ale Universității care are dreptul exclusiv al conducerii tinerilor din acel Colegiu. Proiectul acesta de statute, Secretariatul General avea apoi datoria să-l înainteze spre aprobarea legală la forurile competente.

Dar dl. Prie ce a făcut? — După ce Ministerul a rezolvit chestiunea într'un mod cu totul sumar, fără să fi precizat modalitățile practice de ducere în îndeplinire a măsurilor preconizate, dl. Prie, ne-mai bătându-și capul cu problema în noua ei înfățișare, s'a crezut în drept să rămâie tot la punctul de vedere al d-sale, adică la Casa Invățătorilor *ca atare*. Prin adresa Secretariatul General No. 3888/1920 trimisă Universității, dl. Prie spune că i se va garanta Universității dreptul de a conduce educația elevilor adăpostiți în Casa Inv. și că numai după ce va avea avizul Universității asupra acestui punct, va lua măsuri pentru aprobarea statutelor ei, — dar în realitate dsa rămâne neschimbat în atitudinea de până aci. Se pare, de altfel, că Invățătorii au fost izbiți de hotărârea Ministerului cu privire la dreptul amintit al Universității, și în consecință, ei l-au determinat pe dl. Prie să nu dea chestiunii directiva impusă de Minister. *Ceeace dl. Prie nici n'a făcut, ci și-a rezervat pur și simplu sieși dreptul de a aranja de aici încolo chestiunea Casei Inv. fără a mai ținea cont de dispozițiile dela centru și fără a mai consulta Ministerul.*

Și cu aceasta începe a III-a fază a chestiunii — fază foarte complicată din cauza lipsei de precizie a hotărârei ministeriale cu privire la „restituire”. În hotărârea sa, Ministerul, după cum am văzut, nu spune nici că se *desființează* „Colegiul Latin”, nici că se *organizează* „Fondul Eötvös”, nici că se *creiază* fondul „Gh. Lazăr” nici că se *înființează* Casa Inv., ci zice pur și simplu că edificiul „se restituie corpului didactic din învățământul popular”. Dar cum a înțeles-o aceasta Ministerul? Își închipuia el că, într’adevăr se poate da un imobil, ori care ar fi acela, unui „corp”, care nici nu este constituit ca persoană morală? Dar așa ceva este din capul locului un nonsens juridic. Dacă este vorba de „restituire”, apoi aceasta nu se poate face decât în mâinile acelor care au avut și mai înainte dreptul din chestiune, adică în mâinile „Fondului Eötvös”. Și logic și juridic numai așa se poate înțelege „restituirea”. (Să nu uităm că Secretariatul General nu înțelege *dreptul de folosință*, cum era sub Unguri, ci *restituirea în posesiune*, cum spune la punct I).

Iată în ce stare de haos se prezintă punctul cel mai esențial al chestiunii în momentul chiar al rezolvirii ei, în mijlocul acestei confuzii, dar cu gândul exclusiv la interesele învățătorilor, care erau și ale sale, dl. Prieșă Comitetului central al asociației învățătorilor din Transilvania însărcinarea curioasă să „convoace congresul general al personalului didactic din învățământul popular. . . etc.” și „să prezinte acestui Secretariat General spre aprobare

proiectul de Statute al C. I.“ Dl Prie înțelege așadar că proiectul de Statute al C. I. trebuie făcut de congresul general al personalului didactic al învățământului popular, uitând că acest corp didactic nu este organizat, și că prin urmare el nu se poate întruni în congres general propriu zis, ci cel mult într’o „adunare generală de constituire“. Dar ceace este mai departe curios în dispoziția Secretariatului General, este că, cu convocarea congresului general al profesorilor de școli normale, civile a revizorilor, catichetilor și învățătorilor, în loc să fi însărcinat o persoană reprezentativă și cu autoritate din sânul Secretariatului însuși sau din sânul profesoriei, el a însărcinat cu o problemă atât de mare și dificilă pe Comitetul central al Asociației învățătorilor, ceea ce tradează limpede convența Secretariatului General exclusiv cu învățorimea.

Să vedem acum ce s’a întâmplat după măsura luată de dl Prie? Asociația învățătorilor, primind însărcinarea de a convoca „congresul general al corpului didactic din învățământul popular“ se crede în drept de a modifica și ea la rândul ei această însărcinare a sa, încât să se potrivească pe deplin și exclusiv cu interesele ei. Astfel, în loc de un „congres general“, — cum spunea însărcinarea, — al unei „adunări generale de constituire“, sau a unei „adunări generale extraordinare“ a membrilor „F. Eötvös“ de pe teritoriul Transilvaniei, comitetul central convoacă pur și simplu un „*Congres învățătoresc*“ *extraordinar* al Asociației învățătorilor din

Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, — congres cu ordine de zi variată și în legătură numai cu nevoile și aspirațiile învățătorilor. Intre punctele programului acestui congres, condus bineînțeles de conducătorii Asociației, este la locul prim: „*Modificarea Statutelor Fondului Gh. Lazăr*”. Acest congres extraordinar al Asociației învățătorilor, — la care au fost convocați toți învățătorii din Transilvania, iar profesorii de școli normale, civile etc. numai „invitați” (catihetii încăi au fost lăsați cu totul la o parte) — era chemat așa — dară ca, printre altele să „modifice” Statutele Fondului Gh. Lazăr, — adecă ale unei societăți care n'a existat niciodată.

În adevăr congresul acesta unic în felul său a modificat „Statutele Fondului Gh. Lazăr, respectiv a tradus și adoptat” pentru Fondul Gh. L. statutele Fondului Eötvös, apoi cei vreo sută și ceva de învățători prezenți au decis „cu vot unanim că toți învățătorii se consideră și intră ca membri de drept ai Fondului Gh. Lazăr”, fără ca foarte puținii revizori și profesori prezenți să fi căutat a-și afirma și punctul lor de vedere și a decreta și ei pentru colegii lor absenți aceeași obligativitate pe care învățătorii s'au simțit în drept să-o decreteze pentru colegii lor. Această „constituire” sui generis a Fondului Gh. Lazăr o aduce la cunoștința Secretariatului General nu comitetul lui nou ales, ci comitetul central al Asociației, care prin adresa sa No. 14/1921 cere aprobarea Statutelor Fondului Gh. Lazăr și facerea pașilor necesari pentru recunoașterea lui ca persoană morală.

Să reținem deci, că proiectul de statute al F. Gh. Lazăr s'a făcut de un simplu congres învățătoresc extraordinar, pe baza unor statute ungurești traduse aproape din cuvânt în cuvânt, iar nu de către o adunare generală de constituire, deși conform circularei Nr. 9072/1921, ea este o Societate din nou creată.

Aici sunt nevoit să deschid o paranteză pentru a arăta și mai lămurit punctul de vedere al Asociației relativ la dreptul ei asupra fondului „Eötvös” respectiv al fondului „Gh. Lazăr”

În memoriul ei din 2 Octombrie 1920 înaintat Ministerului, călărind pe argumentația preconizată de Secretariatul General, Asociația spune că „Casa Învățătorilor a fost răpită în mod violent dela învățători” de către Consiliul Dirigent (cf. revista „Învățătorul” Nr. 2 1921, pag. 5) și în consecință, cere dela Minister „predarea ei Fondului Gh. Lazăr al învățătorilor români, reintegrând astfel corpul învățătoresc în toate drepturile legale moștenite.” Acest punct de vedere se repetă pe toate gamele posibile de către toți învățătorii cari au luat parte la discuția acestei chestiuni, fie prin congrese, fie prin publicistică. Astfel dl. A. Pora spune, în numele „Biuroului Asociației Învățătorilor” și a tuturor învățătorilor din Ardeal etc. că „această casă s'a ridicat cu banii învățătorilor români”, — că ea a fost răpită dela aceștia „cu violență” și declară „în numele alor patru mii de învățători, că în baza drepturilor ce avem, vom duce lupta până la ultimele

sforțări și limite pentru a nu ne lăsa batjocoriți și *suntem ferm hotărâți a recurge la mijloace de forță pentru a ne vedea stăpâni în casa noastră*” (cf. Memoriul pag. 61). Revista Asociației „*Invățătorul*” este, la rândul ei, și ea plină de afirmațiuni relative la „*justa noastră ereditate*” (cf. Nr. 12/1921, pg. 12 etc.), în sensul că Fondul Gh. Lazăr este o continuare de drept a fondului Eötvös. Aceasta teză, pe care Universitatea din Cluj a stigmatizat-o din capul locului, după cum am văzut, de „*erezie în drept*”, — este susținută în mod academic — *sit venia verbo* — de dnii A. Pora și G. Almășan în polemica dusă contra mea și publicată în „*Invățătorul*” Nr. 2, 1921, pg. 4—9. Pentru acești doi vajnici apărători ai „*Căsei Invățătorilor*” fondul Gh. Lazăr este identic cu fondul Eötvös, sau cum zic ei: „*Fondul Eötvös — Gh. Lazăr.*” La întrebarea clară: este fondul Gh. Lazăr o perpetuare a Fondului Eötvös ori ba? — ei răspund: „*La această întrebare răspunsul nu poate să fie decât afirmativ.*”

„Și iată de ce: Fondul Eötvös a fost un fond filantropic regnicolar din fosta Ungarie, la care s’au putut face membri de drept toți oamenii din instrucția poporului (*népoktatás*), după cum arată foarte clar Statutele lui. Invățători din toate părțile fostei Ungarii au fost membri de drept la fond. Acum, după ce istoria și-a spus verdictul său asupra împărțirii teritoriale naturale și corespunzătoare noii concepții de aranjament și încadrare politică a vieții popoarelor, nu ne putem închipui ca par-

tea de drept asupra acestui fond a provinciilor deslipite de către Ungaria să fie sistată. Învățătorimea tuturor provinciilor a contribuit și făcut parte integrală din acest fond. Prin urmare în măsură proporțională toate provinciile desrobite au dreptul de a-și asuma partea cuvenitoare din el. Fondul nefiind de Stat, ci de bresle și după preluarea imperiului la noi aici învățătorimea română pășind în acea situație de drept în care a fost învățătorimea maghiară, această învățătorime română cu drept cuvânt se poate considera ca posesoara legală a părții Fondului Eötvös, cadentă pe teritoriul anexat la România. Și după ce partea cuvenitoare a acestui teritoriu în prezent și viitor nu mai poate avea nimic cu partea rămasă în Ungaria, această parte constituie ea în sine miezul unei fundațiuni nouă, independentă, cu același scop filantropic, rămânând acum a se administra și partea ca întregul din care s'a rupt, după aceleași principii și nizuinți de complectare, pe cari atât de clar ni le indică paragraful statutelor originale. Cu alte cuvinte: În urma deciziunii sorții, fundațiunea originală Eötvös s'a divizat în atâtea fundațiuni tot Eötvös, câte sunt provinciile alipite la alte țări, din teritoriul peste care odinioară acea fundațiune dăinuia".

„Măduva, sufletul Fundațiunii Eötvös fiind învățătorimea, așadar ereditara de drept a fundațiunii din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, nu poate fi altcineva decât învățătorimea română. Conștii de ceea ce fac și în virtutea dreptului ce reiese din cele de sus, în-

vățătorii români s'au socotit de posesori ai aceluï fond. Traducând și adaptând Statutele și făcând ca acele să fie înțelese și văzute prin prisma de viață a noului Stat în care ne-am încadrat, au aflat de bine să boteze din nou și Fondul, numindu-l, „Gh. Lazăr”. Schimbări de acestea de numiri câte nu s'au mai întâmplat în noul nostru Stat, pe toate terenele? Pentru ce nu ar putea face acest lucru și învățătorii români în chestiile ce îi privesc pe ei?”

Și concluzia categorică a acestei expuneri este :

„Așadar Fondul Gh. Lazăr este o perpet are de drept a Fondului Eötvös dela noi, care și-a renovat numele și esența după noile schimbări date. („Învățătorul” No. 2. 1921 pg. 6) Și în sfârșit: „Odată Fondul Eötvös, actualmente Gh. Lazăr dela noi reluându-și activitatea ce a fost paralizată în ultimul timp de împrejurări, era ceva foarte natural și just, din toate punctele de vedere ca acest fond să ia în administrare și mai departe conducerea sa, în conformitate cu stipulațiunile lui, Casa Inv.”

Așa dară, nimic mai clar: Fondul Gh. Lazăr este identic cu Fondul Eötvös! Dar atunci cu ce drept au fost înlăturați dela Fondul Gh. Lazăr întemeietorii lui, adecă foștii membri ai „Fondului Eötvös” și cu ce drept au intrat în posesiunea Fondului Eötvös—Gh. Lazăr noii membri, adecă învățătorii români?

Din parte'mi mărturisesc, că temeiul acesta de drept al învățătorilor îl gă-

sesc monstruos. Cu un astfel de temeii de drept s'ar fi putut lua, de exemplu, de către băncile românești din Transilvania averea băncilor ungurești, așa tam-nesam, și s'ar fi putut lua pământurile ungarilor, și fabricile lor și casele lor și averea lor întreagă. Căci dacă este suficient „a te socoti posesor“ pentru a putea intra în posesiunea a ceea ce îți dorești, apoi mă întreb: *ce deosebire este între această concepție și între bolșevism sau chiar t lărie?*

Iată ce argumente blestemate au trebuit inventate, pentru ca, cu ajutorul lor, Ministerul învățăturilor publice să poată distruge o instituție culturală cu o destinațiune cum n'a mai fost alta în aceasta țară, și iată ce idei au trebuit să fie puse la baza operei de emancipare și organizare a învățătorimei noastre!

*

După această paranteză, menită a lămuri chestiunea din punctul de vedere al învățătorilor, — singurii cari s'au agitat toată vremea pe chestia F. Eötvös, — căci profesorii de școli normale, civile, revizorii, etc., n'au luat parte la propaganda pătimășe a celor câțiva învățători mânați mai mult de interese personale, — să trecem acum mai departe și să vedem: ce ne înfățișează Statutele „modificate“, respectiv „traduse și adaptate“ și apoi: ce s'a făcut pentru aprobarea lor legală?

Mai întâi aceste Statute abordează chestiuni și sarcini de natură publică de Stat, pentru cari alcătuitoarii lor n'aveau nici o autorizație legală propriu zisă, și în privința cărora nu premersese nici

un fel de înțelegere principiară între întemeietorii Societății și între reprezentanții legali ai Statului. Dacă Statul ungar putuse avea, la un moment dat, interesul să ajute financiar pe agenții lui de maghiarizare, a căror organizare era începută de altfel cu un sfert de veac înainte de ce ar fi luat-o Statul sub aripile lui ocrotitoare, — subvenționarea acțiunii lor „patriotice” se făcuse cu aprobarea prealabilă a Parlamentului ungar. Dar la noi în cazul de față nici vorba nu fusese de așa ceva. Ordinul ministerial No. 124.495/1920, vorbea pur și simplu de „*restituirea edificiului*”, fără nici un fel de alt angajament din partea Statului. Cu toate acestea, Statutele impun Statului sarcina de a se îngriji tot el și de „*buna stare a edificiului și a mobilierului*”, de *salarul Directorului C. I.* și de altele de asemenea natură. De unde până unde un congres iuvățătoresc vine să avanseze într'un proiect de Statute astfel de pretențiuni, despre cari Ministerul nici habar n'avea, și cari în anul 1922—23 au încărcat Bugetul Statului cu nu mai puțin de 700.000.— Lei, zi: șapte sute de mii de Lei.

Dar Statutele din chestiune se *isbesc grav și în Dreptul public*, intrucât prin paragraful 8, ele exclud din rândul membrilor tocmai pe întemeietorii acelei societăți ai cărei continuatori de drept se socotesc, adică pe învățătorii unguri din Transilvania. Intr'adevăr, acest paragraf admite ca membri de drept ai F. Gh. L. numai pe învățătorii români, excluzând pe învățătorii unguri, sași, evrei, etc. Aceasta este o ne-

dreptate și în același timp și o enormă greșeală din punct de vedere de Stat, — greșeală de care nu s'au făcut vinovați nici Ungurii, ori cât șovinism aveau la baza acțiunii lor patriotice. Această dispoziție ne va putea face la un moment dat mari dificultăți chiar la Liga Națiunilor, unde ea va putea fi adusă ca dovadă de evidentă persecuție prin lege a minorităților.

Tot din punct de vedere al Dreptului public mai sunt atacabile statutele și pentru că ele *restrâng privilegiile pe cari le acordă Statul român numai la învățătorii români din Transilvania*, excluzându-i pe cei din alte provincii. Copiii atâtor învățători ardeleni cari își renegaseră neamul pe timpul ungarilor, se pot bucura în baza acestor statute de favorurile acordate de România-Mare, dar copiii învățătorilor din vechiul Regat, cari au luptat pentru înfăptuirea idealului național, a învățătorilor cari au îndurat mai bine de un veac apăsarea rusească în Basarabia, și a învățătorilor din celelalte provincii locuite de neamul nostru — aceștia nu pot beneficia! Și nu pot beneficia nici fiii învățătorilor morți în războiul pentru unitatea națională, și nici fiii profesorilor secundari și universitari din întreg cuprinsul acestei țări. Pentru ce? — Pentru simplul motiv că C. I. trebuia să fie din capul locului și să rămâie până la sfârșit numai pe mâna câtorva demagogi și anarhiști dela Cluj, și pe a stăpânilor lor.

Și în sfârșit, statutele mai prezintă încă un viciu de fond, care dovedește cum nu se poate mai bine întregul sub-

strat de ilegalitate al „F. Gh. Lazăr”. Acesta este paragraful 13, care, sub pretext că satisface ordinului ministerial Nr. 124.495/1920, prin care se enunța în mod categoric că „dreptul de a conduce educația elevilor din acest institut” este al Universității din Cluj, acordă acesteia numai dreptul de a delega un profesor universitar în Comisia de control, din care fac parte încă cinci învățători

În statutele ungurești ale „F. E.” un astfel de paragraf nu exista, și el nu exista nici în proiectul original al Asociației Învățătorilor, care proiect era tradus pur și simplu din ungurește.

Ilegalitatea acestui paragraf o prezintă faptul că, deși ordinul ministerial fixa în mod expres pe seama Universității întreg dreptul de a conduce educația elevilor, el eludează acest drept punând față de un singur reprezentant al Universității — cinci reprezentanți ai învățătorilor, prin cecece Universitatea devine un organ pur iluzoriu în conducerea unei instituțiuni cu caracter universitar bine definit.

Nu mai intru și în alte amănunte ale Statutelor, ci trec mai departe spre a arăta că acest proiect, cu toate enormitățile relevate mai sus, a fost aprobat în modul cel mai ușuratec și mai ilegal cu putință, de către Secretariatul General din Cluj sub Nr. 8176/1921, cu eludarea atât a Universității cât și a Ministerului și chiar a Secretariatului General însuși, a cărui dispoziție din adresa Nr. 38880/1920, era prin aceasta călcată. În adevăr, în această adresă secretarul general spunea către

Universitate: „La timpul său ne vom lua voie a Vă cere avizul în acest punct, și numai după aceea vom lua măsuri pentru aprobarea Statutelor“. Ei bine, proiectul de Statute, după cum am spus, nu s'a mai trimis Universității spre opiniare și spre a-și fixa ea însăși modalitățile de exercitare a dreptului aprobat de Minister, ci *statutele au fost aprobate brevi manu de dl O. Prie.*

Dar Secretariatul General nu era în drept să aprobe însuși statutele unei societăți cu o situație de drept atât de complicată și cari impun Statului sarcini bugetare atât de considerabile și de contestabile în acelaș timp. Când fusese vorba de înființarea F. Gh. Lazăr, Secretariatul Gen. nu s'a simțit în drept să se pronunțe singur, iar acum când e vorba de a asigura punct de punct drepturile acelui fond la susținerea căruia Statul român este angajat tam-nesam cu sume fantastice, — dl Prie se simte în drept să aprobe el singur statutele, fără a căuta măcar ca ele să fie de acord, dacă nu cu interesele țării, cel puțin cu dispozițiile Ministerului și cu ale sale însuși. La început dl Prie, își dăduse însuși seama că n-
 dsa este chemat să aprobe statutele, și de aceea în adresa sa către Universitate spunea că numai după ce aceasta își va arăta punctul ei de vedere, dsa „va lua măsuri pentru aprobarea statutelor“. Măsurile pe care le înțelegea dl Prie erau: trimiterea proiectului de statute la București spre a fi supus aprecierii Consiliului de miniștri și apoi înaintat Parlamentului. Ca dl

Prie a aprobat el singur statutele, aceasta nu este decât o dovadă în plus cât de neserios a fost tratată o chestiune atât de mare, atât din partea dsale, cât și din partea Ministerului, — și cât de mult stătea dl Prie sub teroarea învățătorilor, teroare a cărei sămânță otrăvită el singur o sădise în conducătorii învățătorilor. În adevăr, pentru a vedea ce putere enormă reprezentau înaintea Secretariatului general conducătorii Asociației învățătorilor cari înainte cu câteva luni amenințaseră că vor recurge „la mijloace de forță“, — mai iată o dovada pe care o luăm din organul oficios al Asoc. înv. („*Învățătorul*“ Nr, 16/1921, pg. 10). În ședința din 28 Martie 1921 a comitetului central al Asoc. în care s'a luat la cunoștință adresa Secr. gen. prin care s'a aprobat statutul C. I., s'a primit și Acordul încheiat între F. Gh. L. și Universitate. „Comitetul central (al Asoc. care și după aprobarea statutelor „F. Gh. L.“ ține să conducă tot ei afacerile acestuia) — se zice aici —, *enunță că paragrafii statutelor trebuiesc respectați, orice acorduri s'ar face*“. Ceeace însemnează, cu alte cuvinte, că acordurile făcute fie cu Universitatea, fie cu Statul, sunt simplu nisip în ochi, — hotărâtoare sunt întru toate statutele aprobate în mod clandestin de dl Prie. Aprobarea statutelor F. Gh. L. de către Secr. gen. din Cluj și nu de către forurile conducătoare competente s'a făcut în urma slăbiciunii și inconsecvenței dlui Prie, și a presiunii din partea Asoc. învățătorilor, și ea s'a făcut în mod ilegal și ca formă. Paragraful ul-

tim al lor spune că aceste statute intră în vigoare cu data aprobării lor de către Ministerul Instrucțiunii, — aprobare care n'a avut loc niciodată. Până în ziua de astăzi statutele n'au fost publicate nici în *Monitorul Oficial* al țării și nici măcar în *Buletinul Oficial* al Secretariatului General din Cluj.

De altfel Dl Prie și-a dat însuși seama că aprobarea Statutelor din partea Dsale n'are nici o valoare legală și de aceea, prin adresa Dsale Nr. 9072/1921, a trimis Statutele din chestiune Ministerului Central, cu rugămintea ca să le prezinte Parlamentului, — ceea ce Ministerul până acum nu știu să fi făcut. Ceea ce știu însă este, că F. Gh. Lazăr nu este nici până în ziua de astăzi persoană morală, cu toate că d. Prie i-a dat pe mână atât imobilul Statului în valoare de câteva milioane, cât și subvenție anuală de aproape trei sferturi de milion de Lei.

Statutele, ilegale în fond și formă, au fost dealtcum, invalidate îndată după pseudo-aprobarea lor, prin Convenția care s'a făcut între F. Gh. Lazăr și Universitate, la 14 April 1921. După aprobarea lor fără avizul universității, aceasta simțindu-se pentru a doua oară batjocorită, voia să-și retragă studenții din Casa Inv. și să declare că nu mai vrea să aibă nici o legătură cu o astfel de instituție, dar în fine după lungi parlamentări a ajuns la un acord cu F. Gh. L., al cărui rod a fost o „Convențiune cu privire la organizarea în viitor a Casei Inv.“

Prin această convențiune, așa zisele Statute ale C. I. de fapt se desființează în înseși dispozițiile lor fundamentale, întrucât C. I. nu mai este în prima linie o instituție pentru fiii de învățători, ci ea „va fi rezervată pentru studenții în Litere și Științe“, așadar ea se preface într'un Cămin, dacă nu chiar într'un Colegiu special pe seama viitorilor profesori secundari etc. Să reținem în înțelesul ei adevărat această convenție cu privire la organizarea *în viitor* a C. I. Ea spune în însuși titlul ei că „în viitor“ C. I. trebuie să aibă o altă organizație decât cea prevăzută în statute, ceea ce înseamnă în același timp că statutele sunt scoase din vigoare în înseși dispozițiile lor esențiale. În anul 1921/22 C. I. a funcționat în baza acestei Convențiuni, dar timpul de un an a fost suficient ca să se dea pe față întreaga iloyalitate a conducătorilor C. I. atât față de Stat cât și față de Universitate. C. I. cu toată dispoziția clară a Ministerului, admisă și în convențiune, a fost rezervată în prima linie, nu pentru interesele educative ale Universității ci pentru cele mai rău înțelese interese ale învățătorilor. Ea a fost centrul mișcării politice a învățătorimei; aci s'au adunat reprezentanții acesteia spre a hotărî trecerea învățătorimei dintr'un partid politic într'altul; aci s'a instalat sediul Băncii Învățătorilor; aci s'au pus la cale porniri anarhice, cari, ajunse de domeniul public, au tulburat adânc atmosfera vieții culturale și au compromis prestigiul atât de frumos până aci al învățătorimei.

A fost de ajuns acest an pentru ca

să vădească tendințele de exploatare materială a Statului și de cucerire cu ori ce preț a Puterii. Sub masca paragrafului 4 din statute, unde se prevede că: „pentru întreținerea în stare bună a edificiului și a mobilierului se îngrajește Ministerul Instrucțiunii”, conducătorii C. I. au stors în mod fraudulos sume mari, începând cu o sută de mii și ajungând până la șapte sute de mii. Incezuți în atot-puternicia lor, conducătorii C. I., constituiți într'un adevărat *soviet bolșevic*, au refuzat de a chema la lucru comun pe cei cinci delegați ai Ministerului, au refuzat să se supună ordinului exmisului guvernial, pe care l'au redus la rolul de simplă „umplură”, și au refuzat de a îndeplini chiar ordinele Directoratului Gen. din Cluj. — Introducând astfel o stare de *adevărată anarhie*. Aceasta a adus cu sine, la un moment dat *retragerea dela conducerea C. I. atât a delegaților ministeriali, cât și a exmisului guvernial și a delegatului Universității.*

Astăzi Casa Invățătorilor, plasată în imobilul Statului, susținută aproape exclusiv din resursele Statului și pusă în serviciul celei mai înalte probleme a educației neamului, stă fără nici o legătură cu Statul și cu Universitatea, — la discreția nemărginită a conducătorilor ei autocrați.¹⁾

1) Ulterior, atât delegatul Guvernului, cât și delegatul Universității li s'a impus să rămâie mai departe la posturile lor până ce Ministerul va soluționa, pe baza raportului Comisiunii de anchetă, chestiunea în litigiu, — lucru care până acum încă nu s'a făcut (N. A.).

Dacă mai este în Statul nostru și numai un strop de demnitate și de conștiință de drept, — situația ilegală și anarhică dela C. I. nu mai poate dăinui nici 24 ore.

Nu pot încheia această expunere a mea fără a nu insista în câteva cuvinte asupra faptului, că opera de demoralizare și de bolșevizare a învățătorimei au provocat-o și o susțin, — cel puțin toate aparențele vorbesc pentru aceasta — înseși guvernele țării noastre. Guvernul Averescu, prin secretarul său din Cluj, a fost condus de simple interese de partid, când cu riscul de a distruge o instituție universitară, a luat sub aripile sale tendințele cele mai extravagante și mai ilegale ale învățătorimei, acordându-i privilegii fabuloase și o putere discreționară în manifestările sale. Actualul guvern, condus de aceleași interese de partid, menajează pe cei mai periculoși conducători ai învățătorilor, ridicându-i la ranguri sociale și dându-le atribuții pentru cari nu prezintă nici o garanție morală.

În privința încurajării tendințelor învățătorimei, aș aduce exemplul guvernelor ungurești dinaintea războiului. Casa Învățătorilor unguri a fost înființată la 1902 cu bani adunați de însiși învățătorii, într'un local cumpărat cu bani strânși de ei. Când Statul a văzut că învățătorimea se organizează atât de puternic, și-a dat seama că oricât de bună ar putea să fie o astfel de forță, ea poate deveni și primejdioasă pentru binele public, dacă nu

este canalizată din capul locului într-o direcție care să prezinte toate garanțiile. Si atunci, ce-a făcut Statul ungar? A intrat ca factor cointeresat în mișcarea învățătorimei, dându-i ajutor material, dar luând el în mână frânele conducerii mișcării. Astfel, el a cumpărat dela F. Eötvös însuș imobilul pe care acesta și-l cumpăraseră cu bani proprii, și a plasat mișcarea învățătorimei în casa Statului, pentru ca în acest chip să o poată avea ori când în mâna sa, diriguind-o conform înaltelor interese de stat. În Consiliul de administrație al acestei Case, Ministerul Instrucției a delegat cinci persoane cu greutate în viața publică școlară, iar guvernul a delegat un comisar special al său, fără de asentimentul căruia C. I. nu putea să facă nimic esențial. În această din urmă funcție fusese delegat Contele Teleky Sándor, — una dintre cele mai marcante figuri ale vieții contemporane ungurești, înzestrată cu o respectabilă cultură pedagogică și distinsă din partea înșiși învățătorilor cu prezidenția Societății ungare de Pedologie.

Cu astfel de îndrumare și organizare F. Eötvös a făcut, din punct de vedere cultural unguresc, admirabile progrese.

La noi s'a procedat într'un sens de-a dreptul invers: Statul a dat pe mâna învățătorimei, care nu era nici măcar la începutul unei organizații solide, nu numai tot ceea ce aceasta a cerut, ci și ceea ce nici prin gând nu i-a trecut, prin ceea ce a demoralizat-o. Îndrumarea și conducerea sistematică din partea reprezentanților Statului a fost și a

rămas aproape zero. Comisarii guverniali au fost numiți, fără nici un fel de formă de către Directoratul General din Cluj, ajugând repede la roluri cu totul ridicole.

Dacă mișcarea învățătorilor nu va fi canalizată cel puțin de acum înainte într'o direcție sănătoasă, punându-o de acord cu întreg restul vieții naționale, — dacă dela conducerea ei nu vor fi înlăturate acele elemente periculoase cari și în scurtul timp de până acum au dat dovadă suficientă despre mentalitatea lor anarhică, — vom asista mai curând de cum s'ar crede la un desastru al școlii și al vieții noastre publice.

Bolșevismul de Stat, condus de sus, își va da roadele sale.

*

Cu aceasta am încheiat răspunsul meu la a doua întrebare a Dv. Nu-mi rămâne decât să-l rezum în câteva rânduri și apoi să fixez concluziile ce se impun. Iată-le:

1. Casa Învățătorilor din Cluj este proprietatea Statului.

2. Consiliul Dirigent a fost în drept să dispună de acest imobil.

3. Consiliul Dir. a creat „Colegiul Latin“ ca instituție universitară definitivă, și a așezat-o în acest imobil, dând conducerea și administrarea lui, până la alte dispoziții, Universității.

4. Actele Cons. Dir. fiind declarate prin Decret Regal valabile, Colegiul Latin nu putea fi desființat de Ministerul Instrucției și nici conducerea acestuia nu putea fi luată din mâinile Universității, decât de Consiliul de Miniștri sau de Parlament.

5. Ministerul de Instrucție nu era în drept să dea averea Statului nici unei societăți, fără avizul Consiliului de Miniștri, după ce aceea avea o destinație precisă.

6. Ministerul Instrucției, sedus de Secretariatul Gen. din Cluj, a dat averea Statului unei societăți particulare constituită în mod ilegal.

7. Statutele Casei Invățătorilor se lovesc grav în Dreptul public. Ele au fost aprobate prin abuz de putere de către Secretarul Gen. din Cluj. Ele nefiind nici promulgate, nu au nici o valoare legală.

8. Fără a aștepta recunoașterea ca persoană morală a F. Gh. Lazăr, Secretariatul General din Cluj, i-a dat pe mână, fără un control serios, imobilul Statului, angajând Statul afară de aceasta la alte cheltuieli anuale de aproape trei sferturi milioane Lei.

9. Conducătorii Casei Inv. au dat dovezi de incapacitate, iloiialitate și anarhie atât față de Stat cât și față de Universitate.

10. Lăsată pe mâna unor conducători iloiiali, învățătorimea din Transilvania a apucat pe căi cu totul primejdioase.

Din toate aceste constatări se desfac dela sine următoarele concluzii :

I. Considerând că fostul secretar general, dr O. Prie

a) a indus cu știință în eroare Ministerul de Instrucție cu privire la dreptul de proprietate a Casei Inv., determinând prin aceasta Ministerul de Instrucție să desfiinjeze o instituție

universitară unică în felul ei în toată România,—

b) Că a aprobat el singur, prin abuz de putere, cu desconsiderarea Ministerului și a Universității, statutele Casei Inv. cari se lovesc în Dreptul public și cari angajează Statul la cheltuieli anuale considerabile, și,—

c) Că a dat Casa Inv. care este proprietatea Statului, pe mâna unei societăți ilegal constituite și nerecunoscute ca persoană juridică, încă înainte de ce aceasta ar fi avut o situație de drept recunoscută,—

Cer chemarea Domnului dr O. Prie înaintea judecății și aplicarea sancțiunilor necesare împotriva d-sale.

II. Considerând că „Fondul Gh. Lazăr”, a) a fost înființat în mod ilegal, b) statutele lui au fost aprobate prin abuz, de o autoritate care nu era în drept să le aprobe, că c) acele statute n’au fost promolgate, în schimb au fost anulate printr’o Convenție particulară, d) că a acaparat pe nedreptul un imobil al Statului care nu i s’a recunoscut nici până astăzi de Parlament și e) că conducătorii Casei Inv. au comis abuzuri de putere, au exploatat Statul în mod fraudulos și au comis fapte de anarhie în activitatea lor oficială —

Cer să se suspende imediat activitatea „F. Gh. Lazăr” până după constituirea lui legală, respectiv după aprobarea legală a statutelor lui prin recunoașterea ca persoană morală, și, în același timp să se cheme în judecată directorul Casei Invățătorilor, dl Andrei Pora, pentru abuzurile de sub punctul e).

III. Imobilul Statului cunoscut sub numele Colegiul Latin apoi Casa Învățătorilor, să fie rezervat exclusiv pentru adăpostirea studenților în Litere și științe a Universității din Cluj și să fie organizat în formă de Colegiu, așa cum a fost până la 1 Aprilie 1921, fie ca o anexă directă a Universității, fie ca o instituție de Stat, fie în sfârșit ca o instituție anexată la „*Fundațiunea Principele Carol*“, așa precum a preconizat-o A. S. R. Principele Moștenitor.

IV. „Fondul Gh. Lazăr“, și până la radicala lui reorganizare în legătură cu *Casa corpului didactic* din București, să fie mutat în *Căminul Fetelor de învățători* din Cluj, care este proprietatea Învățătorilor.

III.

La întrebarea Dv: *Care este cauza că gestiunea Colegiului Latin s'a pre-dat în Aprilie 1921 fără nici o încheiere și fără acte justificative? Dece nu s'a încheiat, această gestiune nici până în prezent?* — răspund: Despre gestiunea Colegiului Latin, pe timpul Directoratului meu până la 1 Oct. 1920. am prezentat raport detaliat Comisiunii Căminurilor studențești încă în cursul aceleiași luni.¹⁾ Obținând la 1 Noembrie concediu dela postul meu, am fost substituit la Colegiul Latin, prin dl prof. univ. I. Lupaș, delegat de Comisiunea Căminurilor. Concediul meu s'a terminat la 31 Mai 1921. La 1

¹⁾ El se găsește în arhiva Universității sub Nr. 589/1920.

Aprilie, când a fost preluat Colegiul Latin din partea conducătorilor „Fondului Gh. Lazăr”, eu nu eram de față și nu aveam nici o răspundere. Cu privire la gestiunea Colegiului Latin dela 1 Octombrie până la 1 Aprilie răspunderea este a Comisiunii Căminurilor, nu a mea.

IV.

La întrebarea: *Cum stă chestiunea locuinței Dv.?* răspund următoarele:

Prin ordinul 16.441/1919, eu am fost numit din partea Resortului Instrucțiunii Publice director interimar al Casei Învățătorilor. În această calitate am ocupat locuința rezervată pentru directorul acestui institut. De însărcinarea aceasta Statul nici până în ziua de astăzi nu m'a absolvat în mod oficial. După desființarea Colegiului Latin, dându-mi seama că atribuția aceasta a mea de fapt a încetat, am căutat să mă mut din Casa Învățătorilor. La 16 Iunie 1921 am înaintat Biroului de încartiruire o cerere, înregistrată sub No. 4127/1921, rugându-l să-mi dea o locuință corespunzătoare. Văzând că pe această cale nu voiu putea ajunge la locuință, mi-am cumpărat, cu bani împrumutați, o casă proprie. La 9 Iulie am cerut Comisiunii de încartiruire, prin adresa 3786, evacuarea casei, dar fără nici un rezultat. După alergări zădărnice de patru luni de zile, la 14 Noembrie am cerut din nou acest lucru prin adresa 8016. În momentul când aveam evacuate 2 camere și una bucătărie, la 3 Decembrie, ele mi-au fost ocupate, peste noapte, cu forța de către un maior.

Intervențiile mele stăruitoare pe lângă autoritățile militare, de a evacua pe acest maior au rămas fără rezultat. La 3 Februarie am înmănat dlui prefect al orașului Cluj o nouă cerere, înregistrată sub No. 95/1922, cerând să ia măsuri pentru evacuarea casei mele de locatari civili. Prefectul orașului a trimis cererea mea Biroului de încartiruire, care cu data de 13 Februarie, sub No. 431, o trimite Biroului de închiriere, cu rugarea de a-i da preferință. În ședința sa dela 20 Februarie Comisiunea deliberativă a oficiului de închiriere, sub Nr. 675, a adus deciziunea că își declină competența în cauza cererii mele. Intre aceea la 14 Februarie am comunicat Directoratului general al Instrucțiunii publice că, deoarece nici o autoritate publică, civilă și militară, nu-mi dă nici cel mai elementar concurs pentru a-mi putea ocupa locuința în casa mea proprie, mă văd nevoit a da Statului casa pe seama Institutului de Pedagogie, rămânând ca Directoratul să o evacueze, și, dacă voește, să mi-o dea mie ca locuință în natură. Neaprobând Directoratul punctul meu de vedere, iar pe de altă parte fiind obligat, în urma unei noi cereri ale mele adresate Oficiului de închiriere în chestia evacuării casei ca să fac contract în regulă și cu maiorul, care-mi ocupase casa cu forța (Sentința No. 1055—1922, din 22 Martie a Comisiunii deliberative a oficiului de închiriere), văzându-mă pus într'o situație cu totul absurdă și fără nici o perspectivă de a ajunge vreodată în posesiunea casei mele,

la 1 Aprilie am vândut casa, cu pagubă. Nu mai puteam duce mai departe lupta, care-mi zdruncinase și sănătatea și avere. Despre toate acestea, la 8 Aprilie a. c. am raportat Directoratului General al Instrucțiunii, comunicându-i că după această luptă desperată de zece luni de zile, nu mai sunt aplicat: a mă mai ocupa de chestiunea mutatului. Dacă Statul, care m'a așezat acum trei ani în Casa Învățătorilor, are interesul să mă mute de acolo, să binevoiască a-mi da o altă locuință corespunzătoare situației mele sociale, familiare și sanitare, și mă voi muta imediat.

Așa stă chestia locuinței mele în acest moment. Aștept ca Statul, prin organele lui să ia măsurile pe care le crede de cuviință.

În vreme ce eu am făcut, după cum s'a văzut mai sus, toate eforturile posibile ca să mă mut, conducătorii Casei învățătorilor mi-au făcut cele mai în-calificabile șicane, cari țin de opt luni de zile și cari m'au ruinat și materialicește și moralicește. Dl A. Pora, cu dela sine putere, mi-a luat camera de lemne, pivnița de legume, spălătoria și podul de uscat rufe. Din Februarie până astăzi sunt nevoit să-mi țin lemnele pe coridor, unde este acum și butoiul de varză, să las să spele rufele în bucătărie și odala de baie și să le usc în podul unei case păcătoase din vecini. Am intervenit pe toate căile posibile, la toate autoritățile, pentru încetarea acestei barbarii, dar până acum fără orice rezultat. Dl A. Pora a refuzat să se supuie ordinului Comisarului Guvernial de pe lângă Casa

Invățătorilor, precum și ordinului No. 9510—1922 al Directoratului General de Instrucție. În fața iernei care bate la ușe eu stau fără puțința de a mă îngriji de cele necesare pentru familia mea numeroasă, hărțuită și batjocorită în această casă a Statului, mai rău ca în cea mai ordinară țigănie . . .

Domniavoastră veți binevoi a judeca dacă într'o astfel de situație umiltoare un profesor universitar poate avea liniștea necesară ocupațiunei lui științifice și dacă el își poate îndeplini datoria sa către catedră . . .

Aștept cuvântul D-Voastre.

Cluj, 9 Octomvrie 1922.

(ss) *Onisifor Ghibu*

profesor universitar.

Incă un pas înainte: dela anarhie la crimă.

X. Oamenii dlui O. Prie mă amenință cu moartea.

Sunt aproape doi ani de zile de când eu am arătat în publicitate, cu dovezi mai presus de orice îndoială, situația de drept și de fapt a Colegiului Latin, — situație verificată până în amănunte de Comisiunea de anchetă a Ministerului, — și de când am stabilit vinovăția dlui Prie, care a mers până la falsificarea de acte publice, — totuși dl Prie n'a avut nici un singur cuvânt de răspuns până acum de curând. (Vezi „*Tara Noastră*“ Nr. 7).

Și ce răspunde acum dl Prie la dovezile și la acuzațiile mele? Nimic, — absolut nimic! Dsa deplasează pur și simplu întreaga chestiune, afirmând, că totul se reduce la interesul meu de a rămânea în locuința pe care o dețin de patru ani și jumătate în Casa Invățătorilor¹⁾ — locuință pentru care Sta-

¹⁾ Cât de mult țin să rămân în actuala mea locuință, despre asta ar putea da interesante relații toți foștii șefi ai Oficiilor de Incartuire și Inchiriere, începând dela dnii dr. E. Dandea, dr. Giurgiu, Guiman, Tămaș, Xantopol, Păcurariu, Popov, Ivan și până la foștii și ac-

tul îmi reține din salariu 1200 lei lunar! — și la ambiția mea de a mă pune de-a curmezișul învățătorimei române, pe care se știe cât de mult a apărât-o dl Prie pe timpul Ungurilor.

În loc deci ca, în calitate de creștin ce este, să fi făcut *mea culpa*, recunoscându-și greșala de a fi dat conducerea unui colegiu studentesc pe mâna unor aventurieri fără nici o busolă morală, producând prin aceasta o stare de anarhie care durează fără întrerupere de ani de zile, — dsa face pe chinezul față de opinia publică și pe demagogul față de învățători, dându-se de apărător al lor și ponegrindu-mă pe mine.

Pentru a arăta ce-a produs atitudinea cinică a dlui Prie față de adevăr și față de lege și întovărășirea dsale cu elementele detestabile, pe cari le-a coștat la conducerea Casei Învățătorilor și pe cari le-a vârit apoi și în politică, — las să urmeze aici un raport oficial al delegatului guvernului pe lângă această Casă, raport care a fost înain-

---

tualii primari și prefecți de județ și prefecți de poliție: † *Iulian Pop*, dr. *O. Utalea*, dr. *P. Metes*, *Sever Mureșanu*, *Valer Popoviciu* și *Ovidiu Gritta*, ale căror scări le-am bătut de doi ani de zile aproape mai des decât pe ale Universității, fără să fi putut face un singur pas înainte în chestia unei locuințe nouă. — Petițiile mele ar putea forma un volum respectabil.

Cine vrea să știe ce însemnează criza de locuințe în Cluj, să-și aducă aminte că cei doi șefi principali ai partidului liberal din localitate, dl *N. Banescu*, actualul rector al Universității, și dl *Al. Lăpedatu*, actualul ministru al Cultelor, își caută și dânșii de ani de zile locuințe — și cu toată puterea pe care o au, nici dânșii n'au putut găsi.

tat în toamna anului 1922 Directoratului general al Instrucției Publice din Cluj și care a fost comunicat și Comisiunii de anchetă a Ministerului, la dosarul căreia se află până în ziua de astăzi.

Iată raportul delegatului guvernial dr. *Lazăr Chirilă*:

România
Ministerul Instrucțiunii
Secretariatul General Cluj
Nr. 25/Pres. 1922.

Domnule Director General,

Conform însărcinării Dv. Nr. 19624, III, am primit sarcina de comisar ministerial în Consiliul de administrație al Casei Învățătorilor și al Fondului „Gheorghe Lazăr”.

La 31 August, a. c. m'am prezentat la ședința cea mai apropiată a Fondului „Gheorghe Lazăr” asistând la acordarea burselor din acest fond pentru fiii de învățători, cari urmează la Universitatea din Cluj, precum și la alte Universități din țară. Din discuțiunile cari au urmat în ședința dela 31 August, precum și în o altă ședință următoare imediată am constatat următoarele:

1. Consiliul Fondului „Gheorghe Lazăr” este compus din o seamă de oameni legați de interese, cari stau la discreția dlui director al Casei, Andrei Pora.

Acest Consiliu lucrează după indicațiunile directorului, care întreține în membrii Consiliului o atmosferă de ură și răzbunare împotriva dlui

prof. universitar Onisifor Ghibu, pe chestiunea Casei,

Iată cazul concret: S'a pus în discuție la 31 August, publicarea unui Anuar al Casei, care să cuprindă viața instituției dela naționalizarea ei până azi. Directorul a propus publicarea în Anuar și a replicii sale la broșura dlui Onisifor Ghibu: „Universitatea din Cluj și Institutele ei de educație”. Subsemnatul le-am atras atenția, că în Anuar n'au loc polemicile cu caracter personal, ci numai sub iscălitura celui care răspunde.

S'a adoptat propunerea dlui A. Pora. Directorul în cursul discuției în acest punct, enervat a făcut amenințări că: „Sau eu, sau domnul Ghibu trebuie să moară, ca unul, care a atentat la cinstea și onoarea mea. Unde îl voi întâlni mă voi răfui cu acest om²⁾).

---

²⁾ „Atentatul” meu constă în faptul că am arătat în Memoriul publicat de mine că dl Pora a pus în buget 100 000 lei justificându-i cu motive cari nu corăspundeau adevărului. Din cauza calificativului pe care i l'am dat pentru această faptă, dl Pora m'a dat în judecată, dar procesul nu s'a ținut, căzând sub prevederile amnestiei. Pentru a putea proba afirmațiunea mea în fața Justiției, am repetat calificativul în „Patria”. Dl Pora a răspuns în „Înfrățirea” dela 1 Martie 1923 că m'a dat din nou în judecată pentru a treia oară (inexact; asta avea să fie a doua oară), dar de fapt nu m'a dat în judecată, ci a spus numai pentru naivi că m'a dat. Ceea ce însemnează că dlui Pora oricine îi poate aplica atributul pe care i l'am dat eu la pg. 65 a Memoriului meu.

În loc de justiție, dl Pora, preferă acum revolverul, care-l asigură mai bine că se va putea scăpa de mine.

Membrii Consiliului n'au avut nici un cuvânt de protestare, ci s'au atașat la această atitudine, nepermisă unei corporațiuni cu răspundere morală.

În litigiul Casei Învățătorilor, nota personală predomină și ia aspectul luptei anui singur om, care duelează în numele învățătorilor împotriva unui adversar nebiruit.

2. Consiliul Fondului „Gheorghe Lazăr” este constituit identic cu aceleași persoane, cari sunt și membrii Consiliului de administrație al *Băncii Învățătorilor*. Am constatat aceasta la ședința din 31 August și următoarea, când imediat după ședința încheiată a Fondului, a continuat ședința ca Consiliu de administrație al „Băncii Învățătorilor”.

Cred că aceasta este incompatibilă cu caracterul instituției Casei Învățătorilor.

3. Consiliul Casei Învățătorilor, Consiliul General al Asociației Învățătorilor și Consiliul Băncii Învățătorilor are, cu foarte mici deosebiri, aceleași persoane ca membri. Concluziunea iese din sine.

Atât directorul Casei, cât și membrii fondului „Gheorghe Lazăr” nu cunosc regulamentele Facultăților privitoare la disciplină, progresul și urmarea studiilor din partea studenților bursieri.

S'a ivit cazul, că nu se știa dacă mediciniștii au să dea examenul de curs în anul prim, ori în anul al II-lea.

Consiliul Fondului n'a pretins justificarea progresului în studii dela bursieri, nici până la 31 August, când ur-

ma a se decide că mai poate conta la bursă ori nu, conform regulamentului.

4. Au fost împărțâși de burse condiționate și studenți, cari din neglijență n'au trecut examenul în termenul regulamentar, sau căzuseră la vre-un studiu.

5. Deși termenul închis pentru prezentarea cererilor de bursă, trecuse, totuși Consiliul a aflat de bine a acorda burse și acestor studenți întârziati sau peste tot acelora, cari nu ceruseră nici un fel de bursă (cazul Hancu¹⁾, care terminase studiile universitare și căruia i s'a acordat, la cerere verbală, ajutor de 3000 Lei pentru străinătate).

6. Consiliul Fondului „Gheorghe Lazăr” în majoritatea lui este constituit pe bază confesională cu membrii greco-catolici, cari nu dau garanția imparțialității pentru ambele confesiuni.

Un caz concret: cerusem pentru orientare, înainte de acordarea burselor, statistica petiționarilor după naționalitate, confesiune și specialități. La aceasta întreg Consiliul s'a opus pe motivul, că nu vreau să dea aparența confesionalismul. Cu deosebire membrul *B. Poruțiu*, a cerut categoric respingerea propunerii mele. Explicându-le motivul pentru care insistam și care nu era de ordin confesional, s'a cedat numai cu multă îndoială propunerii mele.

7. Membrii cari nu împărțâșesc în întregime părerea dlui *A. Pora*, privitoare la Casa Învățătorilor și a chestiunilor curente a acestei case, sunt

¹⁾ Fiul dlui Hancu, învățător în Cluj, membru în Consiliul de administrație al „Fondului G. Lazăr,” și senator liberal! (N. A.)

înăbușiți și nu pot să se manifesteze, lovindu-se de majoritatea pe care o are la spate.

8. În localul Casei Învățătorilor după informațiile ce le am, s'a plasat Biuroul Asociației Gen. a învăț. și Red. și Adm. revistei "Învățătorul" și se țin ședințele Băncii Învățătorilor.

D E C I:

a) Considerând, că un Cămin universitar, fie chiar și cu fii de învățători, nu poate fi condus de un învățător, având la baza chiar studiul academic, ci stând numai supt conducerea efectivă și imediată a Universității, din care face parte ca instituție anexă, (Aceasta am precizat-o chiar în congresul care ceruse Casa Învățătorilor, la 1920);

b) Considerând, că actuala conducere a Casei Învățătorilor (director și Consiliu), cu hărțuielile în care fatal a ajuns azi, este *compromisă pentru totdeauna* înaintea opiniei publice didactice și, deci din punct de vedere al educației universitare, imposibilă de a mai rămânea la locul ei;

Considerând, că directorul *A. Pora*, o fire pornită spre polemici violente, nu poate face o operă de educație pozitivă unei tinerimi universitare, pentru, care nici nu este pregătit și care cheamă pretinde o cultură superioară, seriozitate și prestigiu personal, calități pe cari le pot avea numai profesorii universitari;

Considerând, că Statul care aduce sacrificii materiale foarte însemnate pentru acest Cămin, și așteaptă ca

rezultatele morale pe urma lor încă să fie în proporție dreaptă cu aceste jertfe depuse,

P R O P U N :

Până când Casa Invățătorilor va trece cu o situație lămurită supt un regim definitiv :

I. Actualul Consiliu al Casei Invățătorilor și Directorul ei, Andreiu Pora să se înlocuiască imediat cu o Comisie provizorie, constătătoare din 3 profesori universitari și 2 reprezentai ai Corpului didactic și unul al Ministerului, care să continue administrația și conducerea pedagogică a Căminului. Numai astfel vor înceta hărțuielele dela ordinea zilei, păgubitoare unui Cămin universitar și păgubitoare și educației tinerimei.

II. Ministerul Instrucțiunii publice să delege un contabil expert, care să verifice toată gestiunea financiară dela întemeierea Casei Invățătorilor sub regimul românesc, până în prezent.

III. Ministerul să curme îndată polemicele în presă pe chestiunea Casei Invățătorilor atât din partea invățătorilor cât și a dlui *Onisifor Ghibu*, până la soluționarea ei definitivă din partea organelor în drept, aplicând sancțiunile cuvenite împotriva acelorora, cari vor continua campania prin presă și după acest avertisment.

IV. Casa Invățătorilor să se considere ca Cămin exclusiv universitar, unde să aibă precădere nu numai fiii de invățător, ci și fiii profesorilor secundari, normali, medii și copiii funcționarilor de administrație școlară, cari

urmează Facultățile de Litere, Filosofie, Științe ori alte studii academice, ca specialități imediat necesare azi Statului Român. Conducerea efectivă încă să se treacă Universității, instituind un colegiu de profesori universitari în care va figura unul sau doi delegați ai corpului didactic interesat la acest Cămin.

Un Cămin universitar sub două regimuri: unul învățătoresc și altul universitar în același timp, este o imposibilitate practică și o montruositate pedagogică.

V. Până la deslegarea chestiunii de locuință, dl prof. O. Ghibu, să se scutească de vexațiunile cari i se fac din partea Casei Învățătorilor, în locuința pe care o deține azi.

VI. Subsemnatul, până la înlocuirea Consiliului Casei Învățătorilor și a directorului Andreiu Pora și până la încheierea litigiului acestei Case, rog descărcarea dela mandatul de Comisar ministerial, dat cu ord. 19624/1922, de oarece activitatea mea cu actuala conducere este imposibilă.

Primiți, Domnule Director General, considerațiunea mea deosebită.

Cluj, la 3 Octomvrie 1922,

Devotat :

(ss.) Dr. Lazăr Chirilă
comisar ministerial în
Consiliul Fondului
„Gheorghe Lazăr“.

* * *

Iată ce a produs administrația dlui Prie, după însași mărturisirea del. gatului guvernului! Iată cu ce arme luptă împotriva mea și împotriva Universității

din Cluj oamenii asmuțați de „conducătorii” fără nici o convingere și fără nici un Dumnezeu După ce de ani de zile ei își bat joc de Universitate, iar pe mine mă expun la șicane din cele mai incalificabile, ca'n codru, acuma ei mă amenință public, cu moartea! Poate că ceea ce nu s'a întâmplat până acum va avea loc într'un moment, când nici cu gândul nu gândesc și-i va fi rezervat dlui Prie, patronului dlui Pora, să înregistreze în analele activității sale, răpunerea definitivă a mea, cu glonțul ucigaș.

Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât și actualii stăpâni ai dlui Pora sunt tot așa de generoși față de el, ca și dl Prie. În adevăr, de doi ani de zile, de când a pornit campania dlui Pora în contra mea, autoritatea școlară centrală, căreia i s'a raportat de două ori oficial, intenția acestuia de a mă ucide, n'a luat nici o măsură pentru prevenirea actului premeditat și mărturisit între atâția martori, nici n'a aflat de bine să-mi dea măcar cel mai elementar concurs față de apucăturile vandalice ale acelu om. Toate încercările mele, făcute pe toate căile posibile, în scopul de a fi lăsat în pace, până ce mă voiu putea muta din Casa Învățătorilor, au fost zadarnice, după cum zadarnice au fost și intervențiile repetite ale Comisiunii de anchetă și ale Universității. Noroc cu Justiția, care, după un an și jumătate de cumplite suferințe morale, mi-a dat dreptate. De pe partea autorității mele centrale, de mult aș fi putut fi trecut în lumea dreptilor!

Dar, ca să nu se creadă că amenin-

țarea dlui Pora ar fi o simplă vorbă nerumegată, despre aceasta avem o dovadă, pe care ni-o oferă chiar dsa, care umblă astăzi înarmat cu un revolver, așteptând momentul pentru ca să se scape cu ajutorul lui de mine. Lucrul pare, în adevăr, fantastic, totuși el nu este decât o realitate patentă.

Iată aici documentul, care se găsește înregistrat la Prefectura poliției Cluj sub nr 7971/1923, și care este o petiție adresată de însuși dl Pora Prefectului de poliție :

Cluj, la 24 Octomvrie 1923.

*Dsale Dlui Prefect al Poliției
Cluj*

Domnule Prefect!

Am cunoștință, că dl prof. univ. Onisifor Ghibu, locuitor în Cluj, Casa Invățătorilor, a înaintat o scrisoare Ministerului Instrucțiunii din București, care scrisoare s'a înregistrat acolo în ziua de 18 Octomvrie a. c.¹⁾ și în care după ce cere să fie reîntegrat în drepturile sale de director al fostului „Colegiu Latin“²⁾, năpustindu-se apoi, tot în acea scrisoare și asupra administrației actuale a Casei Invățătorilor al cărei conducător sunt subsemnatul și despre care zice că îi face mizerii, de-

¹⁾ Va să zică, Ministerul, căruia eu îi ceream seutul *legal*, în loc să-mi facă dreptate, îi arată hârtia mea omului despre care știa că vrea să mă omoare !

²⁾ Inexact ! Ceream să-mi dea îndărăt stenansele locuinței cari mi s'au luat cu forța, și pentru cari eu plătesc Statului chirie mai mare decât oricare profesor universitar din Cluj.

clară că în cazul când nu i se va face dreptate, va provoca „un scandal public“.

Cum această amenințare am dreptul să o consider ca îndreptată împotriva persoanei mele, care la vremea sa m'am pus în fruntea mișcării învățătorilor, pentru ca ei să fie reîntrați în drepturile ce au asupra Casei Învățătorilor din Cluj, rog să binevoiți a lua la cunoștință că, începând cu ziua de astăzi, *voiu purta la mine în permanență o armă, pe care o voiu întrebuința în cazul când aș fi atacat prin lovituri sau altceva de acest fel, punându-mă în legitimă apărare.*

Primiți Domnule Prefect expresiunea stimei mele.

(ss.) *Deputat Andrei Pora*

BCU Cluj / *Directorul adm. al Casei
Învățătorilor.*

În urma acestei adrese Divizia de urmărire a Prefecturii a hotărît să „cercezeze în cauză“, apoi a crezut că este nemerit să-mi puie în vedere, ca să mă abțin „dela vre-o tentativă de viol (!) contra dlui Pora.“ În urmă, „Poliția criminală“ m'a somat să iau la cunoștință advertimentul acesta. La această somațiune eu am răspuns cu următoarele cuvinte:

„Protestez din toată puterea sufletului meu în contra intenției ce mi se atribue de a voi să comit un viol în contra dlui A. Pora. Așa ceva numai unui nebun i-ar putea trece prin minte. Oamenii cu minte își caută dreptatea pe alte căi și eu mi-am cătat dreptatea la organul meu de conducere, la Ministerul de Instrucție.

Sub scandalul public am înțeles că,

dacă nu mi se va face dreptate, mă voi vedea nevoit să ies în publicitate, adecă în presă.

Nu eu, ci dl Pora a amenințat cu mijloace de forță, după cum vă puteți convinge din Memoriul înaintat de mine M. S. Regelui (pg. 61) anexat aci.

De aceea protestez *eu* ca să i se dea dlui Pora drept de a purta armă, cu care *el* vrea să mă atace."

Cluj, la 15 Dec. 1923.

(ss.) O. Ghibu.

Iată pe ce mâni a dat dl Prie administrația Casei Invățătorilor și iată pe ce mâni a ajuns biata țară (căci dl Pora e și deputat!). Iată ce admirabile rezultate a produs solitudinea politicianilor față de Universitatea din Cluj! De trei ani de zile / această Universitate este veșnic sesizată, când într'o formă, când în alta, pe chestia Casei Invățătorilor, având să-și piardă timpul înzadar cu exponenții fără scrupul ai celui mai ordinar politicianism. Eu însumi am fost târât, pe chestia locuinței de 17 ori înaintea autorităților (Poliție, Oficiu de închiriere, Judecătorie de ocol și Tribunal), pierzându-mi săptămâni și luni întregi într'o continuă enervare pe o chestiune în care autoritatea școlară a avut o atitudine de-a dreptul revoltătoare.

Am suferit această stare fiind convins, că dreptatea va trebui totuș să învingă la sfârșit. Și am mângâierea de a putea constata acum că meschinăria dlor Prie—Pora este în sfârșit stabilită oficial: în ce privește chestia locuinței mele *toate* autoritățile mi-au dat mie dreptate: Oficiul de închiriere sub No. 4412—922, Judecătoria de ocol din Cluj

sub No. 7894—1922 și Tribunalul din Cluj sub No. 444—1922 și 5339—1923. Iar în ce privește chestia „Colegiului Latin”, precum am mai amintit, ea a fost verificată punct de punct de Comisia de anchetă a Ministerului, care a ajuns la concluziile mele, și ea a fost recunoscută în acelaș sens și de comisarul guvernului, dl. *dr Chirilă*, în raportul său publicat de mine. Dacă dl Pora, care a fost averescan pe timpul dlui Prie, n’ar fi astăzi deputat liberal, chestia „Colegiului Latin” s’ar fi terminat de mult, dar așa ea abia a ajuns, după pășirea energică a Senatului Unive sității din Cluj, la Contencios, care nu va putea decât să consfințească concluziile tuturor organelor cari au anchetat până acuma.

În acel moment vor rămâne numai doi oameni mirați de cele întâmplate : dd. Prie și Pora. Universitatea din Cluj, batjocurită în mod ordinar de acești doi conducători de moda nouă, — după ani întregi de lupte va ajunge în sfârșit, la dreptul ei de a se putea îngriji, așa cum crede ea, de educația tinerimei ei, iar învățătorimea română exploatată și compromisă de niște oameni fără scrupul, se va convinge că în tabăra zugrăvită ca dușmană ei, se află oameni cari au apărut-o după dreptate și pe timpul Ungurilor, ca și pe timpul haiducilor de după unire și că Colegiul Latin nu va fi o instituție în contra ei, ci dimpotrivă, va fi o instituție în care copiii ei vor fi primiți cu precădere, pentru a fi crescuți de alți oameni decât de cei cu gânduri ucigașe și lipsiți de cel mai elementar simț de omenie.

In serviciul minciunei și a calomniei.

XI. Cum propovăduiește adevărul profesorul și preotul Prie

Neavând la activul său aproape nici o singură faptă cum se cade despre care să poată spune că e în adevăr a lui sau a guvernului pe care el l-a servit — căci aproape tot ce s'a făcut bun la Resortul Instrucției pe timpul guvernării / averescane, șity lserary datorește funcționarilor rămași acolo de pe timpul Consiliului Dirigent — dl Prie, s'a văzut la un moment dat îndemnat să se laude în fața lumii cu merite pe cari nu le-a avut și, în acelaș timp să arunce asupra conducerii școlare de dinaintea lui cele mai revoltătoare bănueli și acuzații

Iată-l, astfel, într'o bună zi pe distrugătorul „Colegiului Latin“, apărând în ipostasul marelui apărător al studențimei ardelenе și al neiertătorului acuzator al nostru, cari n'am fi făcut nimic nici pentru școală, nici pentru tinerimea studioasă, ci ne-am fi văzut numai de interesele noastre pe cari ni le-am ocrotit pe spinarea tinerimei însaș. Noi, cari am creat Universitatea din Cluj în câteva luni, punându-o pe

baze mai largi și mai solide decum isbutiseră Ungurii în aproape o jumătate de veac, — noi cari am trimis la București și la Iași, la Roma, la Torino, la Paris și la Londra sute de tineri pentru a-și înzestra cu știință nouă mințile, — (să nu se uite că Transilvania a fost singura provincie românească, care a făcut acest lucru; nici un Bucovinean și nici un Basarabean n'a plecat în 1919 la studii în Apus, iar din vechiul Regat au plecat numai bursierii reglementari de dinainte de războiu și feciorii de bani gata, cari mergeau din propriul îndemn și pe propria cheltuială) — noi suntem deodată puși fără nici-o milă la stâlp de către dl Prie, care vine și asmuță studențimea de azi asupra noastră, ca asupra unor răufăcători din cei mai ordinari. Noi, cari socoteam munca noastră ca o jertfă la altarul sfânt al neamului spre care se milostivi atât de minunat Cel de Sus, iată-ne huliți și batjocoriți de către unul care fu chemat să servească după noi la acelaș altar, dar care, vai, nu mai servi lui Dumnezeu, ci sieși și idolilor săi, și care tocmai pentru aceea nu putea înțelege că alții au putut sluji și altfel decât el.

*

Niște amintiri publicate la 17 Februarie a. c. în „Patria” de unul din tinerii studenți pe cari i-am trimis acum cinci ani la București, îmi revocă în memorie sfințenia acelor clipe, în cari soarta îmi rezervase mie norocul de a însoți la gara din Sibiu pe cei 200 de tineri studenți cari își luau, trimiși de

noi, drumul spre Capitala României întregite. Mi-aduc cu duioșie aminte de acel moment, în care sutele de tineri, cari fuseseră până aci la universitățile ungurești din Budapesta și Cluj, se îndreptau pentru întâiaoară cu sufletul plin de elan peste Carpații românești acum cu totul, spre locul de unde răsărea soarele pentru întreg neamul nostru. Tânărul student, care își publică amintirile, evocându-și clipa în care, cu toții, cu capetele descoperite ascultau în fața vagoanelor cuvintele pe cari li le adresam eu în numele celui dintâi guvern românesc al Ardealului desrobit, zice: „Vorbea ca un părinte când îndrumă copiii pe drumuri lungi. Și nu știu de ce, dar vorba lui picura în sufletul nostru duioșie și avânt, iar lacrima care-i înmuiase genele când a dat mâna celui ce-i răspunse în numele studentimii, a întins peste noi un văl de lumină străvezie din care nu distingeam decât iubirea unui suflet de tată și iubirea recunoscătoare a unor suflete de fii”.

Cine să fi putut crede atunci, în acele clipe sfinte, că n'o să treacă nici cinci ani, și fapta noastră o să fie luată în răs și noi vom fi îninovățiți că am trimis pe acești tineri la București numai ca să-i putem exploata materialicește în favorul nostru?

În adevăr dl O. Prie nu s'a sfiit să ne aducă, în legătură cu bursierii trimiși de noi la studii, cele mai meschine acuzații și, în schimb, să se laude pe sine pentru marea sollicitudine pe care a acordat-o tinerimei.

Nu atât pentru a restabili faptele ca atari, cari nu prezintă o importanță deo-

sebită în sine, ci pentru a pune și cu acest prilej, în lumină deplină buna credință a dlui O. Prie, vom stărui aici în chip documentat asupra incidentului ridicat de d-sa.

Intr'un articol publicat în ziarul local liberal „Infrățirea” dl O. Prie a afirmat, pentru a se lăuda pe sine și pentru a huli pe Consiliul Dirigent, patru lucruri, — toate neadevărate. Astfel dsa a afirmat că sub Consiliul Dirigent „banul public” n'a fost mânuit, în ce privește pe studenți, cu sollicitudine, în schimb dsa a îmbrățișat cauza studenților cu o munificență mult mai largă. Astfel, zice dl Prie, Consiliul Dirigent a dat pentru studenții din Cluj numai 200 burse, în vreme ce dsa a dat 400, — pentru studenții ardeleni dela București C. D. a dat 150 burse, iar dsa a dat 300, iar pentru studii la universitățile din Apus C. D. a dat 100 burse, în vreme ce dsa a dat 150. Dar ce este mai grav, este că C. D. n'a avut grijă de studenții trimiși la București, cărora nu le-a achitat până în ziua de astăzi rata a doua a bursei, pe care el a întrebuițat-o spre alte scopuri, ținute până astăzi în secret!

Articolul dlui Prie a stârnit un viu interes între aceia cari și-au făcut o meserie din a ponegri cu orice prilej pe oamenii, cari în prima fază de viață românească a Ardealui, au fost chemați să-i conducă viața publică. Presa de scandal, atât cea din Cluj cât și cea din București, a tăbărit cu o furie elementară asupra fostului Con-

siliu Dirigent, spunând că el ar fi delapidat banii studenților, etc. etc.

Săptămâni întregi, această presă, bazată pe o simplă afirmațiune a dlui Prie, fără a se întemeia pe vre-o dovadă, nu mai încetă cu învinuirile.

Ei, bine, în cele următoare, oamenii obiectivi vor găsi posibilitatea de a vedea și mai limpede ce crezare merită vorbele aceluși om, ale cărui fapte și idei le-am pus în lumină și până aci și a cărui icoană sper că documentele de mai jos o vor fixa pentru totdeauna drept ceea ce este.

La prima afirmațiune a dlui Prie eu răspund cu raportul oficial al Direcțiunii Căminului studentesc din anul 1920—21, publicat la pag. 21 al *Anuarului* aceluși Cămin, unde se zice cuvânt de cuvânt: „În anul școlar 1919—1920 din partea Statului s’au dat 400 burse pentru studenți. Dar în anul 1920—21 (pe când era dl Prie la conducere. N. A.) bursele au fost reduse la 150, astfel au rămas 250 bursieri din anul școlar trecut fără nici un ajutor.”

Acesta este adevărul: sub noi s’au dat 400 burse, iar sub dl Prie, în primul an 150, cari apoi, după stăruința Universității s’au sporit la 200.

Este adevărat, că în anul 1921—22 s’au dat, sub dl Prie iarăși 400 burse, dar asta din greșala redactorului *Bugetului*, care a pus aceeași sumă în două rubrici ca „burse” și ca „alimente pe seama celor 200 studenți la Căminul universitar”, ceea ce eu i-am și arătat dlui Prie în primul meu răspuns.

Dar dl I. Prie mi-a replicat că afirmațiunea mea e o simplă „poveste” sau „anecdotală” și stăruie în a susține, că dsa a dat din propria dsale inițiativă 200 burse peste cele din anul precedent. Următoarea scrisoare de lămurire pe care am primit-o în această chestiune dela dl prof. univ. *Fl. Ștefănescu-Goangă* pune în deplină lumină adevărul. Din ea se vede și modul în care se lucra la Resort pe timpul dlui Prie și felul iloyal al acestuia de a prezenta lucrurile și de a le exploata pentru ambiția dsale politică.

Iată scrisoarea dlui Ștefănescu-Goangă:

Cluj, 27 Ianuarie 1924.

DOMNULE COLEG,

Ca răspuns la scrisoarea dtale din 24/I 1924, în interesul adevărului și pentru clarificarea chestiunii celor 200 burse în alimente, înscrise în bugetul Căminului studentesc pe anul 1921—22, am de dat următoarele lămuriri:

În bugetul Resortului de Instrucție pe anul 1920—21 au fost prevăzute 200 burse în bani, à 3000 lei anual bursa, pentru studenții Universității din Cluj.

Aceste burse se acordau de Resortul de Instrucție, adese ori fără concurs și fără să se ceară avizul Universității.

O mică parte dintre bursieri primiau bursa în bani direct dela Resortul de Instrucție, cei mai mulți însă erau primiți cu locuința și masa în Cămin. Pentru aceștia din urmă, Resortul vărsa sumele respective prevăzute în buget, Administrației Căminului. Sistemul acesta de a acorda bursele s'a dovedit în practică foarte nepotrivit și defec-

tuos. Din pricina asta s'au ivit numeroase discuții și neînțelegeri între Resortul de Instrucție, care pretindea că ea are dreptul să acorde aceste burse și între Comisia Căminurilor, care susținea că numai Universitatea este în măsură să aprecieze care student merită sau nu bursa.

Pentru a curma aceste neînțelegeri și pentru a pune Universitatea în drepturile ei în ce privește acordarea bursei și controlul bursierilor, cât și pentru a introduce rânduială și stabilizare în bugetul Căminului studentesc, cu avizul Comisiei Căminului, am prevăzut în bugetul Căminului studentesc pe anul 1921—22 un fond de 600.000 lei anual, pentru alimentarea a *200 studenți bursieri ai Universității*, socotit 3000 lei anual de fiecare student. Bugetul astfel întocmit a fost votat nemodificat de Parlament.

Este adevărat că atunci când în Consiliul Facultății de litere a venit la ordinea zilei chestiunea acordării bursei, eu am atras atenția Consiliului că prin noul buget s'a prevăzut pe lângă cele două sute de burse ale Resortului de Instrucție și 200 burse în natură ale Universității, înscrise în bugetul Căminului studentesc. Atunci dta ai susținut într'adevăr că trebuie să fie o greșală la redactare din partea Resortului, care a trecut aceeași sumă de două ori în buget, dar eu ți-am răspuns că nu poate fi o greșală de redactare, de oarece eu am înscris suma respectivă în buget, care a fost votată nemodificat; cel mult, poate ca Resortul de Instrucție să nu fi băgat de seamă că aceste 200

burse în alimente au fost trecute în bugetul Căminului studentesc.

Este adevărat că în urma însărcinării date de Consiliul Facultății, de a aduce un act oficial de la Resort cu privire la cele 200 burse în alimente, m'am prezentat dlui O. Prie, secretarul general de pe acea vreme al Resortului de Instrucție din Cluj, căruia i-am expus întreaga chestiune.

Din convorbirea pe care am avut-o împreună m'am convins că dsa nu știa că în bugetul Căminului studentesc se prevăzuse un fond de 600.000 lei pentru 200 burse în alimente și că acest buget se votase așa precum fusese înaintat de Universitate.

Lucrul acesta era de altfel explicabil, pentru că bugetul Universității inclusiv acel al Căminului studentesc, fusese întocmit de Universitate, iar Resortul de Instrucție, din cauza marelui urgențe cerută de Minister pentru înaintarea proiectului de buget, n'a putut face altceva decât oficiul de a-l înainta la București Ministerului de Instrucție, așa cum fusese întocmit de Universitate.

Am cerut dlui O. Prie bugetul tipărit și votat de Parlament și i-am arătat acolo suma de 600.000 lei înscrisă pe seama Căminului studentesc pentru alimentarea a 200 de studenți. S'a convins și dsa atunci de acest spor neașteptat al bursei. *Mi-a obiectat totuși că dsa nu poate să ne acorde aceste burse fără autorizația Ministerului.* În urma explicațiilor ce i-am dat cu privire la marea necesitate a bursei și stăruind asupra faptului că

suma figura în bugetul votat de Parlament, care având putere de lege, nu poate fi modificat printr'o decizie ministerială, Dsa n'a mai făcut nici o obiecție, ba chiar s'a bucurat că în felul acesta s'a îndoit numărul bursei pentru studenții dela Universitatea din Cluj. A luat apoi dispoziții, ca să se comunice imediat Rectoratului, că Universitatea dispune într'adevăr de 200 burse în alimente, prevăzute în bugetul Căminului studențesc, în afară de cele 200 burse în bani, trecute în bugetul Resortului.

Iată, Dle Coleg, cum s'a ajuns să se înscrie pentru prima dată în bugetul Căminului studențesc pe anul 1921—22, 200 burse în alimente. Sunt convins că prin aceasta s'a făcut o faptă bună pentru studențimea noastră și că odată ce bursele au fost trecute în bugetul țării a existat din toate părțile bună voință de a le păstra neatinse.

Al dtale (ss) *Fl. Ștefănescu-Goangă.*

Din această scrisoare rezultă mai presus de orice îndoială că cele 200 burse în plus n'au fost puse în buget de dl Prie și ele au ajuns acolo absolut întâmplător. Dl Prie n'a avut cunoștință de greșala din buget, decât după ce i-a atras atenția asupra ei dl St. Goangă.

Totuși, d-sa s'a lăudat cu sollicitudinea față de studenți, mistificând pur și simplu cazul, care acum, pentru orice om de bună credință, este clar.

A doua afirmațiune a dlui Prie este că dsa a trimis 300 de bursieri arde-

leni la București, pe când noi am trimis numai 150. La aceasta am arătat dlui Prie că între ce afirmă dsa și între ce ne spune bugetul e o flagrantă contradicție. De fapt în acesta se spune că dl Prie a dat numai 100 burse, nu 300 (vezi *Bugetul Ministerului Instrucției publice pe anul 1921/2*, statul 5944). În fața acestei precizări, dl Prie, în răspunsul său recunoaște că în adevăr, în buget sunt luate numai 100 de burse, dar—pentru a scăpa cumva din încurcatură—își ia refugiul la afirmațiunea stranie că dsa avea „acordul cu direcțiunea Căminurilor studențești, ca pentru suma globală înscrisă în buget la titlul Universitatea din București, să ne asigure întreținerea până la numărul de 300 bursieri din Transilvania”.

Ei bine, această explicație este cum nu se poate mai ingenioasă și ea dovedește că dl Prie este un adevărat geniu financiar și un organizator neîntrecut. Altfel, cum s'ar putea explica minunea că dsa a fost în stare să asigure cu bursele alor 100 de studenți întreținerea alor 300 de studenți? Numai cât lucrul acesta, pentru a putea fi și crezut așa de ușor, pe cât de ușor îl spune dl Prie, ar mai trebui și dovedit! Căci fără dovadă numai copiii ar putea crede astfel de afirmații, cari, te miri cum pot ieși din gura și din condeiul unui om pe mâna căruia s'a dat conducerea destinilor culturale ale unei întregi provincii. Cercetând eu la Direcția Căminurilor din București, întrucât afirmațiunea dlui Prie este sau nu adevărată, mi s'a răspuns categoric că de un astfel de „acord“ nici vorbă n'a

fost și că peste tot, între oamenii serioși nici nu poate fi vorba de acorduri atât de — geniale, ca să întreție cineva în contul a o sută de tineri — trei sute!¹⁾

Regret, că n'am putut obține nici dela direcția Căminurilor, nici dela dl C. Nedelcu, fostul secretar al Ministerului Ardealului dela București, și o declarație în scris cu privire la acest lucru, dar și unul și celalalt m'au asigurat că dacă s'ar găsi cineva care să nu mă creadă pe cuvânt, dâșii vor da declarații publice și în acest punct, ca și în orice alte chestiuni în legătură cu bursierii ardeleni.

De altfel, dl Prie afirmă în legătură cu bursierii dela București, lucruri pe cari nu le cunoaște. În realitate sub noi nu s'au dat 100 de burse pentru școlile superioare din Capitală, căci sistemul a fost cu totul altul. Noi am intervenit la Ministerul de Instrucție și la Direcția Căminurilor ca să primească, în numele nostru, pe toți acei tineri ardeleni, cari în primăvara anului 1919, venind de pe fronturi sau dela universitățile ungu-rești, s'ar simți atrași spre București. Ce era mai firesc și mai frățesc lucru pe atunci, decât ca toți tinerii Ardealului, să fie primiți acolo cu brațele deschise? Cine se mai gândea să-i numere, și să-i dea pe unii la o parte? Astfel au fost

1) Aceeași apucătură o întrebuințează d. Prie și în chestia bursierilor trimiși în străinătate. Dsa afirmă — și după cele de până aci, cine nu l-ar crede pe cuvânt? — că cu cele 80 de burse, câte sunt trecute în buget, d-sa a trimis la studii 150 de bursieri!

primiți în primul an peste 300 de ardeleni, dintre cari unii locuiau în Căminuri, alții erau numai cu masa acolo. Intreținerea o plătiam noi, dela Resortul Cultelor, pentru toți studenții cari cereau acest lucru, și o plătiam global, nu ca burse. Ba o plătiam chiar și în natură. Astfel am trimis în Februarie 1919 unul sau două vagoane de paie la București, pentru că nu aveau băieții saltele și în România suptă de Nemți nu se mai găseau paie, cu care să se confecționeze saltele pentru Căminurile cari atunci luau mai întâi ființă în București. Apoi le-am trimis mari cantități de untură, de carne afumată, de fasole etc. Și, pe de-asupra le-am trimis și bani, atâția câți ne cereau, din când în când, Căminurile, frățește. Nu era deci vorba de „burse“ propriu zise și de „rate“, pe cari studenții să le fi primit în mână.

Că, uneori, din cauza comunicației primitive între Sibiu și București, precum și din cauza organizării încă insuficiente a serviciilor publice atât la noi, cât și dincolo, în primele luni unele lucruri nu vor fi mers în cea mai perfectă rânduială, — aceasta este de crezut, dar cu bunăvoința care a existat și de-o parte și de alta, nemurimurile n'au fost niciodată așa de mari, încât să fi adus vre-o perturbare în vre-un chip oarecare a mersului normal al chestiunii „bursierilor“.

Astfel stând lucrurile, care mi-a fost mirarea când dl Prie vine, din senin, și aruncă acuzația că Consiliul Dirigent într'o bună zi a lăcomit la bursele studenților dela București, întrebându-le pentru scopuri necunoscute, pe

cari presa de scandal s'a și grăbit să le declare neoneste.

Iată cazul din chestiune, așa cum îl redă dl Prie (Cf. Țara Noastră pg. 83):

„In urma reclamațiilor neconținute ale Direcțiunii Căminului studențesc din București, de a trimite rata restantă pentru burse, am constatat din acte că aceea rată s'a trimis încă pe vremea Consiliului Dirigent și anume la adresa Băncii Românești prin intermediul unei bănci din Cluj.

Cerând deslușiri deci dela Banca Românească din București, aceea ne-a transmis copia unei chitanțe, dovedind că banii i-a predat dlui Vasile Goldiș, ministru la București și încredințatul Consiliului Dirigent cu afacerile școlare și culturale.

Intrebat, dl Goldiș ne-a comunicat, că neștiind cui are să dea banii, i-a pus la dispoziția președintelui Consiliului Dirigent, care prin dl dr Savu i-a și ridicat dela dânsul. Intrebat, dl Maniu, ne comunică, la rândul său că banii i-a ridicat de fapt dela dl Goldiș, dar i-a transpus casieriei președinției, la conturile căreia se pot găsi, — pe lunile Februarie, Martie, Aprilie . . . Adecă în 10 August 1920 să cercetăm conturile președinției Consiliului Dirigent, ca să știm ce s'a făcut cu bursele studenților! Dar unde era pe atunci Consiliul Dirigent și unde îi erau registrele? Și ce folos, dacă vom găsi registrele și nu vom găsi banii? Căci Direcțiunea Căminurilor ne cerea bani, bursele votate și nu registrele președinției Consiliului Dirigent. Cu toate aceste noi, stăruirori cum eram(!), volam să dăm de

capăt acestei chestiuni, fiind curioși, că unde au dispărut bursele studenților, și am cerut registrele . . .

Ce mare îmi fu mirarea însă, când mie, ca membru în comisiunea de unificare, mi s'a refuzat controlul registrelor președinției Consiliului Dirigent! Întrebat asupra motivelor, președintele de pe vremuri a Comisiunii de unificare mi-ă declarat, că dl Maniu la predarea președinției a stăruit, că *cinci ani cărțile președinției să nu fie arătate nimănui și a primit aceasta . . .*"

Ei bine, cazul acesta, așa cum îl prezintă dl Prie, este *un caz clasic de mistificare* și el este vrednic să intre în rândul exemplelor rarissime de această categorie.

Am cercetat cu deamănuntul cazul și iată cum se prezintă adevărul.

La un moment dat, Resortul Cultelor din Cluj, la cererea Căminului Studențesc din București, a expediat printr'o bancă suma de 44.000 Lei, pe care Ministerul ardelean din București avea să o ridice dela „Banca Românească” spre a o preda Căminului.

Fie din negligența Resortului, fie din a poștei, a „Băncii Românești” sau a Ministerului Ardealului, când acesta din urmă a fost avizat despre sosirea sumei din chestiune, n'a știut la ce servesc acești bani, pe care, în consecință Ministerul Ardealului i-a ținut un timp oarecare la sine în depozit.

Între aceea plecând la Cluj deputatul dr. Eug. Savu, secretarul Președinției Consiliului Dirigent, i s'a dat suma ca s'o înapoieze acestuia. Cum însă Președinția Consiliului Dirigent

avea să achite niște salarii restante cătorva șefi de resort cari își aveau reședința în București, și anume dd. V. Goldiș, Șt. C. Pop și *Octavian Goga*¹⁾, precum și salarele șoferilor unora din aceștia, apoi benzina, etc. d. Savu a plătit din această sumă, a cărei destinație n'o cunoaștea nimeni, cheltuielile amintite, rămânând ca la întoarcerea la Cluj să dea seamă de întrebuințarea banilor, ceea ce dânsul a și făcut, primind dela Casieria Preșidenției descărcarea cuvenită.

Toată această întâmplare a avut loc în cursul lunii Martie 1920, cu puțin înainte de desființarea Cons. Dir. (întâmplată la 2 Aprilie a. a.).

Cazul în sine era așa de lipsit de orice importanță, încât nimeni nu s'a împiedecat de el. Nu era la mijloc nici un viciu, nici chiar de formă, — căci se știe, că în timpul acela încă nu exista un buget, cu sume a căror destinație să nu poată fi schimbată, și deci suma din chestiune, deși trimisă pentru nevoile Căminului, în împrejurările date putea fi întrebuințată de aceeași autoritate și pentru alt scop, fără ca prin aceasta să se poată afirma că a fost ultragiât Căminul, care, îndată ce se descoperea „greșala”, avea să-și capete neapărat ceea ce i se cuvenia.

Astfel de operațiuni și de deturnări impuse de necesități urgente de Stat, se fac și în timpuri normale, cu buget în regulă, și nimenui nu-i trăsnește prin minte să le taxeze de necinste sau de

¹⁾ Dlui Goga i s'a dat salariul de șef de resort pe lunile Ianuarie și Februarie 1920 în suma de 6000 Lei, șoferului dsale 7000 Lei, salar, benzină, etc.

„delapidări“ chiar, cum a binevoit a le socoti o gazetă dela București.

Dacă poartă cineva vina că acest lucru a rămas nerezolvit până în ziua de astăzi, apoi vina nu este a Consiliului Dirigent, — care nici odată n'a avut pretenția prostească de a crede despre sine că n'a comis și mici scăpări din vedere, absolut inerente chiar și celei mai bune guvernări din timpuri normale, — ci a celor cari i-au luat locul. Aceștia aveau posibilitatea de a constata imediat unde s'au poticnit lucrurile cu banii pentru Cămin, și cum toate socotelile Preșidenției Cons. Dir. erau în regulă, aveau datoria să isprăvească lucrul început de acesta, dar nedus la capăt din cauza plecării lui dela conducere imediat după ce a avut loc întâmplarea din chestiune. Library Cluj

Pentru orice om de bună credință cazul din poveste nu numai că este cu totul clar, dar el nici nu prezintă nici o importanță, căci pe urma lui n'a avut să sufere nimeni absolut nimic. Căci Căminul și-a căpătat suma la care avea drept, iar echivalentul ei s'a găsit în Casieria Preșidenției Cons. Dir. la predare. Nimeni nu s'a mai gândit la acest lucru, important exclusiv pentru dl Prie, care vroia ca la un moment dat, după 3¹/₂ ani, să-l întrebuințeze ca armă politică împotriva adversarilor dsale. Dar nici dl Prie nu atribuie cazul ca atare vre-o importanță, căci și dsa îl întrebuințează în prima linie pentru alt scop, decât pentru acela de a calomnia pe Cons. Dir., pentru că acesta ar fi „recurs la banul săracului, la bursa studentului.“ Dsa s'a

folosit de acest caz numai pentru a putea afirma că pe lângă toată stăruințele depuse de a constata: ce s'a făcut cu banii din chestiune, i-a fost cu neputință să afle, din cauza că Cons. Dir. s'a îngrijit ca, după plecarea lui dela conducere, nimeni să nu-i poată cerceta timp de cinci ani, cărțile, cari, evident că trebuiau să fie pline de ne-reguli și de hoții...¹⁾

Mărturisesc că în primul moment când am citit această afirmațiune, am rămas uluit. Cum poate crede cineva, că la predarea unui oficiu public, cel care-l predă poate să puie condiții noului deținător al puterii? Dar așa ceva nici copiii nu pot crede, necum oamenii mari! Am predat și am preluat și eu în viața mea, oficii de o importanță covârșitoare, ca Resortul Instrucției publice, Universitatea din Cluj, Teatrul Național, etc., dar n'am pomenit din nici o parte astfel de dorințe sau de

---

1) Pentruca incidentului ridicat de dl O. Prie cu cei 44.000 lei „delapidati” de Consiliul Dirigent (cuvântul este al organului guvernului din București) să nu-i lipsească pandantul picant, țin să amintesc că la 1921, când dl Prie voi să achite Direcției Căminurilor din București sumele restante pentru întreținerea bursierilor ardeleni, a asemnat pe seama acesteia 160.000 lei din excedentul Resortului de Comunicație al Cons. Dirig. *Dar banii nu i-a primit nici până în ziua de astăzi numita Direcțiune, cu toate reclamațiunile pe cari le-a făcut.* Cine va fi „delapidat” suma aceasta, economisită de mult hulitul Cons. Dir.? Și cum se explică faptul că dl Prie a văzut painul din ochiul altora, și n'a văzut bârna din ochiul propriu? Dacă Cons. Dir. a meritat din partea dlui Prie aprecierile cu cari l-a gratificat, apoi dsa le merită acum de patru ori pe atâta, în proporție cu suma „delapidată” de dânsul.

condiții. Căci ar fi trebuit să fie un mare prost acela, care ar fi admis astfel de condiții, ceea ce, evident, că în cazul de față, despre membrii Comisiei de unificare nimeni nu poate presupune...

Totuș, am căutat să mă informez dela persoanele vizate în declarația dlui Prie și astfel am adresat câte o scrisoare prin care ceream lămuriri, atât dlui *dr Iuliu Maniu*, fostul președinte al Consiliului Dirigent, care a predat cărțile Președinției, cât și dlui *dr Ioan Suciu*, fostul președinte al Comisiunii de descărcare și unificare, care le-a preluat.

XII. O mistificare clasică în legătură cu bursele studentești

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iată răspunsul primit dela dl I. Maniu în legătură cu mistificările dlui Prie:

Prea Stim. Domnule Ghibu,

În urma prețuitei Dvoastre scrisori, grăbesc a Vă încunoștința, că nu am cerut dela nimeni și nu am ordonat nimănui, nici la predarea oficiului președinției Consiliului Disigent, nici cu altă ocazie, ca cărțile Consiliului Dirigent cinci ani de zile să nu fie arătate nimănui. Tot ce am cerut dela dl dr Ioan Suciu, care a preluat dela mine actele și cărțile Consiliului Dirigent a fost, ca procesele verbale ale ședințelor Consiliului Dirigent să fie păstrate sub cheie, predându-le și acestea, ca toate actele, cărțile și socotelile președinției Consiliului Dirigent Comisiei de unifi-

care, pentru a le utiliza în mod legal și reglementar.

Orice alta afirmație este cu desăvârșire lipsită de temei.

Vă rog să primiți asigurarea distincției mele stime și considerațiuni ce Vă păstrez.

Al D-Voastre

Cluj, la 23 Ian. 1924

stimător

(ss.) *Iuliu Maniu.*

Din această scrisoare este clar că afirmația dlui Prie e pur și simplu neadevărată.

Iată și răspunsul dlui dr I. Suci, fostul șef al dlui Prie.

Cluj, la 23 Ianuarie 1924.

Mult Stim, Domnule Profesor!

În răspuns la prețuita D-Voastre din 22 I. c. Vă pot da următoarele deslușiri:

Este adevărat, că dl dr Iuliu Maniu, fost președinte al Consiliului Dirigent, din prilejul predării din 10 Aprilie 1920 a arhivei președinției aceluși Consiliu, a cerut ca procesele verbale ale Consiliului Dirigent să fie considerate cel puțin vreme de 5 ani ca strict secret oficial. Am aflat aceasta cerere a fi justificată, i-am dat asigurarea și astfel pe timpul cât am îndeplinit funcțiunea de președinte al Comisiunii de Unificare, am păstrat acele 3 tomuri de procese verbale totdeauna sub cheie în paza mea.

N-am înțeles însă a fi conținutul acelor procese verbale secret și pentru titularii diferitelor secretariate generale,

intrate în locul rezoartelor Cons. Dir. în chestiile lor oficiale și de câte ori a obvenit să mi se ceară lămuriri cu privire la deciziuni luate din ședința de Consiliu Dirigent, totdeauna am consultat conținutul acelor procese verbale. Fapt este însă, că ori de câte ori mi s'a cerut să pun în vedere acele procese verbale, fără a mi se arăta necesitatea oficială, n'am satisfăcut cererilor.

Nu-mi aduc aminte, că dl dr Oct. Prie să-mi fi cerut consultarea susatinselor procese verbale în interesul descoperirii odiseei celor 44.000 lei ai burșierilor ardeleni dela Căminul Stud. din București. Dacă cu toate acestea m'ar înșela memoria, consider ca sigur, că afirmativa cerere mi s'a adresat fără a se indica și necesitatea de ordin oficial. Este însă posibil, că dl dr Prie, aflând despre suspomenita cerere a dlui dr I. Maniu, să o fi interpretat așa, că nici că poate încerca consultarea proceselor verbale ale C. D.

De altcum nu cred că în procesele verbale s'ar afla ceva urmă de vărsarea sumei de 44 mii lei în casiera președinției. Asupra acestui fapt va trebui să se afle act în arhiva președinției Cons. Dir. ori vre-o contrachitanță între documentele casieriei.

În casiera președinției Cons. Dir. am aflat în 10 Apr. 1920 bani în valoare de peste 100.000 cor. cari s'au primit în regulă. Urma, ca să se facă prin organe speciale descărcarea, verificându-se întreaga activitate a acelei casiere, proveniența sumelor intrate și întrebuințarea celor cheltuite. În timpul celor 3 luni, cât am stat eu în fruntea

Comisiunii de Unificare, acel control de verificare nu s'a făcut. Că făcutu-s'a mai târziu, — nu știu.

Dosarele din arhiva președinției, împreună cu registrele au rămas în îngrijirea tot aceluiaș personal de birou și nimănui nu i-a venit în minte ca să exchidă de vederea și consultarea lor persoane oficiale.

La atâta se restrâng deslușirile, cu cari Vă pot servi.

Primiți!, Domnule profesor, încredințarea sincerei mele considerațiuni.

(ss) Dr. Ioan Suciu,

fost președinte al Comisiunii de descărcare și unificare din Cluj.

Din răspunsul dlui dr. I. Suciu adevărul iese și mai clar și mai deplin la iveală: dosarele și registrele prezidenției Consiliului Dirigent nu numai că n'au fost sustrate dela consultarea de către cei interesați, dar ele au rămas și mai departe în grija aceluiaș personal, unde oricine le putea consulta, necum să nu le poată consulta un membru al Comisiunii de descărcare și unificare ca dl Prie.

Am fi prea domoli dacă în fața atitudinii sfidătoare a dlui Prie, ne-am mulțumi să zicem pur și simplu că avem a face cu o minciună ordinară, căci o astfel de minciună nu desonorează numai pe autorul ei, ci însăș țara, care a tolerat într'o situație atât de înaltă pe un om cu astfel de moravuri incalificabile. Nu, atitudinea dlui Prie îi ia pentru totdeauna dreptul de a mai fi socotit ca un om de onoare,

cu care cineva să se mai poată dimita a sta de vorbă.

Am insistat desigur, prea mult asupra ideilor și faptelor acestui **mistificator de ultima specie**, dar aceasta n'am făcut-o din cauza însemnătății pe care ar avea-o personal, ci din cauza importanței documentare pe care activitatea lui o reprezintă în legătură cu dezastrul moral al epocii noastre.

Și pentru ca această calitate de mistificator, să poată fi pusă într'o lumină definitivă, țin să mai declar de încheiere, încă vre-o câteva apucături *eiusdem farinae* ale eroului nostru atât de bogat în fantasia iscoditoare de minciuni patente. Astfel el afirmă în Nr. 2 al revistei „Țara Noastră” (pg. 53) că eu aș fi colectat în Basarabia 700.000 Lei dela Românii de acolo pe seama Universității din Cluj și că din acei bani eu aș fi tipărit o broșură. Ei bine, această știre este absolut inventată și ea a fost plasată de adversarul meu exclusiv pentru a mă discredită înaintea studenților pe cari caută să-i asmuțe în contra mea cu orice mijloace. N'am strâns nici odată, nicăiri, dela nimeni nici un singur ban pentru Universitatea din Cluj și cine afirmă astfel de lucruri este un simplu calomniator.

Mai afirmă adversarul meu că eu toată viața am lucrat cu autoreclama. „Scria — zice dsa la pag. 51 — un articol la *Tribuna* de pe vremuri și se îngrija ca în acelaș timp *Românul* să ia act de marele lucefăr apărut pe orizontul nostru întunecat”. — Ce gro-

solană apucătură și aceasta! Pe cine vrea să zăpăcească cu ea dl Prie? Dar toată lumea știe că între „Tribuna” și „Românul” era un antagonism la cufite și că nici unul dintre tribuniști, de cari mă țineam și eu, nu era cruțat de „Românul”. — Mi-am făcut reclamă cu articolele mele? Apoi, toți oamenii de omenie cari îmi cunosc mai de aproape activitatea de pe timpul Ungurilor, știu că eu am publicat în diferitele ziare și reviste din Transilvania și România, sute de articole anonime (în „Lupta” din Budapesta, în „Tribuna” din Arad, în „Telegraful român” din Sibiu, în „Românul”, din Arad, în „Viața Românească” din Iași, în „Românismul” și în „Neamul românesc” din București) și o întreagă serie de broșuri iscălite cu diferite pseudonime

1) *O. Sima*: Câteva probleme ale școlii românești din Ardeal, Iași 1910; 2) *Un român din Ardeal*: Pentru școala românească din Ardeal, Vălenii de Munte, 1910; 3) *Un dascăl din Ardeal*: Cum s'ar putea asigura viitorul școlii românești din Ungaria, Arad 1912; 4) *Dr. G. Oprean*: Invățătoria română din Sălaj, Sibiu 1912; 5) *Dr. A. Micu*: Starea învățământului în comitatul Hunedoarei, Arad 1913. 6) *G. Sima*: Școala românească din Transilvania și Ungaria, [București, 1915].

Interesantă autoreclamă mai e și aceea, de a lupta prin articole și broșuri anonime tipărite în atâtea centre românești, pentru salvarea școlilor noastre de sub urgia ungurească, în o vreme în care dl Prie tipăria cărți un-

gurești pentru cari încassa laudele rene-
gaților dela Budapesta!

*

Nu pentru justificarea mea aduc a-
ceste lămuriri, căci n'am nevoie de ele,
ci pentru ilustrarea mijloacelor cu cari
operează un fost conducător al învăță-
mântului, în era blestemată a politica-
nismului celui mai imoral din câte cu-
noaște istoria.

*

Și cu acestea aş putea termina ceea ce
aveam de spus în legătură cu persoana
și cu activitatea dlui O. Prie.

*Inainte de ce aş face-o țin să declar,
că nu voi răspunde nici cu un singur
cuvânt la eventuala replică a dlui Prie.
Socotesc sub demnitatea mea să stau de
vorbă cu un om care nici după doi ani
de zile nu s'a disculpat de sub acuza-
ția de a fi falsificat acte publice, de a
fi îndus cu știință în eroare Statul ro-
mân, de a fi îndemnat învățătorimea la
anarchie, și despre care am dovedit
acuma că este lipsit de orice consec-
vență în principii, de orice onestitate în
discuții, de orice scrupule față de cei
ce-i stau în calea ambițiilor lui ordi-
nare, și de orice moralitate publică.*

Nu voi sta de vorbă niciodată cu
slugile, ci numai cu stăpânii lor, cari
trebuie să răspundă ei de faptele ace-
lora.

Totuși, nu voi încheia discuția îna-
inte de a pune în lumină deplină însași
ilegalitatea gestiunii organelor de des-
cărcare și unificare, cari după desfiin-
țarea Consiliului Dirigent, au dus Ar-
dealul la dezastrul pe care dl O. Goga
l-a zugrăvit în culori atât de negre.

Guvernarea Ardealului după desființarea Consiliului Dirigent.

XIII. Prin ilegalitate și incompetență.

Se împlinesc în curând patru ani de când, prin decretul regal Nr. 1462—1920 s'a desființat Consiliul Dirigent al Transilvaniei. Istoricul obiectiv al epocii noastre va judeca dacă acest act a fost spre binele sau spre răul Ardealului, abia scăpat de urmările revoluției prin care a trecut.

Noi ne propunem să analizăm aici numai modalitățile, cari au fost create pentru înlocuirea Consiliului Dirigent, și funcționarea acestora, rămânând să tragem apoi oarecari concluzii în legătură cu chestiunile atinse în expunerea noastră de până aci.

Să vedem, așa dară, decretul Nr. 1462 din 2 Aprilie, prin care se desființează Consiliul Dirigent. Iată-l: ¹⁾

„I. Atribuțiunile Consiliului Dirigent trec asupra puterilor prevăzute în art. 32 și 35 din Constituție, iar cele ale Resorturilor Cons. Dir. asupra depar-

¹⁾ Părțile stereotipe dela începutul și dela sfârșitul decretelor regale pe cari le reproducem aici, le vom omite.

tamentelor corespunzătoare ale guvernului central.

II. Descărcarea Consiliului Dirigent și schimbările arătate la art. I se vor face de o comisiune de unificare numită prin decret regal.

III. Odată cu instituirea Comisiunii de unificare va înceta mandatul Consiliului Dirigent.

IV. Funcționarea Comisiei de unificare se va hotărî printr'un regulament de administrare publică.

V. Numirile de funcționari făcute de Consiliul Dirigent, șefii de Resort și prefectii vor avea aceeași putere ca și celelalte numiri de funcționari ai Statului. Ei vor păstra drepturile câștigate prin acele numiri în ceea ce privește regularea drepturilor la pensie".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu alte cuvinte: locul Consiliului Dirigent îl ia guvernul central, iar pe acela al Resorturilor îl iau singuratele ministere. Operațiunea de transmitere a moștenirii Consiliului Dirigent asupra guvernului central și a Resorturilor asupra ministerelor va avea s'o facă o Comisiune de unificare, a cărei funcționare va fi determinată printr'un regulament special.

Așadară, în primul decret regal nu este vorba că locul Resorturilor să-l ia alte organe, cari să continue opera acestora; este vorba pur și simplu ca Comisia de unificare să descarce Consiliul Dirigent și să transmită atribuțiile acestuia asupra organelor centrale.

Prin decretul regal Nr. 1477 din 3 Aprilie, sunt numiți membrii ai „Comisiunii de unificare pentru descărca-

rea Consiliului Dirigent, a Directoratelor din Basarabia și a Secretariatelor de serviciu din Bucovina" dd. I. Nistor, ministrul Bucovinei, O. Goga, ministrul Ardealului, Octavian Tăslăuanu, ministrul Industriei și Comerțului, I. C. Atanasiu, secretar general la departamentul Internelor, I. Cămărășescu, fost deputat și Niță Sergiu, secretar general la ministerul Basarabiei.

Decretul din chestiune nu determină mai de aproape atribuțiile Comisiunii, care spre deosebire de felul cum era prevăzută prin decretul Nr. 1462 din preziua, cuprinde acum nu numai problema unificării Ardealului, ci și a celorlalte provincii noi, despre cari până aci nu fusese vorba. Conform decretului celui nou, Ardealul era luat din mâna Consiliului Dirigent și dat pe acea a d-lor O. Goga și O. Tăslăuanu.

Al treilea decret, cu data de 8 Aprilie și cu Nr. 1536 cuprinde „Regulamentul pentru funcționarea Comisiunilor de descărcare a serviciilor publice din teritoriile alipite(!) și unificarea lor cu vechiul Regat“. Avem așa dară nu o Comisiune de descărcare și unificare, cum prevedeau primele două decrete-regale, ci mai multe!

Iată „Regulamentul pentru funcționarea Comisiunilor de descărcare :

„1. În executarea decretelor legi Nr. 1462 din 2 Aprilie 1920 și Nr. 1476 din 3 Aprilie 1920 se instituie în București, pe lângă prezența Consiliului de miniștri, Comisiunea centrală pentru unificarea și pentru descărcarea Consiliului Dirigent din Cluj, a Directora-

telor din Chișinău și a Secretariatului de serviciu din Cernăuți, astfel cum ea a fost constituită în decretul Nr. 1477 din 3 Aprilie 1920.

Ea va fi prezidată de primul-ministru.

2. Pentru lucrările *curente* de unificare și descărcare a serviciilor publice din teritoriile menționate în articolul precedent, se institue *în mod provizoriu* din ziua promulgării acestui regulament, câte o Comisiune regională de unificare și descărcare, în Cluj, în Chișinău și în Cernăuți.

Fiecare comisiune regională va avea un președinte.

Numirea președintelui și a secretarilor generali se va face prin decret regal, pe timp nedeterminat, după recomandarea consiliului de miniștri. *Funcțiunile lor încetează de drept în ziua terminării lucrărilor pentru unificare și descărcare.*

3. Comisiunile regionale stau *sub autoritatea directă a comisiunii centrale*, având a îndeplini lucrările de descărcare și a prezenta comisiunii centrale propunerile lor privitoare la operațiunile de unificare a serviciilor publice.

Ele vor primi directive pentru lucrările lor dela Comisiunea centrală prin Prezenția consiliului de miniștri.

4. Secretarii generali stau în fruntea serviciilor publice existente din Cluj, Chișinău și Cernăuți.

Ei au următoarele atribuțiuni:

a) Să conducă serviciul în fruntea căruia au fost numiți, în legătură strânsă

de dependență cu departamentele centrale corespunzătoare ;

b) Să asigure continuitatea lucrărilor acelor servicii.

c) Să facă toate propunerile și să ia chiar măsurile ce intră în a lor cădere pentru ca să reguleze metodic transpunerea treptată a serviciului la Departamentul central corespunzător.

Ei își vor exercita aceste atribuțiuni în puterea autorizației speciale primită dela Prezența Consiliului de miniștri și în limitele îndrumărilor luate dela ministrul departamentului corespunzător. Ei sunt supuși la toate măsurile de ordine și disciplină a funcționarilor din Vechiul Regat.

5. Pe lângă fiecare secretar general va funcționa un delegat al departamentului corespunzător din guvernul central, ales dintre funcționarii superiori. Delegații vor avea următoarele atribuțiuni :

a) De a informa, după normele administrative ale Departamentului corespunzător din guvernul central și a ajuta pe secretarii generali în lucrările lor de descărcare și unificare.

b) De a ține permanent în curent Departamentul al căror delegați sunt asupra mersului acelor operațiuni și asupra dificultăților la cari ele dau naștere ;

c) De a contribui prin experiența lor la opera de îndrumare către Departamentul corespunzător a serviciilor publice din țările alipite.

Pentru îndeplinirea misiunii lor, ei sunt autorizați și secretarii generali sunt obligați să-i ție în curent cu toate

lucrările oficiilor pe lângă cari ei sunt delegați.

Ei își vor exercita atribuțiunile lor după ordinele de serviciu primite dela Departamentele ai căror delegați sunt.

6. Secretarii generali, după cererea Departamentului central corespunzător, vor delega unul sau mai mulți funcționari superiori sau inferiori, spre a funcționa la acel departament. Acești funcționari vor fi încadrați și se vor considera ca făcând parte din personalul acelui departament“.

Așadară: Comisiunea de unificare, nu va fi o comisiune în vânt, cum o fixaseră primele două decrete-legi, ci ea va fi atașată pe lângă Prezidenția Consiliului de miniștri, și ea va fi o comisiune „centrală“ cu menirea de a duce în îndeplinire sarcinile prevăzute prin decretul Nr. 1477 din 3 Aprilie. Comisiunea nu constă numai din persoanele amintite în acel decret, ci ea va mai avea și pe primul-ministru ca președinte (a se nota bine: în vreme ce membrii erau numiți nominal, președintele comisiunii nu avea să fie dl general Averescu, ci primul-ministru, ori cine ar fi el).

Pentru a înțelege mai bine rostul Comisiei acesteia „centrale și atribuțiile ei, trebuie să dăm aici și decretul-lege Nr. 1537 din aceeași zi (8 Aprilie 1920), care prevede în art. I, următoarele:

„Comisiunea de unificare pentru descărcarea serviciilor publice ale provinciilor alipite va fi ajutată în Ardeal de o comisiune regională de unificare, compusă potrivit dispozițiunilor prevă-

zute în regulamentul relativ. Această comisiune va lucra sub prezidenția dlui I. Suciș, fost membru al Consiliului Dirigent.¹⁾

Pentru Transilvania, așadar se spune că Comisia de unificare, va fi „ajutată” de o comisie regională de unificare, comisie instituită conform art. 2 al decretului 1536, pentru lucrurile *curente* de unificare și descărcare a serviciilor publice din Transilvania.

Comisiunea aceasta provizorie n'avea deci însărcinarea să continue administrația Ardealului, ci pur și simplu să „ajute” Comisia centrală în opera sa bine determinată de „descărcare și unificare”, — operă care după enunțările făcute ziarelor de către membrii comisiunii, avea să se termine în câteva săptămâni (2—4). Comisiunile regionale stăteau sub autoritatea directă a Comisiunii centrale, căreia aveau să-i prezinte propunerile privitoare la operațiunile de unificare a serviciilor publice, — singura misiune a lor. Secretarii generali aveau să-și exercite atribuțiile în baza autorizației speciale primită de la Prezenția Consiliului de miniștri (nu de la Comisiunea centrală al cărei președinte este primul-ministru). Ei nu aveau să lucreze singuri, ci erau secondai de câte un delegat de-al ministerului central respectiv, pe cari erau obligați să-i fie în curent cu toate lucrurile. Acești delegați atârnavă de ministerele respective, în vreme ce secretarii generali depindeau de Prezenția

¹⁾ Monitorul oficial din 9 Aprilie 1920.

Consiliului. Fără de acești delegați nu se putea face nimic.

Acestea sunt dispozițiile legale în baza cărora avea să se facă descărcarea serviciilor publice ardeleni și unificarea lor cu cele din vechiul Regat.

*

Să vedem acum: cum s'au dus în îndeplinire aceste dispoziții ale decretelor-legi?

Este un fapt extrem de interesant și de semnificativ că cei dintâi cari au venit la Cluj îndată după publicarea decretelor regale, n'au fost cei doi miniștri ardeleni, membri ai Comisiei centrale de descărcare și unificare — (lumea spunea pe atunci că domniile lor nu cutează să vie în Ardealul ai cărui reprezentanți erau) — și n'au fost nici secretarii generali ardeleni, ci delegații ministerelor centrale. Aceștia au declarat că ei înțeleg ca în timp de 2—3 săptămâni să-și termine misiunea de descărcare și de transpunere a serviciilor la București. Aceasta mi-a declarat-o și mi-a repetat-o delegatul ministerului de Instrucție, dl *Enache Ionescu*, vechiu coleg de universitate cu mine. Dl Ionescu era pe atunci director al învățământului particular în Ministerul central și-și înțelegea misiunea ca ceva de o durată cât mai scurtă, — cum de altfel o înțelegea și Ministerul, care, evident că nu se putea lipsi ani întregi de directorii lui de serviciu.

Când i-am descris dlui E. Ionescu întregul mecanism al administrației școlare din Ardeal și când i-am arătat că este o naivitate să creadă cineva că

acest aparat s'ar putea muta la București mai curând decât în 2—3 ani de zile — fără a distruge învățământul ardelenesc, dl Ionescu s'a convins de temeinicia punctului meu de vedere și în prețuia preluării Resortului de culte mi-a declarat, la mine acasă, că el va comunica Ministerului central că unificarea nici vorbă să se poată face așa ușor cum își închipuia acesta, și că dacă nu i se vor primi propunerile lui de unificare lentă, el va pleca la București și nu se va mai întoarce la Cluj. Și dl E. Ionescu s'a ținut de cuvânt: la câteva săptămâni dsa a plecat în capitală și n'a mai revenit în Transilvania până în ziua de astăzi. La Resort a rămas singur dl O Prie „șef”, iar *prescripțiile decretului regal au rămas simplă literă moartă.*

Dar nu numai prescripțiile relative la delegații ministerelor au fost eludate, ci și cele relative la comisiunea centrală de descărcare și unificare. Această comisie n'a funcționat decât poate că în primele zile după instituirea ei. Cei doi miniștri ardeleni nu și-au bătut capul cu ea, ca și când n'ar fi fost; ei n'au „descărcat” nimic și n'au lucrat nimic pentru unificarea sistematică a serviciilor publice, cari, după cum se știe, aproape toate au rămas neunificate până după căderea guvernului Averescu. Nici comisiunile regionale de unificare n'au făcut nimic efectiv pentru unificarea serviciilor; în aproape doi ani de zile nici un singur funcționar dela Resortul Instrucției din Cluj n'a fost delegat în Ministerul central, cum cerea decretul regal 1536.

Cum se explică această patentă călcare a tuturor dispozițiilor celor patru decrete regale? Foarte simplu! Oamenii noi ajunși la conducerea Ardealului, cu prea puține excepții onorabile, n'au fost mânași la luptă, de te miri ce principii politice înalte, ci pur și simplu de ambiții și de interese personale. Ajunși odată în slujbe așa de înalte, pe cari nici odată n'au visat să le vadă în ochi, s'au simțit așa de bine în ele, încât le părea rău să le părăsească după câteva săptămâni, cât aveau să dăreze operațiunile descărcării și unificării, sau să treacă la București, unde și-ar fi pierdut orice putere și autoritate, — și în consecință s'au înțeles ei între ei ca s'o ia pe altă coardă și să se permanentizeze în oficii, pe cât numai se va putea.

Rămânând astfel fără conducere, Comisiunea regională de unificare din Cluj s'a declarat tacit de stăpână a Transilvaniei, pe care a început s'o administreze așa cum am văzut că a administrat-o dl Prie, care în epoca unificării a desființat, printre altele, Colegiul Latin creat în virtutea unor trebuințe superioare de neam și de rasă, punând în locul lui o instituție regionalistă copiată cuvânt de cuvânt după unguri și punând în fruntea ei pe un arivist politic.

Mai mult chiar, dl Prie, care cu un an înainte tuna și fulgera împotriva unificării lente pe care o inițiasem noi, se simți în drept de a unifica de-acum, contra oricărei dispoziții a decretelor-legi, întreg învățământul din Transilvania cu cel din vechiul Regat, înainte

de a avea o lege sau cel puțin un decret-lege în această privință. Căci, de fapt, atât după spiritul cât și după litera lor, decretule-legi nu prevedeau, altceva, decât transpunerea la București a serviciilor administrative și unificarea lor cu cele de acolo, iar nu unificarea învățământului însuș.

Cu această „unificare” ilegală, — „unificare cu furca” cum cu drept cuvânt a fost numită — prin care s'a redus nivelul învățământului ardelenesc, precum am văzut la locul său, — s'a introdus în acelaș timp și o anarhie și o lipsă de respect față de lege, cum ușor se poate închipui.

Cine mai putea avea vre-un respect pentru lege, când cei de sus făceau legile cum voiau ei, fără Parlament, și le călcau în picioare așa cum le cerea interesul și ambiția lor?

Cine să-și mai fi bătut capul cu aceea că în baza Decretelor regale Comisia de unificare regională era o simplă anexă a Comisiei Centrale, — îndată ce aceasta din urmă n'a funcționat de loc — și că ea n'avea dreptul de a administra afacerile publice, așa cum de fapt le-a administrat?

Un singur om și-a făcut scrupul din situația de-adreptul anarhică a Comisiei de unificare, și anume președintele ei, dl *dr Ioan Suciu*, care văzând din primele zise ce mentalitate au oamenii pe cari să angajeze la un moment dat să-i ajute, a demisionat din slujbă și nu s'a dat îndărăt până ce nu i s'a primit demisia, — ce e drept, abia după trei luni.

Ce au făcut atunci potențații dela

București? Fără să se emoționeze prea mult, ei au pus în locul dlui Suciș pe dl *dr T. Mihali*, care este până în ziua de astăzi președintele comisiunii de descărcare și unificare (se' nțelege că cu buget în regulă). Căci, cu toate că de fapt această comisiune nu mai funcționează de mai bine de doi ani, ea nu este socotită desființată, după cum de drept mai există până în ziua de astăzi și Comisiunea centrală de descărcare și unificare, al cărei președinte este, conform decretului regal nr 1536 din 1920, dl prim-ministru, *Ion I. C. Brătianu* și ai cărei membri sunt toți cei numiți în decretul Nr. 1477—1920.

Această comisiune nu și-a împlinit încă însărcinarea primită dela M. S. Regele : gestiunea Consiliului Dirigent este până în ziua de astăzi neîncheiată, și descărcarea care trebuia să i se dea, nu i s'a dat. În schimb, oamenii cari fac sau au făcut parte din Comisia centrală și din cea regională, și cari erau datori să-și depuie, fie în mâinile M. S. Regelui, fie în ale Parlamentului, darea lor de seamă, de patru ani de zile aruncă cu noroiu în fostul Consiliu Dirigent, acoperind pe membrii lui cu bănuiele și cu acuzații din cele mai grosolane.

*

Dacă în România s'ar face politică de Stat și nu politicărie ordinară de partid și de gașcă, — o astfel de situație ca cea creată în Transilvania de către guvernarea averescană, împotriva tuturor legilor și a tuturor normelor de viață de Stat, n'ar fi putut să aibă loc cu nici un preț. Haiducia c'an codru a

tuturor ariviștilor politici ar fi fost stărpită din bună vreme, pentruca ea să nu ducă, încetul cu încetul, la starea de anarhie generală în care ne sbatem de ani de zile și din care numai bunul Dumnezeu știe cum vom putea ieși.

XIV. Concluzii.

Din articolele mele cred că toți oamenii obiectivi, cari nu judecă lucrurile publice prin prisma interesului lor personal, sau prin aceea a unui partid, s'au putut încredința pe deplin, că activitatea Comisiunii de unificare și descărcare a fost dela un capăt la altul nu numai ilegală, ci, în ce privește cel puțin Resortul Instrucției publice, și dezastroasă pentru bunul mers al Statului și al neamului nostru. Improvizat, în contra legii, în conducător al învățământului din Transilvania, dl O. Prie, al cărui trecut nu prezintă nici o garanție de seriozitate și de competență, a comis o serie de adevărate atentate la adresa școlii românești, reducându-i nivelul, slăbindu-i coeziunea, demoralizându-i servitorii, introducând în viața ei, de sus până jos, anarhia și etalând cu un cinism revoltător ca dogme ale conducerii de Stat: călcarea de lege, minciuna și calomnia.

Cu astfel de conducători mai poate fi vre-o mirare că cultura românească din Transilvania, care începuse să se desvolte în primii ani după unire, sub auspicii din cele mai fericite, azi trece printr'o criză nu numai intelectuală, ci și morală dintre cele mai grave?

A doua scrisoare deschisă adresată d-lui Octavian Goga

Iubite Amice!

Indemnat de constatările tale pline de îngrijorare relative la viitorul țării noastre, am luat asupra-mi sarcina de a contribui cu câteva elemente la completarea lor, în sensul de punere în lumină a înseși cauzelor acelor stări dureroase pe cari tu le-ai fixat în articolele din „*Țara Noastră*”.

Dovezile pe cari le-am adus sunt culese de pe un singur teren al vieții noastre publice și anume de pe cel școlar, sunt încredințat însă că și de pe celelalte terene ale vieții publice s'ar putea aduce lucruri de o gravitate analogă, cari toate ar adevări fără putință de îndoială, că tu ai avut deplină dreptate când ai spus că *mergem spre dezastru*.

În ce privește cauzele stărilor alarmante zugrăvite de tine, din documentele pe cari le-am publicat ai putut să te convingi, că — întrucât privește Transilvania, de care m'am ocupat eu, — principala cauză este *politicianismul* care s'a introdus la noi acum patru ani și care a întronat ca principiu conducător în vlața de Stat în locul intere-

sului public, interesul de partid, și ceeace a fost mai grav, interesul personal.

Aș vrea să fiu bine înțeles: nu faptul acela îl socotesc eu fatal, că alături de singurul partid politic ardelean de până atunci, s'au ivit acum patru ani și alte partide — căci astfel de fenomene sunt inevitabile în viața statelor, — ci faptul că partidul care a luat cârma Statului, n'a lucrat în prima linie pentru binele țării, ci pentru procopsirea cu orice preț a partizanilor lui, călcând în picioare toate principiile cari îl împiedecau în năzuințele de această natură.

În astfel de împrejurări nu este de mirare, că astăzi după mai puțin de șase ani dela unire, în loc să putem înregistra în cuprinsul țării o stare sufletească generală de mulțumire și de fericire și un progres înfloritor, întâlnim la fiecare pas numai ruine și desordine morală și materială. Bilanțul acestor ani este, în adevăr, înspăimântător sub toate raporturile, și el ne sare în ochi din fiecare colț de gazetă și din fiecare cuvânt al celui din urmă cetățean ajuns la disperare: solidaritatea națională a dispărut; iubirea frățască și omenia de asemenea; respectul de lege nu mai există; încrederea în forțele noastre și în viitorul nostru a suferit naufragiu complet; sentimentul de jertfă și entuziasmul pentru binele public nu se mai întâlnește decât prin excepție; patriotismul se mai găsește doar în discursurile festive ale guvernanților, — autoritatea Statului însuș este profund compromisă. Pretu-

tindenți numai interese meschine, desbinări, nedreptăți strigătoare la cer, nerușinare, răutate, descurajare, sărăcie, cu întreg cortegiul lor de urmări funeste.

Atâta rău cât ni-a făcut în patru ani de zile plaga politicianismului fără scrupule, nu ni-a făcut politica ungurească într'o mie de ani. Ungurii ni-au slăbit forțele materiale, dar ei nu ni-au putut distruge sufletul; politicianismul a isbutit să ni-l sfârșame aproape cu totul...

N'am adus înainte aceste lucruri pentru a lovi în tine, care ai luat, la 1920, dimpreună cu *Tăslăuanu*, toată răspunderea pentru guvernarea Ardealului în epoca de tranziție, ci pentru a-ți da un prilej de a putea reflecta în mod obiectiv asupra unora din capitolele din activitatea ta politică, și de a putea trage apoi încheieri cari să te ferească și pe tine de desiluzii și de remușcări, și țara de suferinți de acelea cari nu i-au fost cruțate în anii din urmă.

*

Dintr'un articol pe care l-ai tipărit în „*Țara Noastră*“ (Nr. 11) încă înainte de ce aș fi terminat publicarea materialului meu documentar, văd că tu îmi iai în nume de rău faptul că m'am oprit asupra constatărilor tale de-adreptul alarmante și că am luat asupra mea sarcina ingrată de a încerca să stabilesc cauzele relelor semnalate de tine. Ba constat cu mirare că îmi contești chiar dreptul de a mă ocupa de chestiuni de această natură și mă îndrumi să mă întorc la Pestalozzi și să-mi văd pur și simplu de

pedagogie, lăsând politica în seama celor chemați.

Țin să te liniștesc că, contrar părerii tale, prin amestecul meu în astfel de treburi, n'am săvârșit nici o trădare față de marele meu dascăl, ci, tocmai dimpotrivă, — sunt exact în spiritul lui. Căci Pestalozzi n'a fost, după cum se pare că îți închipuești tu, un simplu dascăl, care să fi îmblătit veșnic la teorii, între pereții școlii lui, ci a fost un om întreg al epocii sale, — un om care, paralel cu activitatea sa educativă lua parte și la viața publică a țării sale ca luptător pentru ideile menite a forma temelia noului forme de Stat și a noului vieți a acestuia. Ba el a fost chiar și deputat, ales în două cantoane ale țărișoarei sale, și a participat la „Consulta” de la Paris sub prezidenția lui Napoleon, luptând pentru unificarea constituției elvețiene. Mai mult chiar, se poate afirma că înseși ideile pedagogice ale lui Pestalozzi nu sunt altceva decât produsul frământărilor lui politice și sociale în legătură cu nevoile poporului său. El nu și-a dedus principiile pedagogiei sale din cărți sau din teorii speculative, ci din viața socială a timpului său, și tocmai în aceasta stă și marele ei merit și eficacitatea ei neîntrecută. Încă de tânăr, pe când era student la Zürich, Pestalozzi se interesa cu o pasiune sfântă de mizeriile sociale și politice ale poporului său și se năzuia să le afle cauzele, pentru a le putea sana apoi cu atât mai ușor. Iată cum se exprimă el în acest punct într'o scriere a sa: „Trăind într'o vreme și într'o

fară, în care toată tinerimea mai cultă era ridicată până la înălțimea sufletească de a cerceta fără sfială pricinile relelor de care suferea țara, oricari ar fi fost și ori unde s'ar fi aflat acele rele, și de a râvni cu tot sufletul spre îndreptarea lor, am început și eu să caut care sunt izvoarele relelor ce scoboară și pe poporul patriei noastre atât de mult sub ceace ar putea și ar trebui să fie“.

Vezi, dragă prietene, căutând eu să stabilesc izvoarele relelor semnalate de tine, n'am făcut altceva decât ceace a făcut la timpul său însuș marele apostol al neamului său și al omenirii întregi, la care m-ai trimis tu. Din parte-mi sunt convins că dacă Pestalozzi ar trăi astăzi printre noi, el nu s'ar închide nici acum între cei patru pereți ai vre-unei școli, pentru a umple capetele elevilor săi cu teorii luate din cutare sau cutare manual, ci s'ar arunca cu tot sufletul său în valurile vieții publice, căutând să pună ce are mai bun în sufletul său — în temelie însăș a patriei lui.

Oare ce fel de pedagog aș fi eu, dacă în aceste vremuri, când se așează însăși temeliele statului nostru, m'aș mulțumi să țin lecții de Istoria pedagogiei la vechii Perși sau la cutare popoare moderne, ale căror împrejurări de viață sunt diametral opuse în raport cu ale noastre — în loc de a căuta să înțeleg nevoile reale ale epocii și să caut a contribui și eu la sanarea lor cu ajutorul mijloacelor sufletești pe cari aceste nevoi le impun anume?

Oare dacă pe timpul legii lui Appo-

nyi, în loc să-mi fi concentrat toată știința și toată puterea mea de muncă exclusiv în direcția înlăturării primejdiei care se abătuse asupra școlii și culturii noastre, m'aș fi apucat să scriu și să vorbesc despre realismul lui Montaigne sau despre naturalismul lui J. J. Rousseau, aș fi făcut un lucru cuminte? Sau dacă, la 1917, în Basarabia, în loc să fi predat învățătorilor moldoveni rusificați. Abecedarul românesc și Literatură și Geografie și Aritmetică românească, și în loc să fi luat parte la întreaga operă de rededeșteptare națională, politică și culturală, a fraților noștri „moldoveni” — le-aș fi ținut cursuri savante din Pedagogia experimentală americană a zilelor noastre, oare aș fi meritat să fiu socotit un pedagog înțelept?

Nu, dragul meu, meseria de pedagog nu este în prima linie în funcțiune de teoriile lui Pestalozzi — cari, după cum am văzut, au fost și ele un produs al unor stări sociale și culturale speciale, — ci de nevoile neamului din care faci parte și ale timpului în care trăiești. Parafrăzând pe bătrânul cronicar moldovean, am putea spune că: *nu sunt vremurile sub cârma pedagogiei, ci pedagogia sub cârma vremurilor!*

Dacă sunt pedagogi români, cari altfel își înțeleg chemarea, mă mândresc de a nu fi dintre ei. Am urât totdeauna pe pedagogii de teorii învățate din cărți streine și am fost totdeauna de părerea că un pedagog — care trebuie să fie în o măsură mai mare decât un om politic — îndrumător al țării sale — trebuie să se amestece în întreaga viață a patriei sale, căutând să

ia o poziție hotărâtă, ca actor și ca judecător al ei, și ajungând să aibă o cunoștință completă a oamenilor și a nevoilor lor morale și sociale.

Un dascăl care s'a înstrăinat de mișcarea politică, socială, științifică religioasă și artistică a neamului, său este un om mort, este un ne-dascăl — după cum atât de nimerit se exprimă un merituos pedagog italian din zilele noastre, dl G. Lombardo-Radice.

*

Înțelegi deci pentru ce m'am amestecat în chestiunile ridicate de tine și pentruce, ca unul care și până acum am avut un oarecare șamestec în afacerile publice, m'am simțit chiar dator moralicește să iau cuvântul și să caut a contribui la stabilirea cauzelor relelor pe cari, nu mă îndoiesc că și tu dorești să le vezi încetând cât mai degrabă.

Dacă voi fi greșit, mă vei ierta, iar dacă voi fi spus adevărul, sper că vei căuta să te acomodezi lui. Căci numai adevărul ne va mântui, iar ce se întemeiază pe minciună, pe nedreptate, pe ură și pe răutate, se va risipi, înormântându sub ruinele lui mai întâi pe cei vinovați de ele.

Cluj 25 Martie 1924.

Al tău, cu vechile sentimente, pe cari frecările trecătoare cred că nu le vor putea distruge

Onisifor Ghibu

Cuprinsul. 1)

Pag

Intâia scrisoare deschisă adresată dlui Octavian Goga	3
Școala din Transilvania sub Con- siliul Dirigent și sub guvernarea averescană	8
I. Motivele cari mă determină să iau cuvântul	9
II. Incetarea Resort. de Instrucție ardelean	13
III. Cine a fost dl O. Prie pe timpul dominațiunii ungurești	15
IV. Două documente despre ideile po- litice școlare ale dlui O. Prie	10
V. Politica școlară a Consil. Dirigent	29
VI. Critica dlui O. Prie	35
VII. Politica școlară a dlui Prie „la putere“	39
VIII. Chestiunea Colegiului Latin-Casa Învățătorilor	45
IX. Distrugerea unei înalte instituții de educație, de dragul politicei de partid	48
X. Încă un pas înainte: dela* anarhie la crimă. Oamenii dlui O. Prie mă amenință cu moartea	90
XI. În serviciul minciunei și al calom- niei. Cum propovăduiește ade- vărul profesorul și preotul Prie	104
XII. O mistificare clasică în legătură cu bursele studențești	121
XII. Guvernarea Ardealului după des- ființarea Consiliului Dirigent prin ilegalitate și incompetență	128
XIV. Concluzii	
A doua scrisoare dechisă adresată dlui O. Goga.	141

Broșura aceasta este extrasă, cu puține modificări,
din ziarul „Patria“, Nrii 44—66/1924.

Sibiu

I. 1341.